

Univerzita Palackého v Olomouci
Katedra historie Filozofické fakulty

**Církev a společnost v Polské lidové republice
(1978–1980)**

Autor: Ludmila Lambeinová

Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Konečný, CSc.

Olomouc

2011

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny a literaturu.

V Olomouci dne 11. 5. 2011

_____ Podpis

Bez pomocy życzliwych mi Polaków praca ta nie mogłaby powstać:

Na pierwszym miejscu pragnę gorąco podziękować panu dr. hab. Zdzisławowi Zblewskiemu, który mi poświęcał swój czas podczas mojego pobytu stypendialnego na UJ, cierpliwie odpowiadał na moje pytania, udzielał mi cenne wskazówki oraz napisał dla mnie rekomendację do Archiwum IPN.

Dług wdzięczności zaciągnęłam również wobec następujących osób – specjalne podziękowania należą się także pracownikom Oddziału Krakowskiego IPN, szczególnie pani Marii Koniecznej, o. Ireneuszowi Wysokińskiemu, OP – dyrektorowi Archiwum Prowincji Dominikańskiej w Krakowie, pani Monice z Archiwum Głównego Ruchu Światło-Życie w Lublinie, panu Andrzejowi Malikowi oraz pozostałym pracownikom czytelnicy Fundacji Centrum Dokumentacji Czynu Niepodległościowego w Krakowie, ks. Adamowi Bonieckiemu, który zechciał się ze mną spotkać i odpowiedzieć na moje pytania, panu Szczepanowi Świątkowi z Archiwum Państwowego w Krakowie oraz pracownikom Biblioteki Jagiellońskiej.

Za okazaną pomoc dziękuję Agnieszce Salamusze, z której gościny korzystałam podczas mojego pobytu w Lublinie.

Chciałabym serdecznie podziękować następującym osobom: Karolinie – za pożyczenie literatury, Olę za sprawdzenie, Rafałowi, który zaniósł na pocztę mój wniosek do archiwum, nieznanemu Polakowi, który niósł moje książki potrzebne do pracy magisterskiej z Cieszyna do Českého Těšína, oraz nieznanemu Holenderowi, który mi również pomógł nieść moje walizki z książkami w drodze z Krakowa do Czech.

Děkuji doc. PhDr. Karlovi Konečnému, CSc. – vedoucímu této práce.

Vřelý dík patří Mgr. Jitce Mašátové, koordinátorce zahraničních styků na Katedře historie, a Mgr. Antonínu Kalousovi, M.A., Ph.D., bez jejichž pomoci by se mé dva studijní pobyty v Krakově nemohly uskutečnit.

Dále srdečně děkuji Mgr. Ireně Troupové, Mgr. Janu Hronovi z Knihovny Václava Havla a mojí mamince, která byla první čtenářkou této práce a Hance, Kristině, Petře a Pavle, které mi nějakým způsobem pomohly dopravit nezbytnou odbornou literaturu z Polska do ČR.

Můj velký dík patří Mgr. Ondřejovi Kolářovi – za zapůjčenou literaturu a cenné připomínky. Díky, Ondro.

V neposlední řadě děkuji mniškám z Lysolají za jejich podporu a modlitbu.

Věnuji Dominiku Guzmánovi a J. P. s díky za udělenou pomoc. Oni vědí...

Obsah

Úvod.....	1
1 Edward Gierek a jeho doba (1970-1980).....	7
2 Habemus papam.....	15
2.1 Máme papeže a problém	17
2.2 Máme papeže a radost.....	26
2.3 Máme papeže a naději aneb reakce opozice.....	33
2.4 Máme sice papeže, ale zůstáváme loajální, aneb reakce prorežimních katolíků.....	38
3 Vítán i nevítán.....	41
3.1 Návštěva papeže?.....	41
3.2 Strategie a taktiky režimu před návštěvou a v jejím průběhu	47
3.2.1 Snížit účast veřejnosti	47
3.2.2 (Ne)informování.....	53
3.2.3 Cože to vlastně slavíme? Aneb boj o výzdobu	55
3.2.4 Vydělat se dá na všem.....	56
3.2.5 Zabránit kontaktům církve s opozicí.....	57
3.2.6 Nepřipomínat návštěvu	59
3.3 Bezpečnostní složky v průběhu papežovy návštěvy	61
3.4 Mládež a návštěva papeže.....	73
3.5 Češi a Slováci během návštěvy	86
3.6 Bilance	90
4 Brány se otvírají aneb církev a Solidarita	100
Nástin vztahů.....	100
Závěr	110
Seznam zkratek	113
Bibliografie	115
Abstract	122
Podsumowanie	123
Obrazová příloha.....	126
Anotace.....	

Úvod

Polsko jako stát bylo ovládáno komunisty od roku 1944, kdy se *de facto* chopili moci, ještě ne *de iure* (tehdy ještě sdružení v Polské dělnické straně, dále PDS, od prosince roku 1948 Polská sjednocená dělnická strana, dále PSDS). Právní věrohodnost svému postavení dodala komunistická strana zmanipulovanými volbami z ledna 1947.¹ Při upevňování diktatury byli komunisté postaveni před několik specifík svého národa. A jedním z nich byla poměrně značná religiozita polské společnosti, která navíc vnímala příslušnost ke katolické církvi jakou nedílnou součást vlastní národní identity. Ve zkratce to vystihují polská úsloví *Polonia semper fidelis* a Polák = katolík.

K těmto problémům v boji o moc nad vlastním obyvatelstvem přibyl 16. října 1978 polským soudruhům další, neočekávaný. Zvolení krakovského arcibiskupa Karola Wojtyły papežem. Polská sjednocená dělnická strana tímto způsobem byla postavena před komplikace, kterým nebyla nucena čelit žádná jiná komunistická strana východního bloku.

Má práce si klade za cíl popsat a vysvětlit tři význačné události, ke kterým došlo v letech 1978 – 1980 v Polské lidové republice – zvolení K. Wojtyły papežem, jeho první návštěva v Polsku a vznik Solidarity.

Nejprve bych ráda zkoumala reakce na nového papeže ze strany režimu, římskokatolické církve, prorežimních katolíků a opozice. Nevyhnutelným důsledkem zvolení polského kardinála papežem byla návštěva Jana Pavla II. ve vlasti. Její příprava, organizace i samotný průběh jsou dalším velkým tématem, které se budu snažit ozřejmit. Do vybraného časového rámce zapadá i další významná událost, která v konečném součtu přispěla k pádu komunistického režimu v Polsku - vznik Nezávislých samosprávných odborů Solidarity. Stávkující dělníci se k Janu Pavlu II. živě hlásili (viz spontánní výzdoba např. Leninových loděnic, kde převažovaly obrázky papeže a Panny Marie Čenstochovské) a dostalo se jim od něj i od polské církve značné podpory. Proto se pokusím nastínit postoj církve v Polsku k nepokojům z července a srpna v roce 1980 a ke vznikající Solidaritě. Právě v tomto období jsme svědky vzniku zajímavého fenoménu, který postupně vyvrcholil v průběhu osmdesátých let.² V 80. letech rostl v Polsku význam a autorita římskokatolické církve, zvyšoval se počet kněží a naopak se snižoval počet osob, které se

¹ Sowa, Leon Andrzej: Wielka Historia Polski. Od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej. (1945 – 2001). Kraków 2001, s. 9; s. 55.

² Dudek, Antoni: Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990, 5. vyd., Kraków 2009, s. 81–82.

deklarovaly jako nábožensky lhostejné.³ Současně docházelo k ještě většímu propojení disidentských kruhů a církve.

Vzhledem k masovosti polského katolicismu jsem byla nucena vzdát se původního záměru sledovat pouze vztahy na linii stát – církev a budu tedy sledovat spíše interakci třech subjektů – státu, římskokatolické církve a společnosti (resp. jejích složek).

Protože ústředním bodem této práce jsou reakce státu a různých složek společnosti na události let 1978–1980, mezi důležité prameny patří dobový tisk – ten podléhající cenzuře i samizdat. Z oficiálních periodik jsem využila stranický list *Trybuna Ludu* (obdoba československého *Rudého Práva*) a příležitostně regionální noviny (*Gazeta Południowa*, *Życie Warszawy*). Noviny *Słowo Powszechne* vydávalo uskupení PAX, které sdružovalo prorežimní katolíky. Kolem týdeníku *Tygodnik Powszechny* se soustředila řada katolických intelektuálů. Časopis představoval polo-nezávislý tisk, který měl podporu polské církevní hierarchie (a nemalé problémy s cenzurou) a svým způsobem byl unikátem v celém východním bloku. S redakcí měl přátelské vztahy kardinál Wojtyła a je známo, že týdeník četl i později jako papež.⁴

Od roku 1976 se v Polsku dynamicky vyvíjí samizdat, který je cenným pramenem pro poznání vztahů opozice k církvi i k probíhajícím událostem. Protože je prakticky nemožné postihnout reakce všech opozičních tiskovin a skupin, soustředila jsem se pouze na vybrané tituly, které reprezentovaly různé názorové postoje v závislosti na tom, která opoziční skupina je vydávala. Byly použity časopisy *Biuletyn Informacyjny* (KOR), *Głos* (opět sice KOR, ale Macierewiczova frakce), *Opinia* (ROPCiO), *Spotkania* (katolický samizdat z prostředí KULu) a okrajově *Bratniak* (gdaňský SKS, později RMP). Samizdatové tituly mi byly zpřístupněny v knihovně Centra nadace pro dokumentaci boje za nezávislost (Centrum Fundacji Dokumentacji Czynu Niepodległościowego) v Krakově.

Jak upozorňuje významný historik poválečných polských dějin, Jerzy Eisler, práci s dokumenty stranické provenience ztěžuje několik skutečností – buď takové dokumenty vznikly, ale byly nepřístupné i oficiálním stranickým archivářům, nebo byly zavčasu zničeny, případně nikdy nevznikly. K některým politickým rozhodnutím totiž docházelo neformálním způsobem (telefonicky nebo při ústním rozhovoru), takže písemně je nemáme vůbec doložena.⁵ Pro účely této práce byly využity archivní prameny ze Státního archivu

³ Adamczuk, Lucjan – Zdaniewicz, Witold (red.): *Kościół katolicki w Polsce. 1918 – 1990. Rocznik statystyczny*. Warszawa 1991, s. 133; s. 182.

⁴ Viz dopis Jana Pavla II. ze 7. března 1980 jednomu z členů redakce. Skwarnicki, Marek (ed.): *Jan Paweł II. Pozdrawiam i błogosławię. Listy prywatne papieża*. Warszawa 2005, s. 19.

⁵ Eisler, Jerzy: *Marzec 1968. Geneza. Przebieg. Konsekwencje*. Warszawa 1991, s. 9.

v Krakově (Archiwum Państwowe w Krakowie, AP, zvláště někdejší stranické fondy a fond Úřadu pro církevní záležitosti - Urząd do Spraw Wyznań) a archiv bezpečnostních složek Ústavu paměti národa (Instytut Pamięci Narodowej, dále IPN). Pouze k papežské návštěvě je v archivu IPN uloženo jen z Krakova 30 svazků, které se týkají organizačních záležitostí (např. organizace dopravy), ale máme zde také podrobnou dokumentaci IV. odboru SB⁶ který rozpracovával církev, texty papežových kázání, fotografickou dokumentaci SB (fotografie setkání, „papežské“ výzdoby, transparentů aj.), záznamy III. odboru SB, který sledoval činnost opozice, denní zprávy, které SB každodenně posílala do Varšavy, záznamy jednání představitelů státu s arcibiskupstvím, zprávy tajných spolupracovníků a v neposlední řadě písemné pokyny z Ministerstva vnitra.⁷ Z Vojvodské správy MO Nowy Sącz se dochovalo 36 svazků (dlužno podotknout, že řada dokumentů se dubluje), týkajících se papežova pobytu v Nowém Targu, ačkoliv zde Jan Pavel II. pobýval pouze jeden den.⁸

Bohužel, možnosti využívat polské církevní archivy jsou značně omezeny. Pro historiky poválečných dějin jsou diecézní archivy téměř nepřístupné. Pro účely této práce byl proveden pramenný výzkum ve dvou církevních archivech, v Archivu Polské provincie dominikánského řádu v Krakově (Archiwum Prowincji OO. Dominikanów w Krakowie) a v Ústředním archivu Hnutí světlo – život v Lublinu (Archiwum Głównie Ruchu Światło – Życie w Lublinie). Uvedené hnutí bylo významným katolickým uskupením, které sdružovalo mládež, jeho dynamický vývoj připadá právě na období 70. let. Velký dík proto patří P. Ireneuszovi Wysokińskému a Agnieszce Salamucha, kteří mi umožnili přístup ke zmíněným materiálům. Řada materiálů církevní provenience je uložena i v archivu IPN, neboť je politická policie bedlivě analyzovala.

Vzhledem k tomu, že problematice fungování římskokatolické církve v PLR a podobně i souvisejícím otázkám (papežova návštěva apod.) věnovala pozornost již řada badatelů, není možné při psaní o jmenovaných tématech vycházet pouze z pramenů. Na rozdíl od jiných historiků, jsem se snažila zachytit reakce a chování společnosti (i díky

⁶ SB – Służba Bezpieczeństwa, Bezpečnostní služba. Polská obdoba StB. Oficiálně složka Občanské milice (Milicja Obywatelska, MO).

⁷ IPN Kr 08/262, sv. 1–30, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Sprawa obiektowa Lato 79 – zabezpieczenie wizyty Jana Pawła II w dniach 06.-10.06.1979 (Kraków). Uvedné svazky se všechny týkají jedné akce, proto byly archivovány pohromadě, ačkoliv je vytvářely různé odbory SB a jednotky MO.

⁸ IPN Kr 038/3, sv. 1–36, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Nowym Sączu, Sprawa Obiektowa „Lato 1979”-ochrona i zabezpieczenie operacyjnej wizyty papieża Jana Pawła II w Polsce w roku 1979. W szczególności pobytu papieża i uroczystości kościelnej w dn. 09. 06. 1979 roku w Nowym Targu.

dobovému tisku, který často zůstává bez povšimnutí). Pozornosti také dosud unikala reakce samotné církve (zvláště na zvolení nového papeže) a režimních katolíků.

Při zkoumání postoje jednotlivých stranických orgánů a samotných členů PSDS (zvláště výše postavených) jsme značně omezeni nízkou výpovědní hodnotou jak pramenů, tak i svědectvím konkrétních účastníků událostí. K naprosté výjimce patří vydané deníky komunistického politika a novináře Mieczysława F. Rakowského,⁹ které prokazatelně sepišoval průběžně. Bezpochyby je můžeme označit za nesmírně cenný (a unikátní) pramen, který nejenže zachycuje téměř bezprostřední reakce jeho osoby, ale i ostatních členů PSDS, včetně vedení.¹⁰ Pokud významný polský historik Andrzej Paczkowski píše o jeho zápiscích: „*Domnívám se, že každý, kdo se zabývá politickými dějinami Polské lidové republiky po roce 1956, by měl Rakowskému srdečně poděkovat za to, že si takové deníky psal. A ještě vroucněji za to, že se je odvážil publikovat*“, nezbyvá než s ním souhlasit.¹¹ Z memoárové literatury stranické provenience máme dále k dispozici interview, které někdejší I. tajemník ÚV PSDS Edward Gierek poskytl Januszovi Rolickému¹², které je ale poznamenáno Gierkovou snahou se obhájit. K dispozici máme i deníky „z druhé strany barikády“ – Andrzeje Kijowského a Stefana Kisielewského.¹³

K obecné problematice vztahu státu a církve v poválečném Polsku vyšly po roce 1989 tři monografie, které se ovšem liší svým pojetím. Práce Jana Żaryna si všímá především konkrétních osobností a příkladů,¹⁴ monografie z pera historiků Ryszarda Gryze a Antoniho Dudka je více zaměřena na úzkou linii vzájemných vztahů zmiňovaných subjektů.¹⁵ Za nejméně přínosné bych označila zpracování dané problematiky od Zygmunta Zielińskiego,¹⁶ který čerpá hlavně ze sekundární literatury a místy je až příliš veden snahou církevní aktéry hájit.

⁹ Mieczysław Franciszek Rakowski (1926–2008) - publicista a novinář, za války pracoval jako soustružník, člen PDS od roku 1946, posléze PSDS, politický pracovník ÚV PSDS (1949–1952), poté vystudoval Ústav společenských věd při ÚV PSDS, v Odboru propagandy ÚV (1955–1957) v roce 1957 získal titul doktor historických věd, zastával funkci šéfredaktora týdeníku *Polityka* (1958–1982), člen ÚV PSDS (1975–1990), vicepremiér PLR (1981–1985), premiér PLR (září 1988– srpen 1989), poslední I. tajemník ÚV PSDS (červenec 1989– leden 1990). *Polityka* byla považována za liberálnější komunistické periodikum. V době, kdy zastával funkci vicepremiéra, emigroval jeho syn z prvního manželství do Austrálie, což způsobilo jistou senzaci. Mołdawa, Tomasz: *Ludzie władzy* (1944–1991). Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991. Warszawa 1991, s. 416.

¹⁰ Rakowski, M. F.: *Dzienniki polityczne. 1976–1978*. Warszawa 2002; Rakowski, M. F.: *Dzienniki polityczne* (1979–1981). Warszawa 2004.

¹¹ Paczkowski, Andrzej: *Wojna polsko-jaruzelska. Stan wojenny w Polsce*. Warszawa 2006, s. 19.

¹² Rolicki, Janusz: Edward Gierek: przerwana dekada. Wywiad – rzeka, Warszawa 1990.

¹³ Kijowska, Kazimiera – Błoński, Jan (edd.): Kijowski, Andrzej: *Dziennik 1978–1985*. Kraków 1999; Kisielewski, Stefan: *Dzienniki. Pisma wybrane*. Warszawa 1996.

¹⁴ Żaryn, Jan: *Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce (1944–1989)*, Warszawa, 2003.

¹⁵ Dudek, Antoni – Gryz, Ryszard: *Komuniści i Kościół w Polsce (1945 – 1989)*. Kraków 2003.

¹⁶ Zieliński, Zygmunt: *Kościół w Polsce (1944–2002)*. Radom 2003.

K dané problematice jsou k dispozici dvě vydané edice pramenů. Řadu dokumentů (přes slibný název se jedná hlavně o materiály církevní provenience) týkajících se vzájemného potýkání komunistického státu a církve vydal Peter Raina v několika dílech.¹⁷ Marcin Zaremba a Andrzej Friszke publikovali dokumenty vztahující se k první návštěvě papeže a její organizaci z někdejších archivů ÚV PSDS, ministerstva vnitra a ministerstva zahraničí. Zde se také nachází asi v současné době nejobsáhlejší studie (70 stran) o první papežově návštěvě Polska,¹⁸ autoři se však soustředí převážně na reakci a rozhodnutí „strany a vlády“ a svou pozornost věnují převážně Varšavě (ačkoliv zde papež pobýval pouhé dva dny). Dokumenty týkající se stávek (pouze na baltském pobřeží) ze srpna 1980 a příslušných vyjádření církevních představitelů vydali Andrzej Drzycimski a Tadeusz Skutnik.¹⁹

Svazky, které si SB vedla na osobu Karola Wojtyły, upoutaly pozornost Marka Lasoty²⁰ (toho času ředitele krakovské pobočky IPN), který se ve své knize věnuje i papežské návštěvě, ale výlučně z perspektivy politické policie a tajných spolupracovníků. Je rovněž autorem řady časopiseckých článků na dané téma.²¹

Pro první roky existence Solidarity stále cennou prací zůstává (vůbec první) monografie Jerzeho Holzera.²² K dějinám Solidarity je v současné době přístupná značně rozsáhlá literatura. O vztazích církve a Solidarity by mohla vzniknout samostatná práce (či spíše kniha), proto se v poslední kapitole této práce soustředím pouze na nástin vztahů do roku 1980 (s drobnými přesahy).

Syntéz poválečné polské historie je celá řada. Pro potřeby této práce jsem čerpala z populárně-naučné práce varšavského historika Andrzeje Paczkowského²³ a novější krakovského badatele Leona Sowy.²⁴

¹⁷ Dané práce se týká třetí díl. Raina, Peter (ed.): *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, 3. díl (1975–1989), Poznań 1996

¹⁸ Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW*. Warszawa 2005; Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin: *Wokół pierwszej pielgrzymki*, In: *tíž* (edd.): *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW*, Warszawa 2005.

¹⁹ Drzycimski, Andrzej – Skutnik, Tadeusz (edd.): *Zapis wydarzeń. Gdańsk – Sierpień 1980. Dokumenty*. Warszawa 1999.

²⁰ Lasota, Marek: *Donos na Wojtyłę. Karol Wojtyła w teczkach bezpieki*, Kraków 2006.

²¹ Například: Lasota, Marek: *Zabezpieczenie pobytu Jana Pawła II w Krakowie*. In: Musiał, Filip – Szarek, Jarosław (red.): *Operacja zniszczyć Kościół*, Kraków 2007, s. 135–159. Tamtéž další články M. Lasoty o K. Wojtyłovi v materiálech bezpečnostních složek.

²² Holzer, Jerzy: *„Solidarność“ 1980 – 1981*. Genez a historia. Paris 1984.

²³ Paczkowski, Andrzej.: *Pół wieku dziejów Polski. (1939–1989)*, Warszawa 1995. Kniha Paczkowského je sice dostupná i v českém překladu, který ovšem obsahuje řadu faktografických i jiných chyb, proto se autorka rozhodla čerpat z originálu. Podrobná translátologická analýza českého překladu knihy viz: Lambeinová, Ludmila: *Przekład w dziedzinie historii na materiale oryginału A. Paczkowskiego Pół wieku dziejów Polski i jego czeskiego tłumaczenia*. In: *Slavica Iuvenum* XI, 2010, s. 387–398.

V několika případech jsem využila statistických údajů – pro katolickou církev v Polsku jsou shrnuty v práci, vydané L. Adamczukem a W. Zdaniewiczem.²⁵ Cenné jsou i průběžné průzkumy Centra pro výzkum veřejného mínění (Ośrodek Badań Opinii Publicznej, OBOP), které jsou pro 60 – 80. léta zveřejněny na internetu.²⁶ Ve své době řada z nich nesla stupeň utajení „důvěrné.“

K první návštěvě Jana Pavla II. v Polsku existuje množství memoárové literatury, často různé úrovně. Překvapivě hodnotným pramenem se ukazuje být kniha *Powroty do domu*, jejíž editoři zaznamenali vzpomínky lidí, kteří zažili setkání s papežem v jeho rodišti ve Wadowicích. Jsou až na výjimky značně věcné a popisují problematiku, která nás zajímá – „papežskou“ výzdobu budov, pokusy omezit účast obyvatel ve škole a v práci, reakce úřadů apod. Jako méně přínosné lze hodnotit paměti archiváře Józefa Grzybka z Nowého Targu.²⁷

Vzhledem ke skutečnosti, že předkládanou práci budou číst pravděpodobně především čeští čtenáři, doplnila jsem k řadě osobností (zvláště k těm zde prakticky neznámým) stručné biografické údaje. Životopisy „opozičníků“ najdeme v třídílné encyklopedii, jejíž další díly se připravují.²⁸ Uvedená encyklopedie si vysloužila řadu kritických hlasů. Mezi disidenty totiž vědecká rada zařadila i dva agenty tajné policie, výtku si vysloužila za přílišné spoléhání na výpovědi aktérů a za opomíjení méně známých opozičních aktivistů, nicméně zatím se jedná o nejpodrobnější ucelený přehled osobností polské opozice. Příslušníky druhé strany barikády, tedy politiky PLR, s jejich stručnými životopisnými údaji a politickou kariérou najdeme v přehledu Tomasze Mołdawy.²⁹

Mnohý Čech, který se nějakým způsobem setkal s mnohdy přepjatou polskou úctou k Janu Pavlu II., může tento fenomén velice příkře odsoudit. Onu nábožnou úctu a značnou pozornost, která je osobě polského papeže v jeho vlasti věnována, však dle mého soudu lze ve značné míře vysvětlit právě událostmi, kterými se budu zabývat na následujících stranách.

²⁴ Sowa, Leon Andrzej: *Wielka Historia Polski, Od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej*. (1945 – 2001), X. díl, Kraków 2001.

²⁵ Adamczuk, Lucjan – Zdaniewicz, Witold (red.): *Kościół katolicki w Polsce. 1918 – 1990. Rocznik statystyczny*. Warszawa 1991

²⁶ Archiwum TNS OBOP. Archiwum raportów [online], Warszawa: TNS OBOP [cit. 2011-4-30], Dostupné na WWW: <<http://www.tnsglobal.pl/archive>>.

²⁷ Klimara, Andrzej (red.): *Powroty do domu*. Wadowice 2004; Samolej, Kazimierz (ed.): *Jan Paweł II w Nowym Targu. Wizyta Ojca Świętego w relacji dra Józefa Grzybka*, Nowy Targ, 2. vyd., 2007.

²⁸ Skórzyński, Jan (red.): *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny (1956–89)*, I. díl, Warszawa 2002; Skórzyński, Jan (red.): *Opozycja w PRL (1956–89)*, II. díl, Warszawa 2002.

²⁹ Mołdawa, Tomasz: *Ludzie władzy (1944–1991). Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*. Warszawa 1991, s. 329–451.

1 Edward Gierek a jeho doba (1970-1980)

V prosinci roku 1970 došlo ke krvavému potlačení dělnických stávek na severu Polska. Nepokoje vyvolalo rozhodnutí politbyra o citelném zvýšení cen potravin a dalších produktů (uhlí), ne bez významu byl fakt, že ke zvýšení došlo jedenáct dní před Vánocemi, kdy je tradičně větší poptávka po potravinářských produktech. Na následek ozbrojeného zásahu zemřelo 45 osob, dalších 1165 bylo zraněno. V nastávající situaci bylo setrvání Władysława Gomułky ve funkci prvního tajemníka PSDS neúnosné.³⁰ Ze stranického boje o jeho nástupnictví vyšel vítězně Edward Gierek, donedávna první vojvodský tajemník v průmyslových Katovicích, kde si získal pověst dobrého hospodáře. Gierek byl považován za vůdce tzv. slezské stranické frakce (oni sami se raději označovali za technokraty či pragmatiky).³¹ E. Gierek pocházel z hornické rodiny, před rokem 1948 pracoval jako horník v Belgii a ve Francii, kde se také angažoval v komunistické straně. Ne bez zajímavosti je fakt, že polští horníci ze Slezska byli známi jako velice religiózní (i v poválečných letech) a sám Edward Gierek své matce na její přání nechal vypravit církevní pohřeb (nutno dodat, že v té době již nezastával funkci I. tajemníka ÚV PSDS).³²

Na rozdíl od svého předchůdce Gomułky neměl Gierek při svém nástupu do funkce za sebou tak mohutnou podporu obyvatel jako jeho předchůdce v roce 1956. Na vrchol ho vynesly důsledky ekonomických problémů, proto se rozhodl, že si podporu různých společenských vrstev koupí. Od zvýšení cen, které bylo bezprostředním důsledkem prosincového masakru, byla strana nucena ustoupit. Navíc zmrazila ceny potravin na další dva roky. To ale tíživou hospodářskou situaci nevyřešilo. Gierek a jeho muži se proto rozhodli budovat socialismus za západní peníze. Polsko si začalo masově půjčovat na Západě a nakupovat obchodní licence. Důsledkem však bylo postupující zadlužení. Na polském trhu se začínají ve větší míře objevovat západní komodity – nábytek, fotoaparáty, průmyslové zboží, potraviny aj. Rozvíjí se mohutná bytová výstavba a velké průmyslové investice. Ekonomický růst byl na počátku přímo dech beroucí. Průmyslová výroba vzrostla o 10 % a zemědělská o 16 %. První příznaky ekonomické krize se však objevily

³⁰ Ne bez zajímavosti je fakt, že politbyro hlasovalo, zda zvýšit ceny již před Vánocemi, či ne. Proti byl pouze Jędrychowski, který měl ekonomické vzdělání. Edward Gierek byl tedy mezi těmi, kteří rozhodnutí podpořili. Sowa, Leon Andrzej: Wielka Historia Polski. Od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej. (1945 – 2001). Kraków 2001, s. 208 a 209.

³¹ Eisler, Jerzy: Rok 1970. In: Paczkowski, A. (red.): Centrum władzy w Polsce 1948 – 1970. Warszawa 2003, s. 247–294. O politické hře, která v prosinci 1970 vynesla na vrchol E. Gierka, tamtéž.

³² Rolicki, Janusz: Edward Gierek: przerwana dekada. Wywiad – rzeka, Warszawa 1990, s. 12.

již v roce 1974.³³ Investovalo se ale převážně do těžkého průmyslu na úkor dopravního, energetického, potravinářského a zemědělství.³⁴

S nástupem Gierka se krátkodobě změnila politika vůči soukromým zemědělcům (přítomnost soukromého zemědělského sektoru patřila k dalším specifickým polského komunismu), díky čemuž se mohlo zlepšit zásobování. V roce 1971 se zvyšují výkupní ceny za mléko, vepřový a hovězí dobytek a o rok později byly zrušeny povinné odvody soukromým zemědělcům. Poprvé bylo polským soukromým zemědělcům povoleno koupit si traktor (v roce 1971). Po jistém uvolnění se Edward Gierek a jeho spolupracovníci vrátili k prosazování kolektivizace.³⁵ Ta již ale nebyla prováděna násilně, ale jinými metodami. Stárnoucím soukromým zemědělcům byl kupříkladu nabídnut důchod výměnou za jejich pozemek, který připadl družstvu.³⁶

Gierkova vstřícná gesta byla určena všem skupinám obyvatel. Když na baltském pobřeží na začátku roku 1971 dělníci převážně z loďářského průmyslu znovu vstoupili do stávky, Gierek spolu s premiérem Piotrem Jaroszewiczem³⁷ se rozhodli setkat se s nespokojenými dělníky. Gierkův výstup ve Štětíně rozhodně na dělníky udělal dojem – první tajemník mluvil spatra, působil uvolněným dojmem, pil z lahve, jedl s dělníky chléb a celkově se snažil zapůsobit jako jeden z nich.³⁸

Vstřícná gesta byla určena rovněž intelektuálům – na příklad Stefanovi Kisielewskému bylo opět povoleno publikovat své fejetony na stránkách *Tygodnika Powszechného*. Polevila cenzura. Dokončit studia či pokračovat ve vědecké činnosti (zpravidla na jiné vysoké škole) bylo umožněno aktivistům studentských nepokojů z března 1968.³⁹ Další snahou, jak si získat podporu obyvatel, bylo rozhodnutí znovu vystavět královský zámek ve Varšavě, který byl zničen v důsledku Varšavského povstání roku 1944 a s jehož obnovou předchozí první tajemník Władysław Gomułka nesouhlasil.⁴⁰

³³ Friszke, Andrzej: *Polska Gierka*. Warszawa 1995, s. 30–32.

³⁴ Landau, Zbigniew – Roszkowski, Wojciech: *Polityka gospodarcza II RP i PRL*, Warszawa 1995, s. 249.

³⁵ Tamtéž, s. 280.

³⁶ Gapiński, Bartłomiej: *Sacrum i codzienność. Prośby o modlitwę nadsyłane do Kalwarii Zebrzydowskiej w latach 1965–1979*. Warszawa 2008, s. 94.

³⁷ Piotr Jaroszewicz (1909 – 1992), vicepremiér PLR (1952–1970), premiér PLR (1970 – 1980), původní profesí učitel, 1948–1980 člen ÚV PSDS, v roce 1981 mu bylo pozastaveno členství ve straně. Mołdawa, Tomasz: *Ludzie władzy (1944–1991). Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*. Warszawa 1991, s. 364.

³⁸ Paczkowski, A.: *Pół wieku dziejów Polski*, s. 397.

³⁹ Friszke, Andrzej: *Polska Gierka*, s. 20–21.

⁴⁰ Tamtéž, s. 20.

Nyní přecházím k instituci, kterou si nové vládnoucí kruhy také snažily naklonit aspoň částečně na svou stranu. Gierek hlasitě propagoval tzv. narovnání⁴¹ vztahu státu s církví, což mělo spíše propagandistický charakter. Je třeba zdůraznit, že Edward Gierek byl pragmatik. Jeho nepřítelem byl ten, kdo zpochybňoval jeho mocenský monopol. Nesnažil se bojovat *o nadvládu nad dušemi Poláků*⁴² jako jeho předchůdce, jemu by bývalo stačilo, kdyby se církev nevyjadřovala k politickému dění a uznala stávající status quo. První tajemník si rovněž velmi dobře uvědomoval, že církev dokáže mírnit napjaté emoce ve společnosti, což se projevilo v prosinci roku 1970. Proto i církvi bylo určeno několik vstřícných gest.

Katolická církev v Polsku patřila k nejsilnějším v celé Evropě. Hlásila se k ní většina obyvatel. V roce 1977 římskokatolická církev v Polsku měla 77 biskupů, 6 716 farností, 19 456 kněží, 27 646 řeholnic, více než 7 000 řeholníků a v kněžských seminářích studovalo 5 000 bohoslovců. Patřilo jí 99 882 kostelů a více než 4 000 kaplí.⁴³

Gierkovu církevní politiku historik Antoni Dudek označuje výstižně jako „lavírování.“⁴⁴ Zatímco předchozí komunistické vedení při jednání s biskupy používalo urážky a výhrůžky, v 70. letech komunisté zvolili spíše strategii prázdných slibů a vyhýbavých odpovědí.⁴⁵ V březnu 1971 se setkal primas Stefan Wyszyński s premiérem Piotrem Jaroszewiczem. Vzhledem k tomu, že se jednalo o první schůzku primase s výše postaveným představitelem státu, vzbudilo to naději na zlepšení stávajících vztahů.⁴⁶ Ačkoliv Gierek navenek avizoval narovnání vzájemných vztahů, v celém průběhu 70. let se rozrůstá IV. správa Ministerstva vnitra, která sledovala činnost církví a jejich členů.⁴⁷ Čtvrtou správu na úrovni vojvodství⁴⁸ reprezentovaly IV. odbory SB, které působily při Vojvodských správách MO. V průměrném IV. odboru na úrovni vojvodství pracovalo asi 40 funkcionářů SB. Formálně za církevní politiku zodpovídal Úřad pro církevní záležitosti (Urząd do Spraw Wyznań) a na stranické úrovni Administrativní odbor ÚV PSDS, ve

⁴¹ Polsky tzv. *normalizacja* – protože se chci vyhnout asociaci s normalizací v Československu, překládám daný pojem jako narovnání. (pozn. aut.)

⁴² Viz výrok, který pronesl v roce 1966 tehdejší I. tajemník ÚV PSDS Władysław Gomułka: „*Ať si [církev – pozn. aut.] nemyslí, že má v tomto národě moc nad dušemi. Tyto časy jsou nenávratně pryč a nikdy už se nevrátí.*” Citováno na základě: Dudek, Antoni – Gryz, Ryszard: *Komuniści i Kościół w Polsce (1945 – 1989)*. Kraków 2003, s. 229.

⁴³ Friszke, Andrzej: *Polska Gierka*. Warszawa 1995, s. 78.

⁴⁴ Dudek, Antoni: *Lawirowanie. Ekipa Gierka wobec Kościoła katolickiego (1971-1978)*. In: *Więź*, č. 7, červenec 1999, s. 125-152.

⁴⁵ Dudek, Antoni – Gryz, Ryszard: *Komuniści i Kościół w Polsce (1945 – 1989)*, s. 290.

⁴⁶ Micewski, Andrzej: *Kardynał Wyszyński. Prymas i mąż stanu*. Paris 1982, s. 310.

⁴⁷ Musiał, Filip: *Podręcznik bezpieczeństwa. Teoria pracy operacyjnej Służby bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL*, Kraków 2007, s. 43.

⁴⁸ V roce 1975 byla provedena administrativní reforma, v jejímž důsledku se zvýšil počet vojvodství z 22 na 49.

skutečnosti však rozhodující slovo mělo ministerstvo vnitra. V čele Úřadu pro církevní záležitosti stál ředitel-ministr, ačkoliv úřad nebyl oficiálně samostatným ministerstvem. Úřad měl svoje oddělení při vojvodských národních výborech. Povinností ředitelů oddělení bylo informovat Varšavu o místní situaci.⁴⁹

Každému budoucímu adeptovi na kněze v okamžiku vstupu do semináře ve IV. správě SB založili svazek. Ten byl veden až do smrti kněze (bohoslovce), popř. do jeho vystoupení z kněžského stavu (popř. semináře).⁵⁰ Svůj svazek měl i každý biskup a každá farnost.⁵¹ Tyto svazky stihla SB včas skartovat, zachoval se pouze jeden svazek vedený na kněze a jeden na biskupa.⁵²

Pokud měla politika narovnání vztahů státu a církve působit důvěryhodně, bylo nutné, aby byl vidět okamžitý efekt.⁵³ K tomu se jevila jako vhodná nezakotvená právní situace na západě Polska. Jednalo se o území, které před válkou patřilo Německu. Polsku připadlo v důsledku nuceného přesunutí hranic z východu na západ. Kostely (a jiné církevní objekty), které museli opustit němečtí věřící, převzala církev v Polsku, nikoliv však z právního hlediska. Stát proto požadoval od církve placení nájmu a daní, které církev odmítala platit. Dluh se vyšplhal na takovou úroveň, že byl v praxi nevymahatelný (111 milionů zlotých k roku 1969). V důsledku ústupků na obou stranách Sejm zákonem z 23. června roku 1971 učinil církev oficiálním majitelem více než 4 000 kostelů a kaplí, 1 500 budov a několika stovek hektarů orné půdy. Jednalo se pouze o majetek, který již církev ke svým účelům využívala. Stát rovněž ustoupil od vymáhání nájmu za používání sporných objektů.⁵⁴ Na daném území dosud neexistovaly diecéze. Dne 7. prosince 1970 Willy Brandt a premiér Józef Cyrankiewicz podepsali společně smlouvu, kterou SRN uznala západní polské hranice (de facto až v roce 1972, kdy ji ratifikoval Bundestag). Díky tomu mohl Pavel VI. vyhlásit v červnu 1972 papežskou bulu *Episcoporum Poloniae coetus* nové diecézní uspořádání. Vzniklo 6 stálých diecézí místo dosavadních 4 apoštolských administratur. Stát byl při jednáních o nových diecézích zcela pominut.⁵⁵

K obnovení oficiálních kontaktů polského státu a Vatikánu došlo v roce 1973, u příležitosti jednání Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě. Rozhovory

⁴⁹ Grajewski, Andrzej: Komplex Judasza: Kościół zraniony: chrześcijaństwo w Europie Środkowo-Wschodniej między oporem a kolaboracją. Poznań 1999, s. 193

⁵⁰ Tamtéž, s. 198.

⁵¹ Musiał, Filip: Podręcznik bezpieczeństwa, s. 254.

⁵² Lasota, Marek: Donos na Wojtyłę. Karol Wojtyła wteczkach bezpieczeństwa, Kraków 2006, s. 230.

⁵³ Pawlicka, Katarzyna: Polityka władz wobec Kościoła katolickiego (grudzień 1970–październik 1978). Warszawa 2004, s. 52.

⁵⁴ Dudek, A. – Gryz, R.: Komuniści i Kościół w Polsce, s. 290.

⁵⁵ Żaryn, Jan: Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce (1944-1989), s. 304.

vatikánských diplomatů s polskými představiteli státu však znepokojovali biskupy. Měli pochybnosti, zda vatikánští diplomaté chápou specifika polských poměrů. Zvláště primas Wyszyński se obával toho, aby v Polsku nedošlo do podobné situace jako v Maďarsku v roce 1974, kdy Vatikán rozhodl o odvolání ostríhomského arcibiskupa Mindszentyho (na základě dohody Vatikánu s Maďarskou lidovou republikou). Pro režim by byla výhodná situace, kdyby se mohl dohodnout s Vatikánem za zády polského episkopátu. V roce 1974 byl ustanoven delegát Apoštolského stolce pro stálé pracovní kontakty s PLR, stal se jím arcibiskup Luigi Poggi. Jeho prvním úkolem bylo zajistit církvi v Polsku právní subjektivitu. Úspěchu dosaženo nebylo. Arcibiskupovi příliš nedůvěřoval primas Wyszyński, který se o něm v roce 1980 vyjádřil: „[...] *situaci nerozumí a někdy se ujímá záležitostí, které se nacházejí v kompetenci episkopátu nebo primase.*“⁵⁶ Arcibiskup Poggi vlastně dosáhl pouze toho, že v roce 1977 se Pavel VI. setkal osobně s Edwardem Gierkem. Józef Tejhma⁵⁷, tehdejší člen politbyra, setkání zhodnotil takto: „*Mnoho ortodoxních členů strany se teď bude cítit podvedeno. Někteří dostanou ideologickou kocovinu.*“⁵⁸ Ostatně, Gierek po celou dobu zastávání funkce I. tajemníka se snažil získat si na Západě dobrou pověst (i když setkání s papežem pomohlo jistě i jeho pozici v Polsku), což mělo ryze praktický důvod – západní půjčky, na kterých byla jeho hospodářská politika de facto závislá.

Jako nejpalčivější problém byla vnímána otázka stavby nových kostelů. Vznikala nová sídliště, ale úřady nedovolovaly stavět tam nové kostely, navzdory přání obyvatel. V 70. letech byla negativní rozhodnutí nejčastěji zdůvodňována údajným nedostatkem stavebního materiálu. V této situaci někteří biskupové došli k závěru, že postavit nový kostel legálně je vyloučeno a proto podporovali věřící v nelegální stavbě sakrálních prostor. Největším rekordmanem se stal v tomto ohledu biskup Ignacy Tokarczuk. V jeho przemyské diecézi (východní Polsko) bylo pouze v roce 1971 bez řádného povolení postaveno 73 kostelů. Úřady obvykle udělovaly stavební povolení jen v určitých situacích, většinou tehdy, když hrozil konflikt s místním obyvatelstvem. Přesto ale počet udělených povolení v 70. letech stoupá.⁵⁹

⁵⁶ Żaryn, Jan: *Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce (1944-1989)*, s. 306.

⁵⁷ Józef [čti: Juzef] Tejhma (1927) – člen ÚV PSDS (1964-1981), člen Politbyra ÚV PSDS (1968-1980), ministr osvěty a vzdělávání (1979-1980), člen PSDS od roku 1952. Mołdawa, Tomasz: *Ludzie władzy (1944-1991). Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*. Warszawa 1991, s. 433.

⁵⁸ Citováno na základě: Dudek, A. – Gryz, R.: *Komuniści i Kościół w Polsce*, s. 310.

⁵⁹ Pawlicka, Katarzyna: *Polityka władz wobec Kościoła katolickiego*, s. 71-75.

Režim dále pokračuje, navzdory protestům biskupů, v odvádění bohoslovců do speciálních armádních jednotek (tzv. bohosloveckých), které neměly se základní vojenskou službou nic společného. Bohoslovci tvořili pouze polovinu jednotky, zbytek byl pečlivě vybrán z řad příslušníků strany a stranických mládežnických organizací. Spíše byly druhem převýchovného ústavu, který měl bohoslovce přimět k vystoupení ze semináře. Počet odvedených bohoslovců se ale snižoval po celá 70. léta. Částečně to bylo díky protestům ze strany církve, ale i proto, že dosažený efekt nebyl veliký. Již v roce 1973 byla zrušena bohoslovecká jednotka ve Štětína-Podjuchách. Nátlak na bohoslovce měl často i jiný účinek. Bohoslovec po ukončení vojny byl naprosto zbaven iluzí, co se týče skutečné podstaty režimu a jeho církevní politiky. Není divu, že řada kněží, kteří byli později považováni za výrazně protirežimní, prošla těmito jednotkami (např. P. Jerzy Popiełuszko či P. Tadeusz Isakowicz-Zaleski).⁶⁰

V roce 1975 PSDS u příležitosti VIII. sjezdu oznámila připravovaný projekt novelizace polské ústavy. V té se měla nově objevit věta o „vedoucí roli PSDS,“ a „nenarušitelných bratrských poutech se SSSR.“ Občanská práva měla být závislá na plnění státních povinností. Došlo však k něčemu, s čím strana nepočítala.⁶¹ Proti chystanému projektu začali protestovat církev i intelektuálové.⁶² Vytvořilo to prostor pro vzájemné kontakty a bylo důležitým základem pro pozdější vznik organizované opozice. Většina opozičních aktivistů, kteří se objeví na následujících stránkách, podepsala nějaký protest proti chystané novelizaci. Ústava byla přijata Sejmem v únoru 1976 (nakonec v mírnější verzi), hlasování se zdržel pouze poslanec Stanisław Stomma z katolického uskupení Znak. Od této chvíle přestává Znak reprezentovat katolíky, kteří na protest odešli či byli nuceni sdružení opustit, a stává se ryze prorežimní skupinou soustředěnou kolem Janusze Zabłockého.⁶³

V červnu 1976 se stranické vedení rozhodlo přistoupit k plošnému zvýšení cen potravin.⁶⁴ Opatření nejcitelněji postihlo nejhůře placené dělníky, zvláště ženy. Jak vzpomíná jedna z účastnic stávk v Radomi, zvýšení cen bylo takové, že za stávající situaci si za denní výdělek mohla koupit pouze kostku másla a kilo cukru.⁶⁵ Do stávky

⁶⁰ Dudek, Antoni – Gryz, Ryszard: *Komuniści i Kościół w Polsce (1945 – 1989)*, s. 317–318.

⁶¹ Paczkowski, A.: *Pół wieku dziejów Polski*, s. 417.

⁶² Micewski, Andrzej: *Kardynał Wyszyński. Prymas i mąż stanu*, s. 355.

⁶³ Friszke, Andrzej: *Polska Gierka*, s. 62.

⁶⁴ Informacja o spotkaniach z I sekretarzami KW w sprawie zamierzeń dotyczących decyzji cenowych. Warszawa, 9. 6. 1976. In: Eisler, Jerzy: *Czerwiec 1976 w materiałach archiwalnych*, Warszawa 2001, s. 86–93.

⁶⁵ Citováno na základě: Sasanka, Paweł: *Czerwiec 1976. Geneza. Przebieg.. Konsekwencje*. Warszawa 2006, s. 180.

vstoupilo sice více podniků (např. v Ursusu), největších rozměrů ale dosáhly nepokoje v Radomi, kde první vyšli do ulic zaměstnanci místní zbrojovky (Zakłady im. Waltera). Odhaduje se, že v Radomi se stávky zúčastnilo asi 17 000 osob. V důsledku zásahu MO a ZOMO (Zmotoryzowane Odwoły Milicji Obywatelskiej – Mechanizované jednotky Občanské milice)⁶⁶ zahynuly dvě osoby. Největší brutalitu ale bezpečnostní složky projevily při vyslýchání a následném věznění zadržených osob, což otřásl veřejným míněním.⁶⁷ Na území celého Polska bylo zadrženo 2 500 osob a zahájeno 500 soudních procesů. V červenci proběhlaproběhly první přelíčení s obviněnými. Na chodbách varšavských soudů, kde byli souzeni dělníci z Ursusu, začaly první kontakty opozičně nastavených intelektuálů s dělníky. Ti první jim nabídli pomoc – právní a finanční (k tomuto účelu byly uspořádány mimořádné sbírky).⁶⁸ V září oficiálně vzniká KOR (Komitet Obrony Robotników – Výbor na obranu dělníků), který si vytyčil následující cíle: informovat o represích, poskytnout právní, finanční a lékařskou pomoc postiženým rodinám, požadovat amnestii pro zadržené aj.⁶⁹ Ještě před vznikem KORu poskytli jeho pozdější členové pomoc asi 30 rodinám.⁷⁰ Vlastně teprve tehdy můžeme mluvit o postupném sbližování těchto dvou, vzájemně si dosud cizích, společenských vrstev. Aktivisté KORu, kteří jezdili k postiženým rodinám domů, byli zprvu doslova šokováni materiálními podmínkami, ve kterých dělníci bydleli. Represe totiž postihly hlavně nejchudší vrstvy.⁷¹ K represím se vyjádřil i polský episkopát na začátku září 1976 – požadoval pro postižené dělníky amnestii a znovupřijetí do zaměstnání. Do roka byli z vězení propuštěni, díky těmto protestům, všichni, které soud odsoudil pro účast v nepokojích z června 1976.⁷²

Vláda byla nucena od zvýšení cen ustoupit již po prvním dni. Ekonomický efekt jmenovaná opatření nepřinesla a navíc režim ukázal občanům svou slabost.⁷³ Rok 1976 polská historiografie považuje za vznik demokratické opozice a samizdatu. Za první

⁶⁶ ZOMO – asi nejobávanější složka MO. Její příslušníci (často plně vyzbrojeni) obvykle zasahovali při pouličních nepokojích a protirežimních demonstracích. Prosluli brutálností a bezohledností. Později se stali jedním ze symbolů stanného práva.

⁶⁷ Na okraj dodávám, že jedním ze zabitých byl katolický kněz, P. Roman Kotlarz. Sasanka, P.: Czerwiec 1976. Geneza. Przebieg.. Konsekwencje, s. 188.

⁶⁸ Paczkowski, Andrzej.: Pół wieku dziejów Polski, s. 430.

⁶⁹ Zakládajícími členy byli Jerzy Andrzejewski, Stanisław Barańczak, Ludwik Cohn, Jacek Kuroń, Edward Lipiński, Jan Józef Lipski, Antoni Macierewicz, Piotr Naimski, Antoni Pajdak, Józef Rybicki, Aniela Steinsbergowa, Adam Szczypiorski, P. Jan Zieja, Wojciech Ziemiński. Adam Michnik (ač bývá někdy nesprávně řazen mezi zakladatele) se stal členem KORu v květnu 1977, neboť předtím pobýval v zahraničí.

⁷⁰ Sasanka, P.: Czerwiec 1976. Geneza. Przebieg.. Konsekwencje, s. 399.

⁷¹ Przewodnia siła narodu. O robotnikach w PRL z historykami Stanisławem Jankowiakiem i Łukaszem Kamińskim rozmawia Barbara Polak. In: Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej, č. 5, červen 2001, s. 5–23.

⁷² Micewski, Andrzej: Kardynał Wyszyński, s. 363.

⁷³ Paczkowski, A.: Strajki, bunty, manifestacje jako „polska droga“ przez socjalizm. Poznań 2003, s. 100.

samizdat je obvykle označován list KORu *Komunikat KOR* (později *Komunikat KSS KOR. Biuletyn Informacyjny*). Další opoziční uskupení a samizdatové tituly na svůj vznik nenechaly dlouho čekat.

Nyní se dostávám k otázce vztahů církve a vznikající opozice. Odpovědět uspokojivě na tuto otázku je téměř nemožné. Názor polských biskupů na politické události nebyl vždy jednotný a už vůbec nepanoval shodný názor, jestli se mohou takto angažovat i kněží.⁷⁴ Právě v letech 1976–1980 se kostely staly pro opozici jistým útočištěm a místem, kde se mohla svobodně vyjádřit.⁷⁵ Některá uskupení se k církvi hlásila více (např. ROPCiO) či méně (např. KOR), ale nějaké kontakty s ní měly všechny disidentské kruhy. Církevní hierarchie ale neupřednostňovala žádnou z opozičních skupin.⁷⁶ Kostely byly častým místem konání různých protestních hladovek, jejichž cílem bylo protestovat proti uvěznění (a usilovat o propuštění) konkrétních disidentů (i chartistů, což byl případ hladovky z května 1977, kterou organizoval KOR), což by nebylo možné minimálně bez tichého svolení ze strany primase Wyszyńskiego a ostatních členů církevní hierarchie.⁷⁷

Na závěr je nutné konstatovat, že Polsko se v mnoha ohledech odlišovalo od jiných států východního bloku – silná pozice církve, soukromí zemědělci a svým způsobem větší kulturní a politická svoboda.⁷⁸ Církev byla v Polsku v lepší situaci z několika důvodů, díky polské sociální struktuře, propojení národních tradic s katolicismem, určité slabosti vládnoucí strany a v neposlední straně díky charismatickým osobnostem řady představitelů církve (včetně kardinála Wyszyńskiego).⁷⁹

⁷⁴ Żaryn, Jan: *Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce (1944-1989)*, s. 416.

⁷⁵ Paczkowski, A.: *Strajki, bunt, manifestacje ...*, s. 105.

⁷⁶ Paczkowski, A.: *Pół wieku dziejów Polski*, s. 444 a 460.

⁷⁷ Lipski, Jan Józef: *KOR*. London 1983, s. 332 an.

⁷⁸ Ve zkratce to shrnoval známý vtip, který pravil, že: „Polsko je nejveselejší barák socialistického tábora.“

⁷⁹ Gapiński, Bartłomiej: *Sacrum i codzienność*, s. 134.

2 Habemus papam

Po zhruba měsíčním pontifikátu umírá papež Jan Pavel I. (1912 – 1978). Opět je svoláno kolegium kardinálů, aby zvolilo následující hlavu katolické církve.⁸⁰

Máme-li věřit Georgu Weigelovi, před zahájením konkláve měl kardinál Franz König sdělit kardinálovi Stefanovi Wyszyńskému, že by Polsko mělo navrhnout vlastního kandidáta. Wyszyński údajně řekl: „*Svatá dobroto, snad nemyslíte, že bych měl jít do Říma já? To by komunisté triumfovali.*“ Na připomínku kardinála Königa, že je tu ještě jiný polský kardinál, měl prý odvětit: „*Ne, ten je příliš mladý, je neznámý, nikdy se nemůže stát papežem...*“.⁸¹

Dne 16. října 1978 je oznámeno konečné rozhodnutí, které vzbudilo nemalý rozruch. Po více než 450 letech nebyl zvolen nikdo z řad italských kardinálů. V pořadí 266. papežem se stává kardinál Karol Wojtyła (1920–2005) ze socialistického Polska. Nový papež si zvolil jméno Jan Pavel II.⁸²

Ve Wojtyłově vlasti jeho zvolení vyvolalo vlnu entuziasmu a radosti, a v určitých kruzích i obavy. Jeho zvolení znamenalo pro většinu obyvatel Polska posílení národní hrdosti spojené se zvýšenou světovou pozorností věnovanou jejich zemi. Zpráva, kterou vypracovalo Centrum pro výzkum veřejného mínění (OBOP – Ośrodek Badań Opinii Publicznej), poznamenává, že zvolení K. Wojtyły papežem vyvolalo více pozornosti než let Poláka (Miroslawa Hermaszewského) do vesmíru v červnu 1978. Autor zmiňované zprávy dochází k závěru, že věřící i nevěřící jevíli stejnou měrou zájem o zvolení nového papeže.⁸³ Poctěni se kromě církve v Polsku částečně cítili i polští intelektuálové, k nimž Karol Wojtyła náležel jako profesor Katolické univerzity v Lublině (dále KUL, přednášel zde etiku).⁸⁴ Tato katolická univerzita měla důvod k radosti i z toho důvodu, že i na ni událost vrhla odraz slávy a všeobecné pozornosti, což bylo o to důležitější, že byt' režimem byla trpěna, zakoušela od něj různé ústrky a šikany. Disidentské kruhy události vnímaly jako světlo na konci tunelu.

Jak se tato zpráva dostala k občanovi socialistického Polska? Na otázku se pokusím odpovědět na základě svědectví Ewy Kulikové⁸⁵ a Liliany Batkové.⁸⁶ Ewa

⁸⁰ Franzen, August: Malé dějiny církve, přel. B. Smékal, Praha 1995, s. 288.

⁸¹ Weigel, George: Svědek naděje. Autorizovaný životopis Jana Pavla II., Praha 2005, s. 254

⁸² Franzen, A.: Malé dějiny církve, s. 288.

⁸³ Archiwum TNS OBOP, Archiwum raportów [online], Opinia społeczna o wyborze nowego papieża i prezentacji tego wydarzenia w telewizji, Warszawa, říjen 1978, sign. K. 013/78, Warszawa: TNS OBOP [cit. 2010-11-17], Dostupné na WWW: <<http://www.tnsglobal.pl/archive-report/id/4745>>.

⁸⁴ Paczkowski, Andrzej.: Pół wieku dziejów Polski. Warszawa 1995, s. 447.

⁸⁵ Ewa Kuliková (1957) – v letech 1976–1980 studovala anglistiku na Jagellonské univerzitě v Krakově (titul mohla obdržet až později), členka Studentského výboru solidarity – SKS (1977–1980), redaktorka

Kuliková šla 16. října kolem 18⁴⁰ po hlavním krakovském náměstí (Rynek Główny), kde ji měla oslovit květinářka a oznámit ji, že kardinál Wojtyła byl zvolen papežem. E. Kuliková informaci sdělila své kamarádce Lilianě Batkové, která měla pronést cosi o psychickém zdraví květinářky. Entuziasmus Ewy pohasl a sama uznala, že je málo pravděpodobné, aby papež pocházel z východního bloku. Přesto se ale rozhodly si informaci ověřit v rádiu. Jejich svědectví dobře ilustruje, jak vypadala výměna informací v zemích socialistického bloku: „*Je přesně sedm večer. Zapínáme rádio - stanice Warszawa 1: řepa, konference, brambory... ladíme Svobodnou Evropu: „...narodil se ve Wadowicích....“ Objímáme se, skáčeme, křičíme, ječíme jak šílenci.*“⁸⁷ Jinou zkušenost popisuje ve svém deníku spisovatel Andrzej Kijowski.⁸⁸ Inkriminovaný večer strávil v jedné z krakovských kaváren rozhovorem s Janem Olszewským,⁸⁹ se kterým diskutovali o šancích jednotlivých kardinálů. Sám Kijowski nezakrýval svou nespokojenost s osobou předchozího papeže a vyjadřoval obavy o další směřování katolické církve. O tom, co se stalo, ho informovala doma jeho manželka Kazimiera kolem desáté hodiny večer: „*Zprávě jsem nemohl uvěřit. [...] Hned jsem řekl, že to bude velký papež a stále jsem o tom přesvědčen. Asi jsem ještě nikdy nebyl tak šťastný.*“⁹⁰

samizdatového časopisu *Indeks*, v srpnu 1980 informovala zahraniční tisk o průběhu stávek, od r. 1980 v Solidaritě, 1986– zatčena, 1988–1989 v USA. Brzywczy, Monika: Ewa Kulik, In: Skórzyński, Jan (red.) *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny (1956-1989)*, I. díl, Warszawa 2002, s. 196-197.

⁸⁶ Liliana Batko (1954, provdaná Batková-Soniková) – vystudovala polonistiku na Jagellonské univerzitě v Krakově, od roku 1972 spjata s *Beczka*, zakládající členka SKS, od 14. 12. 1981 organizovala informační stánek pro rodinné příslušníky internovaných, v roce 1984 emigrovala do Francie, kde mj. organizovala charitativní pomoc (léky, přístroje) pro Polsko. Manželka disidenta Bogusława Sonika (viz dále).

⁸⁷ Konopka, Tadeusz (ed.): Jak Kraków witał wybor swego Kardynała na Ojca Świętego, *Spotkania. Niezależne Pismo Młodych Katolików*, [samizdat] č. 6, leden 1979, s. 41-47.

⁸⁸ Andrzej Kijowski (1928-1985) – literární kritik, prozaik, esejista. Přední představitel tzv. krakovské literární kritiky. Spolupracoval s časopisem *Tygodnik Powszechny*. Po tzv. březnových nepokojích v roce 1968 propuštěn z varšavského Teatru Dramatycznego. Podepsal tzv. Dopis 101 proti plánované novelizaci polské ústavy. Podepsal zakládací dekret TKN. Po zavedení stanného práva internován. Autor scénáře k filmu K. Zanussiho o Janu Pavlovi II. z roku 1981. Brzostek, Błażej: In: Skórzyński, Jan (red.): *Opozycja w PRL (1956–89)*, I. díl, s. 158–160.

⁸⁹ Jan Olszewski (1930) – advokát, publicista. V 50. letech pracoval pro režimní časopis *Po prostu*, po té co vyšel jeho článek o zneužívání soudnictví, měl zakázáno publikovat. Od 60. let obhajoval osoby obviněné z politických důvodů. Byl spoluautorem Dopisu 59 proti chystané novelizaci polské ústavy, zakládající člen KORu, poradce Solidarity (od roku 1980). Účastník jednání tzv. kulatého stolu. Kopka, Bogusław: Jan Olszewski. In: Skórzyński, Jan (red.): *Opozycja w PRL (1956–89)*, I. díl, s. 274–276.

⁹⁰ Kijowska, Kazimiera - Błoński, Jan (edd.): Kijowski, Andrzej: *Dziennik 1978-1985*. Kraków 1999, s. 43 a 50, záznamy ze dne 26. 8. 1978 a 28. 10. 1978.

2.1 Máme papeže a problém

„Je to významná událost pro polský národ a velké komplikace pro nás.“⁹¹

Edward Gierek, I. tajemník PSDS v letech 1970–1980

Krakovský arcibiskup (od roku 1964⁹²) Karol Wojtyła nebyl pro režim žádnou neznámou. Objektem zájmu bezpečnostních složek byl již od roku 1945, kdy byl ještě bohoslovcem.⁹³ Pravidelně se jako krakovský kardinál dostával do sporu s komunistickými úřady při přípravě tradičních procesí u příležitosti svátku Božího Těla.⁹⁴ Od poloviny sedmdesátých let byl všeobecně považován za hlavního favorita na úřad primase po Stefanovi Wyszyńském, což se rozhodně nelíbilo režimu. Stanisław Kania⁹⁵ v roce 1975 dokonce prohlásil: „Využijeme všech našich možností, aby na tak vysokém postu neusedl nějaký buřič – intelektuál.“ [míněn kardinál Wojtyła]⁹⁶ Rovněž byly činěny (neúspěšné) snahy vyprovokovat konflikt mezi Wojtyłą a Wyszyńským. Ještě v 60. letech režim označoval kardinála Wyszyńskiego za „reakčního“ v protikladu k „pokrokovému“ Wojtyłovi. V sedmdesátých letech se situace obrátila. Primas si získal u státu pověst „vlasteneckého realisty“, zatímco kardinál Wojtyła byl označen za „kosmopolitního buřiče.“ Změna postoje byla způsobena hlavně otevřeností krakovského arcibiskupa na pokoncilní změny a podporou oázovému hnutí.⁹⁷

Prvního tajemníka PSDS Edwarda Gierka měl o volbě krakovského arcibiskupa papežem poinformovat téhož dne večer telefonicky Stanisław Kania.⁹⁸ Ze vzpomínek Kazimierze Kąkola⁹⁹ vyplývá, že 16. října byla na večer svolána mimořádná porada stranického vedení. Jak přesně probíhalo setkání notně překvapeného vedení PSDS v sídle

⁹¹ Tak měl údajně zareagovat Edward Gierek na informaci o zvolení Karola Wojtyły papežem. Uvedenou větu měl sdělit své manželce poté, co se o události telefonicky dozvěděl. Rolicki, Janusz: Edward Gierek: przerwana dekada. Wywiad – rzeka, Warszawa 1990, s. 135.

⁹² Dudek, A. – Gryz, R.: Komuniści i Kościół, s. 186.

⁹³ Lasota, Marek: Donos na Wojtyłę. Karol Wojtyła w teczkach bezpieki, Kraków 2006, s. 10.

⁹⁴ Rolicki, Janusz: Edward Gierek: przerwana dekada. Wywiad – rzeka, s. 135.

⁹⁵ Stanisław Kania (1927) – původní profesí ekonom, člen Politbyra (1975–1981), tajemník ÚV PSDS, (1971–1980), měl mj. na starosti kontakty s římskokatolickou církví, I. tajemník ÚV PSDS (září 1980 – říjen 1981), poslanec Sejmu PLR (1972–1989). Mołdawa, Tomasz: Ludzie władzy (1944–1991). Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991. Warszawa 1991, s. 369.

⁹⁶ Dudek, A. – Gryz, R.: Komuniści i Kościół, s. 325.

⁹⁷ Tamtéž, s. 327.

⁹⁸ Rolicki, Janusz: Edward Gierek: przerwana dekada, s. 135.

⁹⁹ Kazimierz Kąkol [konkol] – (1920), ministr – ředitel Úřadu pro církevní záležitosti (Urząd do spraw wyznań, UdSW) v letech 1974 – 1980, člen PSDS od roku 1957. Mołdawa, Tomasz: Ludzie władzy (1944–1991). Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991. Warszawa 1991, s. 370.

ÚV PSDS ve Varšavě, nejsme schopni přesně zrekonstruovat. Józef Czyrek¹⁰⁰ měl na ní prohlásit: „*Priznajme si... koniec konców je lepší, aby byl Wojtyła papežem tam, než primasem tady.*“ Toto stanovisko mělo údajně uklidnit rozrušené účastníky, kteří mu měli dát za pravdu.¹⁰¹ Není pochyb, že uvedený závěr byl bezesporu krátkozraký. Na druhý den se politbyro sešlo na neformálním zasedání kvůli výměně názorů. Jan Szydłak,¹⁰² Gierkova pravá ruka, se měl v reakci na informaci o spontánní vlně radosti, kterou projeвили obyvatelé Krakova, nechat slyšet, že osobně by dal přednost jinému národu.¹⁰³ Z útržkovitých záznamů o reakcích členů vládnoucí garnitury můžeme vyvodit tezi o prohlubujícím se odcizení stranických špiček a společnosti. Zatímco obyvatelé Krakova vycházejí do ulic, aby zde slavili, zaskočená vládnoucí oligarchie se ve Varšavě radí na dalším postupu a váhá, jak se má se v dané situaci zachovat. Lidé v Krakově se večer 16. října spontánně začali shromažďovat kolem krakovské katedrály sv. Stanislava na Wawelu a dožadovali se jejího otevření. Bylo dohodnuto, že ještě téhož dne v deset hodin večer bude sloužena mše v Mariánské bazilice na náměstí. V souvislosti s tím se před ní začali shromažďovat lidé, kteří měli pochodovat po náměstí s polskou vlajkou a zpívat náboženské a vlastenecké písně. Na druhý den byla sloužena mše v katedrále jako poděkování za zvolení polského kardinála papežem. Biskupové prosili, aby tuto informaci vysílalo rádio. Nebylo jim vyhověno. Přesto se účast odhadovala na tisíce. Obyvatelé Krakova po skončení mše pochodovali městem až k arcibiskupské rezidenci.¹⁰⁴

Situace aktivizovala IV. správu Ministerstva vnitra, jejímž úkolem bylo sledovat církve. Její velitel, brigádní generál Konrad Straszewski, vyslal již 17. 10. v 0¹⁵ všem velitelům Wojvodských správ MO telegram z Varšavy, ve kterém vyzývá v souvislosti se zvolením nového papeže ke shromažďování „*informací, ohlasů a komentářů na dané téma [...] je také nutné zjišťovat chování věřících a informovat nás o něm.*“¹⁰⁵ Vytváření

¹⁰⁰ Józef Czyrek [juzef čirek] – (1928), kandidát členství ÚV PSDS (1971-1980), člen ÚV PSDS (1980-1990), člen Politbyra ÚV PSDS (1981-1989), působil na ministerstvu zahraničních věcí (1971-1980), později ministr ministerstva zahraničí (1980-1982), původní profesí ekonom. Mołdawa, Tomasz: *Ludzie władzy*, s. 343.

¹⁰¹ Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin: *Wokół pierwszej pielgrzymki*, In: *tíž* (edd.): *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW*, Warszawa 2005, s. 28.

¹⁰² Jan Szydłak, nar. 1925, člen PDS od 1945, následně PSDS, člen ÚV (1964-1980), člen Politbyra ÚV PSDS (1970-1980), tajemník ÚV PSDS (1968-1977), v červenci 1981 na IX. sjezdu strany vyloučen. Původní profesí zámečník, později absolvoval Stranickou školu při ÚV PSDS (1951). Mołdawa, Tomasz: *Ludzie władzy*, s. 430.

¹⁰³ Zaremba Marcin: *Karol Wojtyła papieżem: problem towarzyszy z PZPR*, In: *Więź*, 10/2010, s. 91 – 107.

¹⁰⁴ Konopka, Tadeusz (ed.): *Jak Kraków witał wybror swego Kardynała na Ojca Świętego*, *Spotkania. Niezależne Pismo Młodych Katolików*, [samizdat] č. 6, leden 1979, s. 41-47.

¹⁰⁵ IPN Kr 038/3, sv. 6, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Nowym Sączu; Zalecenia i wytyczne Dep. IV MSW i KWMO, Wyd. IV, Szyfrogram otrzymany Nr 2779 z Dep. IV MSW Warszawa, rozšifrováno 17. 10. 78, v 1²⁰, odesláno v 0¹⁵, Velitel IV. správy MV brig. generál K. Straszewski, f. 86.

nejrůznějších analýz politické situace a denních zpráv byla pro státní moc jednou z mála možností, jak za daných okolností působit, protože jakýkoliv represivní zásah byl prostě vyloučen.

Podle vzpomínek spisovatele Jana Józefa Szczepańskiego,¹⁰⁶ který byl večer 16. října přítomen v Krakově na zasedání Základní organizace PSDS při Svazu polských spisovatelů za účasti Kazimierze Barcikowského,¹⁰⁷ který tehdy zastával funkci prvního tajemníka Krakovského výboru PSDS, atmosféra setkání vypadala přibližně takto: „*Do místnosti vběhla vedoucí bufetu paní Muszka a křičela: „Kardinál Wojtyła je papež!” V přednáškovém sále zavládlo mlčení. Kazimierz Barcikowski, tehdejší tajemník Krakovského výboru, vstal, naklonil se ke svému strážmistrovi a prohlásil: „Do pěti minut chci mít kardinálovu složku na stole!”*“¹⁰⁸

Jiný člen politbyra Józef Tejchma si do svého deníku napsal: „*Snažím se na té volbě najít nějaké klady pro Polsko [...], ale do popředí vystupují samé zápory [...]. Musíme očekávat intenzifikaci religiozity, už i tak v Evropě unikátní, a také růst intelektuálního půvabu katolicismu. Vláda ztratí možnost balancovat mezi Vatikánem a polským episkopátem. Jako klad označil skutečnost, že se PLR ocitne ve středu pozornosti světové veřejnosti.*“¹⁰⁹ Pozornost okolního světa, zvláště západního, byla totiž pro Gierka a jeho spolupracovníky naprosto zásadní. Ve hře byla otázka dalších půjček ze Západu, na kterých Gierek založil hospodářský růst Polska.

O události se samozřejmě živě diskutovalo i uvnitř ÚV PSDS. Jak k tomu opět poznamenává Rakowski, obavy vzbuzovalo právě to, že představitelé režimu věděli, kým je Karol Wojtyła: „*Všichni moji kolegové z ÚV neustále komentují zvolení Wojtyły a přemýšlejí o jeho důsledcích. Převládá názor, že pro komunisty je to bezesporu rána. Mnoho komentářů vzbuzuje také chování nového papeže. Je velice výmluvný, bezprostřední a mluví šesti jazyky.*“¹¹⁰ Karol Wojtyła byl jako biskup i arcibiskup ve své diecézi oblíben, byl vzdělaný, uměl navázat kontakt s mládeží, rád sportoval a současně

¹⁰⁶ Jan Józef Szczepański (1919) – voják AK, spolupracoval s TP, signatář tzv. Dopisu 59 proti chystané novelizaci polské ústavy, poté 2 roky na „indexu“, podepsal deklaraci TKN, předseda Svazu polských spisovatelů (1980–1983), účastnil se jednání kulatého stolu. Sadecki, Jerzy: Jan Józef Szczepański. In: Skórzyński, Jan (red.): Opozycja w PRL (1956–89), II. díl, Warszawa 2002., s. 316–317.

¹⁰⁷ Kazimierz Barcikowski (1927–2007) - 1977–1980 I. tajemník Krakovského výboru PSDS, původní profesí ekonom, člen PSDS od roku 1953, I. tajemník Wojvodského výboru PSDS v Poznani (1968–1970), tajemník ÚV PSDS (1980–1985), místopředseda Státní rady (1985–1989). Mołdawa, Tomasz: Ludzie władzy, s. 333.

¹⁰⁸ Szczepański, Jan Józef: Kadencja, Kraków: 1986, s. 38–39. Citováno na základě: Anusz, Anna – Anusz, Andrzej: Samotnie wśród wiernych. Kościół wobec przemian politycznych w Polsce (1944 – 1994). Warszawa, 1994, s. 54.

¹⁰⁹ Nepublikované deníky Józefa Tejchmy, citováno na základě: Zaremba Marcin: Karol Wojtyła papieżem: problem towarzyszy z PZPR, In: Więź, č. 10, 2010, s. 91 – 107.

¹¹⁰ Rakowski, M. F.: Dzienniki polityczne. 1976 – 1978. Warszawa 2002, s. 419, záznam ze dne 23. 10. 1978

byl znám svým nekompromisním postojem k režimu.¹¹¹ V mládí se věnoval divadlu a psal básně, proto měl blízko k uměleckým kruhům. Komunisté si velice dobře uvědomovali kvality nového papeže, který byl vnímán jako „*nebezpečný ideologický a politický protivník*.“ Andrej Gromyko, ministr zahraničních věcí SSSR, měl údajně konstatovat: „*Je zdravý a vysportovaný, jako by se celý život staral pouze o své zdraví*.“¹¹² Bohužel, máme k dispozici velice málo informací o reakci Moskvy na nového papeže. Pobouřený Jurij Andropov se měl údajně obrátit na stálého rezidenta KGB ve Varšavě s tím, jak je možné, že takovou situaci připustil.¹¹³ Tato relace (blíží-li se aspoň částečně pravdě), by buď svědčila pouze o vysokém sebevědomí šéfa KGB, nebo o dalekosáhlých vlivech KGB (případně o obou variantách). Leonid Brežněv zaslal Janu Pavlovi II. blahopřejnou depeši¹¹⁴, což ukazuje na to, že tehdejší generální tajemník ÚV KSSS se cítil mnohem jistější než polské stranické vedení, které váhalo, zda blahopřejnou depeši vůbec poslat. Brežněv měl údajně telefonovat do Varšavy, zda ta nemá proti tomuto kroku žádných námitek.¹¹⁵ M. F. Rakowski se zajímal o komunikaci Varšavy s Moskvou ve věci polského papeže a byl velice překvapen tím, že Gierek údajně Brežněva o zvolení telefonicky neinformoval. Současně Rakowski Brežněvův telefonát interpretoval jako připomenutí Moskvy Varšavě, co je její povinností. Je nanejvýš pravděpodobné, že I. tajemník ÚV PSDS se obával negativní reakce ze strany Moskvy.¹¹⁶

Objevil se problém, zda poslat do Říma gratulace u příležitosti zvolení. Poslat gratulace doporučovali Stanisław Trepczyński¹¹⁷ a Kazimierz Szablewski¹¹⁸ ve svém telegramu, který zaslali z Říma všem členům politbyra. Nakonec padlo rozhodnutí blahopřejný telegram poslat,¹¹⁹ podepsáni pod ním byli Edward Gierek, Henryk Jabłoński¹²⁰ a Piotr Jaroszewicz. Mimo jiné se zde praví: „*Na papežském trůnu poprvé*

¹¹¹ Dudek, A. – Gryz, R: *Komuniści i Kościół*, s. 326.

¹¹² Notatka z rozmowy Edwarda Gierka z Andriejem Gromyko, ministrem spraw zagranicznych ZSRR 14 marca 1979 w Moskwie. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW*. Warszawa 2005, s. 140. Předchozí citace pochází také z výroků Gromyky.

¹¹³ Citováno na základě Weigel, George: *Svědék naděje*, s. 280.

¹¹⁴ *Trybuna Ludu*, 19. 10. 1978, s. 1.

¹¹⁵ Rakowski, M. F.: *Dzienniki polityczne. 1976 – 1978*. Warszawa 2002, s. 420, záznam ze dne 24. 10. 1978.

¹¹⁶ Rakowski, M. F.: *Dzienniki polityczne. 1976 – 1978*. Warszawa 2002, s. 420, záznam ze dne 24. 10. 1978. Jerzy Wójcik, se kterým o daném problému Rakowski diskutoval, se měl vyjádřit v tom smyslu, že se Gierek měl obávat negativní reakce Moskvy na televizní přenos slavnostní inauguraci pontifikátu.

¹¹⁷ Tehdejší velvyslanec PLR v Římě.

¹¹⁸ Tehdejší předseda vládní komise PLR pro stálé pracovní kontakty s Apoštolským stolicí.

¹¹⁹ Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin: *Wokół pierwszej pielgrzymki*, In: *tiż* (ed.): *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW*, Warszawa 2005, s. 29

¹²⁰ Henryk Jabłoński (1909 – 1993), předseda Státní rady – tedy de iure nejvyšší představitel PLR (1972 – 1985), před vznikem PSDS člen Polské socialistické strany (od roku 1931, PPS), člen ÚV PSDS (1948-1981;

*v dějinách usedne syn polského národa. Národa, který buduje v jednotě všech svých občanů velkou a šťastnou socialistickou vlast, syn národa známého ve světě svou láskou k míru.*¹²¹ O několik dní později stejný deník otiskl i odpověď samotného Jana Pavla II. na tuto depeši, ze které částečně můžeme vyčíst, čím se bude řídit jeho postoj k Polsku i k jeho politickým představitelům: „[...] *Celým svým srdcem jsem spojen s milovaným Polskem, vlastí všech Poláků. Vroucně si přeji, aby se rozvíjelo duchovně i materiálně v míru, spravedlnosti a úctě k člověku. V duchu dialogu, který započali moji velcí předchůdci, jejichž jména nosím, s Boží pomocí toužím činit vše, co je užitečné i pro dobro mého milovaného národa, jehož dějiny jsou již tisíce let spojeny s posláním a službou katolické církve.*”¹²² Podobný problém se objevil v souvislosti s přijímáním gratulací. M. F. Rakowski zaznamenává, jak na společném fóru východního Německa a Polské lidové republiky, které začalo 17. října, němečtí představitelé gratulují svým polským kolegům. Reakce je navýsost chladná. Polská strana evidentně zaujala spíše vyčkávací postoj: „*Včerejší jednání začalo tím, že nám Němci gratulovali u příležitosti zvolení Wojtyły papežem. Od nás jim za to nikdo nepoděkoval. Piątkowski evidentně neobdržel žádné instrukce z Varšavy, jak se má k tomu postavit.*”¹²³

Stranický deník *Trybuna Ludu* na zvolení zareagoval značně rozpačitě. Na titulní straně vydání ze 17. října 1978 vidíme v pravém horním rohu drobný článkuček (bez fotografie) s pouhým oznámením události. Je zde uvedena stručná biografie nového papeže (s nepřesným údajem, že studoval filozofii).¹²⁴ Kromě toho na titulní straně najdeme fotografii z poznaňské továrny Powogaz a dva další články nazvané *Nejdůležitějším úkolem vsi je sběr plodů* a *Potřeby trhu*.¹²⁵ Domnívám se, že uvedené číslo *Trybuny Ludu* lze interpretovat jako důkaz šoku, který panoval ve vedení strany. Je evidentní, že trvalo určitou dobu, než stranické špičky sjednotily svůj postup a strategii vůči vzniklé situaci. Proto první reakce stranického textu, dle mého soudu, odrážejí první dny překvapení a nejistoty. Je zřejmá snaha redaktorů listů informovat o volbě i o osobě nového papeže co nejméně a pokud již to je nutné, zvýraznit oficiální pohled. Noviny *Gazeta Południowa*,¹²⁶ jejíž redakce sídlila v Krakově, sice byla stejně jako *Trybuna Ludu*

1986–1990), kandidát členství v Politbyru ÚV PSDS (1971–1981), profesor Varšavské univerzity, historik. Mołdawa, Tomasz: *Ludzie władzy*, s. 362.

¹²¹ *Trybuna Ludu, Organ Komitetu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, 18. října 1978, s. 1

¹²² *Trybuna Ludu*, 20. října 1978, s. 1.

¹²³ Rakowski, M. F.: *Dzienniki polityczne. 1976 – 1978*. Warszawa 2002, s. 418, záznam ze dne 18. října.

¹²⁴ Ve skutečnosti Karol Wojtyła krátce studoval polonistiku na Filozofické fakultě Jagellonské univerzity v Krakově do doby, než nacisté uzavřeli všechny polské vysoké školy.

¹²⁵ *Trybuna Ludu., Organ Komitetu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej*, 17. října 1978, s. 1.

¹²⁶ Od roku 1980 se noviny vrátily k tradičnímu názvu *Gazeta Krakowska*.

oficiálním tiskovým orgánem PSDS, měla ale spíše regionální zaměření. O volbě informovaly na první stránce, kde navíc umístily i fotografii a obsírnější text (totožný text uveřejnily i jiné regionální noviny např. *Życie Warszawy*). Na rozdíl od předchozího periodika se zde objevuje i několik vět z prvního papežova projevu, stejně jako oficiální stanoviska mluvčího vlády Włodzimierze Janiurka. V košatém projevu mluvil o volbě Poláka, který je členem národa milujícího pokoj, a který zažil peklo války.¹²⁷ Tato argumentace se bude objevovat poměrně často v ústech oficiálních představitelů PSDS. *Trybuna Ludu* se také snažila svým čtenářům nastítnit reakce světového tisku na nového papeže. Manipulace je ovšem evidentní, článek se prakticky skládá jen z údajných reakcí italského a francouzského tisku, řádně interpretovaných, navíc bez uvedení titulů novin. Dle redaktorů *Trybuny Ludu* zahraniční tisk ve svých komentářích k události vyjadřuje své uznání lidovému Polsku a hodnotě polské kultury, která *zformovala osobnost nového papeže*.¹²⁸

Mieczysław F. Rakowski, kterého událost zastihla v Olsztyně, kde se konalo Fórum PLR a NDR, si do svého deníku zaznamenal následující hodnocení situace: „*Volba Wojtyły neuvěřitelně posílí katolicismus v Polsku a současně oslabí postavení Polska v socialistickém bloku (už slyším, jak v Moskvě říkají: no, teďka Poláci mají Brzezińskiego ve Washingtonu a v Římě Wojtyłu), ale zlepší naše postavení ve světě.*“ Rakowski nebyl daleko od pravdy, podobný názor měl zastávat i Gorbačov, který ve svém referátu *O našich vztazích s Vatikánem* v roce 1978 údajně tvrdil, že zvolení polského kardinála papežem je součástí spiknutí, které má vymanit Polsko ze sovětské sféry. Na důkaz svých tvrzení, uvedl, že přítomnost Brzezińskiego v USA a nyní Wojtyły ve Vatikánu potvrzuje, že imperialisté Poláky rádi podporují.¹²⁹

Rakowski dále popisuje reakce svých německých kolegů z novinářské branže: „*Novináři ze západního Německa, kteří přijeli do Olsztyna, si po hodině balí fídlátka a vyrážejí do Varšavy. Dokážu si představit, co se bude dít v nejbližších dnech ve světovém tisku i u nás.*“¹³⁰

¹²⁷ *Gazeta Południowa*. 17. 10. 1978, s. 1 – 2.

¹²⁸ *Światowe echa, Trybuna Ludu*, 19. 10. 1978, s. 2.

¹²⁹ Tyto údaje uvádí na základě svého výzkumu v tajných kremelských archivech Vladimir Bukovskij. Píše, že text zmiňovaného referátu sice viděl, ale nepodařilo se mu ho zkopírovat. Někdejšímu sovětskému disidentovi Bukovskému byl v roce 1992 umožněn přístup k materiálům Politbyra KSSS a KGB výměnou za podporu Borise Jelcína ve sporu se skupinou komunistických předáků. Jím naskenované a opsané dokumenty se týkají pouze let 1970–1990, proto se shromážděné archiválie jen okrajově týkají Československa. Otázkou zůstává, nakolik mu skutečně bylo umožněno se dostat k zásadním materiálům. Bukowski, Władimir: *Moskiewski proces. Dysydent w archiwach Kremla*, přel. J. Darczewska a kol., Warszawa 1998, s. 238–239.

¹³⁰ Rakowski, M. F.: *Dzienniki polityczne. 1976 – 1978*. Warszawa 2002, s. 418.

Polityka, jejímž šéfredaktorem byl právě M. F. Rakowski, v reakci na zvolení nového papeže mj. psala: „*Pochází ze země, jejíž historie je spjata s katolicismem, ale současně buduje socialismus, rovněž ve spolupráci marxistů s katolíky.*“¹³¹ *Polityka* dále ve stejném čísle otiskla ještě dva další, poměrně obšírné články, ideologicky značně neutrální. První se týkal přijetí nového papeže v Římě a druhý samotného konkláve. Deník M. F. Rakowského nám dovoluje trochu nahlédnout do redakční kuchyně *Polityky* a všimnout si, jaké světonázorové diskuse provázely vznik tohoto čísla: „*Také u mne v redakci zvolení Wojtyły vzbudilo značné emoce, dokonce i euforii. Několik kolegů se začalo chovat, jako by už zítra mělo v Polsku dojít ke změně režimu. Aniž by se mě kdokoliv ptal, poslali skupinu novinářů do Krakova a Wadowic (místo, kde se Wojtyła narodil), aby napsali story o novém papeži. Darek Fikus*¹³² *běhal po chodbě a křičel, že jeho povinností je napsat pravdu o Wojtyłovi. V neděli mi zavolal a [...] s ohromným nadšením mi ukazoval svůj text. Pozorně jsem si ho přečetl a chytil jsem se za hlavu. Autoři (druhým je Magda Wesołowska) propadli euforii. Jejich dílo jsem zamítl, čímž jsem vzbudil nevoli jeho tvůrců. Ale to není důležité. Nálady tohoto typu dokazují, že dokonce v takovém časopise, jaký je náš, lidi ztrácejí hlavu. A co teprve katolíci! Napadlo mě, jak tenoučká je ta stranická či komunistická vrstvička, která pokrývá mnoho členů strany. Darek Fikus je členem strany už 20 let, aktivní ve straně, ale děti křtí, posílá je k prvnímu přijímání a do kostela chodí určitě taky. Kdyby v této zemi někdy došlo k převratu, a z celé PSDS by zůstalo 100 tisíc osob, byl by to velký úspěch.*“¹³³ Zde se Rakowski zmiňuje o problému, který si zaslouží, aby mu byla věnována větší pozornost. A tím je otázka věřících v řadách PSDS. Na jedné straně se objevuje otázka, zda je to problém, který je vůbec historikovi přístupný. Je samozřejmě nemožné proniknout do vědomí a prožívání dějinných aktérů, ale aspoň se pokusím formulovat několik tezí. Zmíněný Dariusz Fikus se sice později se stranou názorově rozešel, to ovšem neznamená, že by všechny osoby uvnitř strany, které s církví přinejmenším nějakým způsobem sympatizovaly, v důsledku vývoje se rozešly se stranou. To, že ideologie strany se začíná rozplývat a strana „*ztrácí svou osobnost*“ (jak měl poznamenat Stefan Olszowski¹³⁴ v roce 1978), tedy svůj

¹³¹ *Polityka*, č. 42, 21. 10. 1978, s. 3.

¹³² Dariusz Fikus (1932–1996) - člen redakční rady, v *Polityce* měl na starosti hospodářskou rubriku. V osmdesátých letech spolupracoval se samizdatovým tiskem.

¹³³ Rakowski, M. F.: *Dzienniki polityczne*. 1976 – 1978, s. 419 – 420, záznam z 23. 10. 1978.

¹³⁴ Stefan Olszowski (1931) – vystudoval polonistiku na univerzitě v Lodži, člen PSDS od roku 1952, člen ÚV PSDS (1964–1986), člen Politbyra ÚV PSDS (1970 – únor 1980; srpen 1980–1985), tajemník ÚV (1968–1971; 1980–1982), ministr zahraničních věcí (1971–1976; 1982–1985). Mołdawa, Tomasz: *Ludzie władzy*, s. 302.

materialistický světonázor, si stranické špičky nějakým způsobem uvědomovaly.¹³⁵ Problematice věřících uvnitř strany věnuje svou pozornost neformální diskusní klub Zkušenost a budoucnost (Doświadczenie i Przyszłość, DiP) ve své zprávě *Kudy ven* (z přelomu let 1978/1979), která je vlastně výsledkem zpracování ankety provedené mezi jejími členy. Mluví se zde například o tom, že PSDS by měla připustit ve svých řadách názorový pluralismus a umožnit i věřícím lidem se v ní angažovat. Podotýkám, že to není oficiální stanovisko DiP, nýbrž spíše názor několika respondentů.¹³⁶ Katolíkům – členům PSDS, je určen otevřený dopis disidenta Kazimierze Świtoně, který vyzýval katolíky k odevzdání stranických legitimací. Argumentuje mj. tím, že takto zachrání svoji čest a postaví se na stranu Jana Pavla II.¹³⁷ Podobný názor zastával jiný disident Aleksander Hall, který apeloval na studenty – katolíky, aby nevstupovali do marxistických organizací, zvláště do jednotné studentské organizace Socialistický svaz polských studentů (SZSP – Socjalistyczny Związek Studentów Polskich), neboť to „*zpochybňuje autentičnost našeho náboženského přesvědčení*.“¹³⁸ Později v roce 1987 se Wojciech Jaruzelski zmiňuje o „*náboženském hrubu*“, který strana zdvihá. O rok dříve se jedna třetina členů strany v průzkumu veřejného mínění vyjádřila v tom smyslu, že kříž a obraz Panny Marie Čenstochovské jsou pro ně dva nejdůležitější státní symboly.¹³⁹ Byly ovšem některé bašty – vojsko a bezpečnostní složky, kam katolicismus nepronikl a proniknout nesměl. Ještě v 80. letech jejich příslušníkům hrozilo disciplinární řízení, pokud nechali vlastním rodičům vypravit církevní pohřeb.¹⁴⁰ Nicméně pro pochopení dosti specifických polských poměrů je nezbytné mít na paměti výrok Leopolda Tyrmanda: „*V Polsku neexistují tací, kteří by v Bohu vůbec nevěřili, a to ani ve spolecích ateistů*“,“¹⁴¹ o kterém bez nadsázky můžeme říci, že platí pro celé období PLR.

Dalším problémem, se kterým se musel Gierek a jeho spolupracovníci vypořádat, byla otázka televizního přenosu ze slavnostní inaugurace pontifikátu Jana Pavla II. Politbyro se po mnoha váháních rozhodlo přenos schválit. Inaugurace se konala v Římě

¹³⁵ Rakowski, M. F.: Dzienniki polityczne. 1976 – 1978. s. 286, záznam z 13. 1. 1978. Ostatně po Polsku koloval vtip, že Polsko je jak ředkvička. Nahoře rudé a uvnitř bílé.

¹³⁶ Klub DiP se, jako sdružení intelektuálů, pokusil navrhnout řešení hospodářské a politické krize, v které se začíná PLR ocítat na konci sedmdesátých let. Nejprve v roce 1978 vypracoval *Zprávu o stavu republiky*, na níž na přelomu let 1978–1979 navázala zmiňovaná anketa. Dokumenty Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość“. Jak z tego wyjść? (opracowanie wyników ankiety), Paris 1980.

¹³⁷ Bratniak, *Pismo Ruchu Młodej Polski*, [samizdat], č. 22, březen – duben 1980, s. 45 – 46.

¹³⁸ Hall, Aleksander: Moje narodowe wyznanie wiary, *Bratniak, Pismo Ruchu Młodej Polski*, č. 25, září – říjen 1980, s. 19.

¹³⁹ Dudek, A.: Reglamentowana rewolucja, s. 82.

¹⁴⁰ Polski papież. O wpływie Jana Pawła II na zmianę oblicza Polski rozmawiają ks. Jan Sikorski, Antoni Dudek, Barbara Polak i Jan M. Ruman, In: *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, č. 4, duben 2005, s. 3-25.

¹⁴¹ Tyrmand, Leopold: *Dziennik 1954*, Warszawa 2009, s. 14, záznam z 1. 1. 1954.

v neděli 22. října. Rozhodnutí bylo precedentem, protože v PLR do oficiálních médií církev přístup neměla. Požadavek, aby oficiální média vysílala náboženské pořady (zvláště mše), se později objevil v tzv. 21 požadavcích (viz dále).

Povšimněme si, jakých slovních obrátů užívají režimní periodika. Je evidentní snaha, co nejméně mluvit o náboženských a církevních otázkách a naopak zdůraznit pojmy mír, národ a budování socialismu. V této fázi vývoje rozhodně nebylo možné otevřeně hlásat svůj nepřátelský postoj k osobě Karola Wojtyły, nebo vyjádřit nespokojenost z dané události. Oprávněně se obávali, že polská společnost by si to nenechala líbit. A Gierek a jeho spolupracovníci byli pragmatičtí, a velmi dobře si tento postoj veřejnosti uvědomovali.¹⁴² Oficiální média se proto snažila vykreslovat obraz Polska, které v míru buduje socialismus a zajišťuje klidnou existenci každému – i občanům s odlišným světonázorem. Často se také objevují odkazy na mír a válečné hrůzy druhé světové války, kterou Poláci museli projít. V tomto kontextu se zvolení Poláka papežem jeví jako triumf polského národa a tím i lidového Polska. Jak vidíme na příkladu některých deníků, jejichž autoři byly někdejší stranické špičky, nejen Rakowski a Tejhma v soukromí vyjadřovali obavy z důsledků zvolení krakovského kardinála. Problém, se kterým se komunisté v Polsku potýkali od svého převzetí moci, tedy vysoká religiozita Poláků, se dostal do jiných dimenzí.

¹⁴² Dudek, A. – Gryz, R.: *Komuniści i Kościół*, s. 314.

2.2 Máme papeže a radost

„Věříme také, že je to dílo modlitby celého polského národa, který tímto dostává odměnu za svou věrnost Bohu a živou zbožnost.“

biskup Bronisław Dąbrowski, sekretář Polského episkopátu v reakci na nového papeže¹⁴³

Mám-li na tomto místě pojednat o reakci katolické církve na zvolení krakovského arcibiskupa papežem, stojím před nelehkým úkolem. Vzhledem k masovosti katolické církve v Polsku máme do činění s neuvěřitelně pestrým prostředím, které netvoří pouze církevní hierarchie reprezentovaná primasem, arcibiskupy, biskupy a jednotlivými kněžími (jejichž proslovy a kázání samozřejmě tuto význačnou událost odrážejí), ale je nezbytné sem počítat i laiky, zejména pak prostředí katolických intelektuálů, které se soustředilo kolem týdeníku *Tygodnik Powszechny* (dále *TP*). Vzhledem k tomu, že je pro mne významným pramenem, zaslouží si, abych se o něm šíře rozepsala. *Tygodnik Powszechny* sice podléhal cenzuře a neustále se s ní potýkal, ale na rozdíl od deníku *Słowo Powszechne*, o němž se zmiňuji na jiném místě, byl považován za věrný církevní hierarchii. Jeho redakční rada se neustále setkávala se šikanou a různými ústrky ze strany režimu (např. v roce 1978 neznámí pachatelé zbili P. Andrzeje Bardeckého, spolupracovníka *TP*)¹⁴⁴. Ne ke všem potenciálním čtenářům se týdeník mohl dostat – měl totiž limitován přiděl papíru, možnosti předplatit si ho i zakoupit byly značně omezené a do některých lokalit nebyl záměrně vůbec distribuován. Kvalita jeho papíru byla nízká, fotografie místy obtížně čitelné. Příznačný je titul vzpomínkové knihy Roberta Jarockého *Czterdzieści pięć lat w opozycji* [Čtyřicet pět let v opozici],¹⁴⁵ která je věnována právě prostředí kolem *Tygodnika*. Časopis byl založen v roce 1945 (první číslo vyšlo 24. března) krakovským kardinálem Adamem Stefanem Sapiehou a vycházel každý týden.¹⁴⁶ V letech 1953–1956 nemohl vycházet poté, co redakce odmítla po Stalinově smrti uveřejnit jeho oficiální nekrolog. Následně byl nelegálně převzat prorežimním Sdružením PAX, v podstatě se tedy jednalo o krádež autorských práv.¹⁴⁷ V časopise byl prostor pro řadu

¹⁴³ Citát z oficiálního vyjádření Polského episkopátu. *Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne*, 29. 10. 1978, č. 44, s. 3.

¹⁴⁴ Żaryn, Jan: *Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce (1944-1989)*, Warszawa, 2003, s. 350.

¹⁴⁵ Jarocki, Robert: *Czterdzieści pięć lat w opozycji*. Kraków 1990.

¹⁴⁶ Tamtéž, s. 7.

¹⁴⁷ Chinciński, Tomasz: *Cena za uratowanie Tygodnika*. In: *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, č. 2, 2004, s. 54-57.

článků ryze teologického zaměření, otiskovány zde byly proslovy kardinála Wyszyńskiego a jiných biskupů, nicméně časopis měl i významnou kulturní rubriku. V ní často otiskovali svá literární díla spisovatelé (bez ohledu na vyznání), kteří v oficiálním tisku nechtěli najít, nebo nemohli najít své uplatnění. Svě články zde například (pod pseudonymem Barbara Stawiczak) zveřejňoval zakládající člen KORu, básník Stanisław Barańczak, který byl jinak „na indexu“.¹⁴⁸ Aktuálnímu politickému dění se redakce téměř vyhýbala. *Tygodnik Powszechny* a jeho redakce se, zvláště ve druhé polovině 70. let, pohybovaly mezi opozicí a spodní hranicí oficiálního.¹⁴⁹

Římskokatolická církev v Polsku měla zvláštní důvod k radosti, konec konců to kardinál z jejího středu se stal papežem. Jak vidíme na výpovědi biskupa Bronisława Dąbrowského v oficiální reakci episkopátu, zvolení Karola Wojtyły bylo částečně vnímáno jako odměna, kterou církev v Polsku dostává za svůj statečný postoj a vytrpěná příkoří (během druhé světové války a komunistické nadvlády – můžeme číst mezi řádky). Tento motiv se objevuje poměrně často – kardinál (a současně polský primas) Stefan Wyszyński se ve svém prvním projevu po zvolení nového papeže vyjadřuje v tom smyslu, že Polsko dalo církvi *svého nejlepšího syna, vychovaného ve válce a utrpení*.¹⁵⁰ Podobně se vyjadřuje i biskup Julian Grobicki v oficiálním vyjádření pomocných biskupů pro věřící krakovské arcidiecéze: *Nevysvětlitelné je [...], že toto výjimečné povolání potkalo syna Národa, kterého nepřátelské síly zla tolikrát ničily, okupovaly a odsoudily k zániku. A přesto ten národ žije*.¹⁵¹ Pocit, že zvolení polského kardinála Wojtyły znamená odměnu pro Polsko a zejména pro polskou církev, se v různých reflexích a reakcích často opakuje: „*Jako kdyby se dějiny na nás usmály. Na to nejsme zvyklí*.“ napsal Tadeusz Mazowiecki. V této argumentaci můžeme jednak vidět odraz válečného traumatu a frustrace z poválečného vývoje, ale můžeme ji interpretovat i skrze polský mesianismus. Což je idea, která má svůj původ v pracích romantického básníka Adama Mickiewicze a vyjadřuje přesvědčení o Polsku jako o Mesiáši národů, s čímž je spojeno nejen utrpení polského národa, ale i jeho podíl na dosažení spásy ostatních národů.

Mazowiecki své úvahy dále rozvíjí takto: „*Domnívám se, že národ, který dal světu papeže, musí umět překonávat své vady a nedostatky, musí ukazovat svou zbožnost, která*

¹⁴⁸ Viz např. Stawiczak, Barbara: Wymazana rzeczywistość, *Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne*, č. 6, 29. 6. 1980, s. 6.

¹⁴⁹ Friszke, Andrzej: Opozycja polityczna w PRL 1945 – 1980, London 1994, s. 510.

¹⁵⁰ Promluva Stefana Wyszyńskiego na základě jeho projevu v Rádiu Vatikán. *Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne*, 29. 10. 1978, č. 44, s. 3.

¹⁵¹ Do ludu bożego archidiecezji krakowskiej, *Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne*, 29. 10. 1978, č. 44, s. 3.

by měla být nejen živá, ale hlavně by se měla projevovat v každodenním životě.“¹⁵² V katolickém prostředí se názor, že papež z Polska je poctou, která zavazuje, což by tedy mělo vést k opravdovějšímu křesťanskému životu, často objevoval, podobně se vyjádřil i kardinál Stefan Wyszyński ve své promluvě k polským poutníkům u příležitosti inaugurace Jana Pavla II. dne 22. října 1978.¹⁵³ V podobném duchu píše také P. Franciszek Blachnicki, který upozorňoval, že reakce na zvolení by se neměla projevovat „jen v pocitu uspokojení ani určitou euforií, která vyplývá ze skutečnosti, že se Polák stal papežem.“¹⁵⁴ Tyto výzvy nebyly namířeny ani tak proti pocitům nadšení, ale spíše, aby odlišily reakci členů církve od režimní interpretace, která se právě držela oné národní interpretace.

Pokud ale byl v kontextu této události citován nějaký básník doby romantismu, nebyl to Mickiewicz, nýbrž Juliusz Słowacki. Ten v epické básni *Beniowski* (1841) napsal¹⁵⁵: „Polsko, Řím je tvoje zhouba.“,¹⁵⁶ Słowackého výrok komentoval polský primas kardinál Stefan Wyszyński ve své promluvě k Polákům, kteří přijeli do Říma u příležitosti inaugurace nového papeže: „Kdysi se říkalo, asi pod vlivem utrpení, která cítila srdce synů polského národa: „Polsko, Řím je tvoje zhouba.“ Dnes už by to tak nikdo neřekl, protože jsme mnohokrát poznali jinou pravdu: Polsko, římskokatolická církev je naše záchrana.“¹⁵⁷ Jakkoli přehnaně mohou jeho slova znít, vyjadřují to, co většina Poláků cítila a vnímala, že církev stojí na straně národa (rozuměj: té části, která nesouhlasila s poválečným vývojem) a hájí jeho zájmy (což se nedalo říct o státu, ztělesňovaném komunistickou stranou). Citace Słowackého zdaleka není náhodná, Wyszyński chtěl pravděpodobně zdůraznit, že tehdejší papež sice nepochopil boj Poláků v roce 1832, nově zvolený ale ví, s čím je polská společnost nucena bojovat.

¹⁵² *Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne*, 22. 10. 1978, č. 43, s. 4

¹⁵³ Non possumus: Strona poświęcona nauczaniu Stefana Kardynała Wyszyńskiego. Warszawa: Instytut Prymasowski, [cit. 2011-1-5], Wyszyński, Stefan: Zwycięstwo przyszło – a jest to zwycięstwo Maryi! Promluva k poutníkům u příležitosti inaugurace pontifikátu Jana Pavla II. v Římě, Dostupné na WWW: <<http://www.nonpossumus.pl/nauczanie/homilie.php>>.

¹⁵⁴ Archiwum Główne Ruchu Światło – Życie w Lublinie, fond: Ruch Światło- Życie, Teczka redakcyjna do czasopisma Głos Papieża nr 2, prosinec 1978, sign 13020/2, f. 27 – 28.

¹⁵⁵ V reakci na encykliku Řehoře XVI. *Cum primum* (1832), v níž odsoudil proticarské listopadové povstání.

¹⁵⁶ Citováno na základě: Citováno na základě: Kleiner, Juliusz (ed.): Słowacki, Juliusz: Dzieła wszystkie, V. díl, Wrocław 1954, s. 113.

¹⁵⁷ Non possumus: Strona poświęcona nauczaniu Stefana Kardynała Wyszyńskiego. Warszawa: Instytut Prymasowski, [cit. 2011-1-5], Wyszyński, Stefan: Zwycięstwo przyszło – a jest to zwycięstwo Maryi..., Dostupné na WWW: <<http://www.nonpossumus.pl/nauczanie/homilie.php>>.

Słowacki zároveň v jedné ze svých básní píše o příchodu slovanského papeže¹⁵⁸, což v říjnu 1978 mnozí citovali a interpretovali (a to napříč prostředími a názorovými skupinami, snad kromě stranického tisku a partyjních špiček) jako splněné proroctví.

Karol Wojtyła *Tygodnik Powszechny* nejen vřele podporoval, ale též s časopisem aktivně spolupracoval, a redaktoři listu ho osobně znali. „*Celý svůj dosavadní život byl naším spolupracovníkem a ochráncem. Vyplývalo to mimo jiné z toho, jaký význam přisuzoval laikům v církvi, i samotnému polskému slovu, které miloval a obohacoval svou vlastní intelektuální, duchovní a uměleckou tvorbou*“ napíše redakce *TP* po jeho zvolení papežem.¹⁵⁹ Šéfredaktor listu, toho času Jerzy Turowicz¹⁶⁰, pobýval jako zpravodaj po dobu konkláve v Římě. Jeho reflexe vycházely pod názvem *Jerzy Turowicz telefonuje z Říma*. V sérii těchto článků se kromě prostého popisu dění v Římě vyjadřuje i o svých kontaktech se západními médii, kterým dával interview, protože se s dosavadním krakovským kardinálem osobně znal.¹⁶¹ Redakce *TP* zdůrazňovala zvláště několik rysů Jana Pavla II. Na svých stránkách ho ukazovala tak, jak ho vnímala – jako někoho, kdo vzešel z jejího okruhu, kdo je velice lidský, a v neposlední řadě jako básníka.¹⁶² Karol Wojtyła své básně (pod pseudonymem Andrzej Jawień) a články (pod vlastním jménem) publikoval právě v *TP*. Tadeusz Żychiewicz jménem celé redakce vyjadřuje přání, aby byl: „*na blízku těm, kterým je ubližováno, za kterými nestojí tanky, ani diplomacie [...]*“¹⁶³ *Tygodnik* dával velký prostor reakcím západních médií a reakcím polské diaspory. Neotiskl ani gratulace Edwarda Gierka, ani Leonida Brežněva (na rozdíl od novin prorežimních katolíků *Słowo Powszechne*). Ze stran několika čísel *TP*, následujících po 16. říjnu 1978, čiší radost a nadšení, které zachvátilo redakci.¹⁶⁴ Redaktoři se snažili zachytit reakce a vzpomínky různých osobností, které se s Karolem Wojtyłą znaly.

¹⁵⁸ Báseň *Pośród niesnasków – Pan Bóg uderza* z r. 1848. Kleiner, Juliusz (ed.): Słowacki, Juliusz: Dzieła wszystkie, XII. díl, 1. část, Wrocław 1960, s. 277–278.

¹⁵⁹ Radość wielka, *Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne*, 22. 10. 1978, č. 43, s. 2.

¹⁶⁰ Jerzy Turowicz (1912–1999) – angažoval se při zakládání *TP*. V letech 1945–1953 a 1956–1999 zastával funkci šéfredaktora tohoto listu. Spoluzakládal krakovský a varšavský Klub katolické inteligence (KIK). V roce 1964 se podepsal pod dopis intelektuálů, kteří protestovali proti zostření cenzury a tehdejší kulturní politice. Následovalo snížení již tak nízkého přídělů papíru. Po březnových událostech r. 1968 dával *TP* na svých stránkách prostor publicistům „na indexu“ i s komunistickou minulostí. V r. 1976 podepsal protest proti připravované novelizaci polské ústavy. Po vzniku KORu umožňoval jeho členům publikovat v *TP* pod pseudonymy. Podporoval Solidaritu. Po vyhlášení stanného práva bylo vydávání *TP* na půl roku přerušeno. Účastník jednání kulatého stolu. Burnetko, Krzysztof: Jerzy Turowicz. In: *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny* (1956–1989), I. díl, Warszawa 2002, s. 353–355.

¹⁶¹ *Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne*, 22. 10. 1978, č. 43, s. 1–2.

¹⁶² Kubiak, Zygmunt: Kamień i bezmiar. O poezji Andrzeja Jawienia, *Tygodnik Powszechny*, 4. 2. 1979, č. 5, s. 1–2; 4.

¹⁶³ Żychiewicz, Tadeusz: Janowi Pawłowi II, *Tygodnik Powszechny*, 22. 10. 1978, č. 43, s. 3.

¹⁶⁴ „*TP*“ *není schopna ukryt svou radost*.“ poznamenal si Rakowski do svého deníku. Rakowski, M. F.: *Dzienniki polityczne. 1976 – 1978*. Warszawa 2002, s. 419, záznam ze dne 23. října 1978

Příznačný je výběr respondentů – nejčastěji to byli vědci a jiní intelektuálové, pro příklad jmenujme již citovaného Tadeusze Mazowieckého, Stanisława Stommu, Hannu Malewskou,¹⁶⁵ Władysława Bartoszewského či profesory Jagellonské univerzity (biolog Franciszek Górski, historik Józef Mitkowski aj.).¹⁶⁶

Členové redakce *TP* se o zvolení dozvěděli nejprve z rádia, každý u sebe doma. Totiž toho dne měl z Říma volat Jerzy Turowicz do bytu jednoho z členů redakce, kde se všichni pod vlivem zprávy sešli. Tam také byla dohodnuta příprava nejnovějšího čísla *TP*. Úkoly jednotlivým členům redakce rozdal Krzysztof Kozłowski, vše muselo probíhat velice rychle, protože již na druhý den číslo muselo jít do tisku. „*Já jsem dostal za úkol jet do Wadowic. V prvních dnech jsme tam jako novináři byli pouze dva. Proto svědectví lidí, se kterými jsme mluvili, byla ještě nezkažená. Později už často vyprávěli jen to, co četli v novinách.*“ vzpomíná P. Adam Boniecki,¹⁶⁷ tehdejší člen redakce a pozdější dlouholetý šéfredaktor *TP*. Je překvapující, že *TP* vůbec nepopsal reakci obyvatel Krakova, otiskl pouze jednu fotografii davu. Na můj výslovný dotaz po příčinách P. Boniecki zareagoval překvapeně: „*Nepopsali jsme reakci obyvatel Krakova?*“ Domnívá se, že to způsobil nedostatek času. Redakce *Tygodniku* se po 16. říjnu stala častým cílem zahraničních novinářů. Po oznámení volby nového papeže jich do redakce (ulice Wiślna 12, Krakov) údajně přišlo kolem stovky. „*Vůbec jsme nemohli pracovat.*“ vzpomíná A. Boniecki.¹⁶⁸

Jiný člen redakce *TP*, Stefan Kisielewski,¹⁶⁹ si do svého deníku zapsal: *Zemí prošlo všeobecné vzrušení, absolutní a autentický otřes – historie se konečně pohnula dopředu v tomhle sovětském zapadákově. A zase ta tupost režimu – kolik intrik navymýšleli proti Wojtyłovi.*“ Kisielewski zřejmě s volbou spojoval konkrétní a okamžité

¹⁶⁵ Wspomnienia, relacje, refleksje, *Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne*, 22. 10. 1978, č. 43, s. 4 – 6.

¹⁶⁶ Wspomnienia, relacje, refleksje, *Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne*, 5. 11. 1978, č. 45, s. 3.

¹⁶⁷ Adam Boniecki (1934) – římskokatolický kněz a novinář, člen Kongregace kněží Mariánů, kam vstoupil v roce 1952, na kněze vysvěcen 1960, studoval sociologii na KULu, od roku 1964 pracoval v *Tygodniku Powszechném*, působil v katolickém sdružení vysokoškoláků při sv. Anně v Krakově, od roku 1979 (do 1991) na přání Jana Pavla II. šéfredaktor polského vydání *L'Osservatore Romano*, v letech 1999–2011 šéfredaktor *Tygodnika Powszechného*.

¹⁶⁸ Rozhovor autorky s P. Adamem Bonieckým dne 19. ledna 2011.

¹⁶⁹ Stefan Kisielewski (1911–1991) – hudební skladatel a spisovatel. Účastník varšavského povstání. Pravidelně přispíval do *Tygodniku Powszechného*. V letech 1957–1965 poslanec Sejmu jako člen katolického uskupení Znak. V roce 1964 signatář tzv. Dopisu 34 proti kulturní politice režimu, následoval zákaz publikovat. V roce 1968 ho zbili „neznámí pachatelé.“ Podepsal Dopis 59 proti chystané novelizaci polské ústavy. V 80. letech navrhoval, aby se Polsko pokusilo dohodnout s Moskvou bez polských komunistů. Romek, Zbigniew: Skórzyński, Jan (red.): *Opozycja w PRL (1956–89)*, I. díl, Warszawa 2002, s. 160–163.

změny ve vládnoucí oligarchii a v církevní politice, což bylo, jak sám uznal, poněkud nereálné: „*A dūsledky z toho nevyvodí žádné, nevyrazí ani toho hloupého Kąkola.*“¹⁷⁰

Změna na papežském stolci vyvolala v polském katolickém prostředí zvýšenou poptávku po promluvách papeže. Ty sice pravidelně otiskoval *Tygodnik Powszechny* a přenášelo Rádio Vatikán, ale i tak byly přístupné poměrně úzké skupině osob. V reakci na tuto situaci z iniciativy P. Franciszka Blachnického¹⁷¹ vzniká katolický samizdat *Głos papieża*, jehož obsah tvořily téměř výlučně promluvy a kázání Jana Pavla II. Franciszek Blachnicki o své iniciativě informoval samotného papeže, kterého znal osobně z doby společného působení na KULu, v blahopřejném dopise u příležitosti jeho zvolení.¹⁷² Iniciativu schválil kardinál Wyszyński.¹⁷³ V prvním čísle redakce vysvětluje motivy svého počínání – katolický tisk vychází v malém nákladu, příjem Rádía Vatikán je rušen a ne všichni disponují volným časem, který by jim umožnil poslouchat dané pořady. Čtenáři byli vyzýváni k tomu, aby po přečtení časopis předali dalším zájemcům.¹⁷⁴ Redakce (v tiráži z bezpečnostních důvodů se neuvádí ani jedno jméno, zřídka i iniciály) si texty opatřovala různě – z poslechu Rádía Vatikán, přepisováním *TP*, překladem z italštiny (z periodik *Il giorno*, *L'Osservatore Romano*).¹⁷⁵

Nemohu se nezmínit o další důležité složce katolické církve v Polsku a to jsou vysokoškoláci hlásící se ke katolické církvi. Církev v Polsku poměrně úspěšně zareagovala na oficiální systém práce s mládeží tím, že dále propracovávala již dříve existující systém sdružování vysokoškoláků fungující při některých kostelech.¹⁷⁶ K jednomu z nejznámějších sdružení katolických vysokoškolských studentů patřila tzv.

¹⁷⁰ Viz výše. Kisielewski, Stefan: *Dzienniki. Pisma wybrane*. Warszawa 1996, s. 934, záznam z 3. 12. 1978.

¹⁷¹ P. Franciszek Blachnicki (1921–1987) – za druhé světové války vězněn nacisty za odbojovou činnost. V r. 1950 vysvěcen na kněze, vyučoval na Katolické univerzitě v Lublinu (KUL). Založil katolické hnutí zvané Oáza (oficiálně Hnutí světlo-život), v němž spojil skautský styl práce v družinách s prvky tradičních jezuitských duchovních cvičení. Hnutí se, navzdory řadě úředních šikan, stalo v 70. letech významnou mládežnickou organizací. Oáza sama o sobě nebyla opozičním hnutím, nicméně kontakty řady jejích členů s disidentem jsou nezpochybnitelné. V březnu 1980 hnutí vydalo prohlášení, ve kterém podpořilo polskou opozici. V prosinci 1980 zorganizoval rekolekce pro členy Solidarity. V 80. letech varoval církevní hierarchii před přílišnou ústupností režimu. V roce 1981 odjel do Říma. Vyhlášení stanného práva v Polsku (13. 12. 1981) ho zastihlo v SRN. Návrat mu nebyl umožněn. V roce 1983 na něj PLR vydala mezinárodní zatykač. Oáza existuje dodnes. Bochenek, Grzegorz: Ks. Franciszek Blachnicki. In: Skórzyński, Jan (red.): *Opozycja w PRL (1956–89)*, I. díl, Warszawa 2002, s. 38–40.

¹⁷² Archiwum Główne Ruchu Światło – Życie w Lublinie, fond: Ruch Światło- Życie, Korespondencja Ruchu Światło-Życie [1978-1979], sign. 54200/1, dopis Janu Pavlu II. po jeho zvolení papežem, říjen 1978, f. 8

¹⁷³ Archiwum Główne Ruchu Światło-Życie w Lublinie, fond: Ks. Franciszek Blachnicki, sign. K-11/10, Audiencja u księdza Prymasa. Sprawy do przedłożenia. [1977-1981], 29. 1. 1979, f. 3.

¹⁷⁴ Archiwum Główne Ruchu Światło-Życie w Lublinie, fond: Ruch Światło- Życie, Teczka redakcyjna do czasopisma „Głos Papieża”, 1978, sign. 1302/1, f. 3–4.

¹⁷⁵ Archiwum Główne Ruchu Światło-Życie w Lublinie, fond: Ruch Światło- Życie, Teczka redakcyjna do czasopisma „Głos Papieża”, č. 2, prosinec 1978, sign. 1302/2, f. 27–28.

¹⁷⁶ Polsky: *duszpasterstwo akademickie*.

Beczka, kterou vedli krakovští dominikáni.¹⁷⁷ Dominikáni svěřili práci s mládeží schopným a charismatickým duchovním, kteří ostře kontrastovali s poněkud prkennými představiteli strany.¹⁷⁸ Tato sdružení měla (ač to nebylo jejich prvotní náplní) značný vliv na formování opoziční mládeže.¹⁷⁹ *Beczka* se těšila přízni kardinála Wojtyły, proto není divu, že její členové mu adresovali své gratulace nedlouho po jeho zvolení. Jan Pavel II. jim odpověděl sice prostřednictvím svého sekretáře, ale text nepochybně formuloval osobně: „*gratulace jsem přijal s opravdovým dojetím [...]*.“ Další věty ukazují jeho osobní vztah ke studentům z *Beczky*: „*Zvláštní požehnání Papež posílá Stefanovi a Marysi, kteří se na Štědrý den spojí svazkem manželským.*“¹⁸⁰

¹⁷⁷ Krzysztofowicz, Jacek: *Beczka, nasz dom. Dominikańskie Duszpasterstwo Akademickie Beczka (1964-2004)*. Kraków 2004, s. 45.

¹⁷⁸ Głębocki, Henryk: *Studencki Komitet Solidarności w Krakowie (1977-1980)*. Warszawa 1994, s. 39.

¹⁷⁹ Paczkowski, A.: *Pół wieku dziejów Polski*, s. 429.

¹⁸⁰ Archiwum Prowincji OO. Dominikanów w Krakowie, Kr 1167, dopis Tomaszowi Pawłowskiemu z 30. 11. 1978, nepaginováno.

2.3 Máme papeže a naději aneb reakce opozice

„V Polsku je strašně. Krize neuvěřitelná a hloupost Gierka a spol. ještě větší. [...]

Rebelové v čele s Adámkem Michnikiem se bouří jak mohou, ale moc to nepomáhá, zavírají je každých čtrnáct dní na 48 hodin,¹⁸¹ a pak je zase pustí. Gierek dělá, že nic nevidí.“

Stefan Kisielewski, 3. 12. 1978¹⁸²

Jakkoliv dramaticky může znít relace Stefana Kisielewského, situace protikomunistické opozice ke konci 70. let nebyla dobrá. Počet osob, které se nějakým způsobem angažovaly v disentu, se dále nezvyšoval. Vyhledky na změnu byly příliš malé a riziko příliš velké. Hnutí mělo tedy za sebou slibné začátky (od roku 1976): existovalo první nezávislé – samizdatové vydavatelství NOWa, vycházela řada samizdatových časopisů různého zaměření (namátkou jmenujme literární *Zapis* či *Puls*, publicistický *Głos*, gdaňský *Bratniak*, *Biuletyn Informacyjny* informující o represích apod.)¹⁸³, vzniklo opoziční studentské hnutí SKS (Studencki Komitet Solidarności, Studentský výbor solidarity¹⁸⁴) začínaly první kontakty intelektuálních kruhů s dělnickými. Avšak v roce 1978 se objevují problémy – studentské opoziční hnutí začíná stagnovat, nezávislá sdružení zemědělců a dělníků jsou v plenkách, počet disidentů se ustálil a další nepřibývají. Disidenti se často těšili sympatiím společnosti, ale málokdo se rozhodl aktivně se zapojit.¹⁸⁵

O to důležitější byl impuls v podobě zvolení polského kardinála papežem a jeho pozdější návštěvy, zvláště byl-li někdejší krakovský arcibiskup známý pro svůj pevný protikomunistický postoj

Redakce časopisu *Głos*, která tvořila svým způsobem frakci uvnitř KORu, vydala již 17. října mimořádné „číslo“ (prakticky se skládalo z pouhých dvou listů papíru). Redakce v čele s Antoni Macierewiczem se snažila otisknout první reakce západu (publikovány zde byly např. výpovědi J. Cartera, Z. Brzezińskiego, či mluvčího rakouského episkopátu), které s největší pravděpodobností získala poslechem Rádia Svobodná

¹⁸¹ Oblíbený způsob represe, který od poloviny 70. let používala Občanská milice (Milicja Obywatelska, MO, obdoba VB) a Bezpečnostní služba (Służba Bezpieczeństwa, SB) k zastrašení disidentů. Čtyřicet osm hodin byla maximální doba, na kterou bylo možné zadržet občana v PLR, aniž by bylo nutné jeho pobyt ve vězení oznámit prokuratuře. Trest byl často spojen s bitím a ponižováním.

¹⁸² Kisielewski, Stefan: *Dzienniki. Pisma wybrane*. Warszawa 1996, s. 933, záznam z 3. 12. 1978.

¹⁸³ Fik, Marta: *Kultura Polska po Jałcie*. Kronika lat 1944 – 1981. London 1989, s. 584 an.

¹⁸⁴ Vznikl v reakci na smrt studenta polonistiky Stanisława Pyjase v roce 1977, kterou měla na svědomí SB. Pyjasovi se zřejmě staly osudným kontakty s KOREm.

¹⁸⁵ Friszke, Andrzej: *Opozycja polityczna w PRL 1945 – 1980*, s. 428.

Evropa či četbou zahraničních novin. V redakčním komentáři vyjadřovali naději na politické změny a jinou východní politiku Vatikánu, která *bude brát zřetel na zájmy Polska a jiných států, které jsou závislé na SSSR*.¹⁸⁶ Redakce dále zdůrazňuje, že hlavním důvodem zvolení Wojtyły jsou jeho *vlastnosti a zásluhy*. Nesměl chybět ani krátký výběr z promluv kardinála – byly vybrány pasáže, ve kterých zdůrazňoval lidská práva a lidskou důstojnost.¹⁸⁷ Není nic zvláštního, že právě takovéto výroky k disidentským kruhům nejvíce promlouvaly, protože pro ně byly podporou a vyjádřením „papež i my usilujeme o stejnou věc.“ To vysvětluje, proč se k osobě papeže živě hlásily i ty opoziční kruhy, které měly nějakým způsobem k církvi poněkud daleko.

Urszula Doroszevska, která měla v časopise *Głos* na starosti přehled tisku, což v jejím pojetí znamenalo ironické komentování oficiálních zpráv z tisku, si vzala na paškál režimem propagovanou interpretaci událostí pod heslem „socialistické Polsko dalo světu papeže“: „*Lidé v Polsku se radují z volby nového papeže. Co je ovšem divné, radují se i noviny, ale pro všechny případy se svou radost snaží zasadit do solidních, rudých rámu*.“¹⁸⁸ Domnívám se, že Wojciech Bogaczyk trochu křivdí opozici, pokud tvrdí, že fakt zvolení vnímala hlavně jako politickou událost.¹⁸⁹ Výpovědi disidentů v samizdatových časopisech tomu příliš nenasvědčují. Je pochopitelné, že příliš nevyzdvihují význam této události pro samotnou církev (A. Michnik napsal, že to „*přenechává svým katolickým přátelům*“),¹⁹⁰ na druhé straně ho úplně nepomíjí. Nemluvě o tom, že je problematické užívat k popisu skutečnosti, kde téměř všechno bylo politické, přídavné jméno „politický“.

Wojciech Ostrowski v časopise *Biuletyn Informacyjny* vyzdvihoval význam zvolení kardinála z komunistického Polska pro církve v ostatních státech východního bloku.¹⁹¹ Adam Michnik ve svém článku *Co Poláci očekávají od nového papeže?* ze stejného periodika, zdůraznil význam polské katolické církve v boji za svobodu. Dále poukazoval na otevřenost kardinála Wojtyły, na jeho podporu členům KORu, SKS i nezávislým intelektuálům, pro které byl *přítelem a ochráncem*. Byl to právě kardinál Wojtyła,

¹⁸⁶ *Głos. Niezależny miesięcznik społeczno-polityczny*. Dodatek nadzwyczajny, [samizdat], 17. 10. 1978, s. 1-2.

¹⁸⁷ Namátkou cituji: „*Člověk se s nimi [lidskými právy – pozn. aut.] rodí a hledá v životě jejich naplnění*.“

¹⁸⁸ Doroszevska, Urszula: *Cieężkie czasy*, *Głos*, [samizdat] listopad – prosinec, č. 11/12, 1978, s. 76. Také *Biuletyn Informacyjny* podrobně analizoval interpretace oficiálního tisku: Papež i socjalizm. *Komunikat KSS „KOR“*. *Biuletyn Informacyjny*, [samizdat], č. 25, říjen-listopad 1978, s. 25-28.

¹⁸⁹ Bogaczyk, Wojciech: *Problematyka religijna w prasie wychodzącej poza zasięgiem cenzury w latach 1976-1980*. Lublin, 1989, s. 44.

¹⁹⁰ Michnik, Adam: *Czego Polacy oczekują od nowego Papieża?*, *Komunikat KSS „KOR“*. *Biuletyn Informacyjny*, [samizdat], č. 24, září-říjen 1978, s. 54-56.

¹⁹¹ Ostrowski, Wojciech: *U progu nowego pontyfikatu*, *Komunikat KSS „KOR“*. *Biuletyn Informacyjny*, [samizdat], č. 24, září-říjen 1978, s. 50-53.

upozorňoval Michnik, kdo podporoval dialog katolíků-laiků s levicovou inteligencí. „*Poprvé po sto letech solidárně vystupují katolíci spolu s levicovými kruhy,*“ konstatoval. Na titulní otázku odpovídá v tom smyslu, že rozhodně neočekává zrušení jaltských dohod ze dne na den, ani zázrak, ale očekává, že „*jeho hořká slova budou bořit modly [...] a mírná budou útěchou pronásledovaným.*“¹⁹²

Opozice v PLR byla názorově poměrně různorodá. Proto různé opoziční skupiny zdůrazňovaly rozmanité aspekty papežovy osobnosti. Samizdatový časopis *Opinia* vydávalo Hnutí na obranu lidských a občanských práv (Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela, dále jen ROPCiO),¹⁹³ které vzniklo v březnu 1977. Odvolávalo se na úplně jiné ideové tradice než KOR. Hnutí zdůrazňovalo národní, křesťansko-demokratické tradice a silně se hlásilo k odkazu předválečného polského státu, zvláště k osobnosti Józefa Piłsudského.¹⁹⁴ *Opinia* vycházela od dubna 1977, byla prvním samizdatovým titulem, který uveřejnil jméno a příjmení členů redakční rady (a třetím samizdatovým titulem vůbec).¹⁹⁵ Rovněž *Opinia* u příležitosti zvolení nového papeže vyšla mimořádně (18. října 1978). Redakce na titulní straně mimořádného čísla uvedla, že dosud není schopna si plně uvědomit důsledky, jaké s sebou ponese tato událost pro církev, svět a Polsko. Podobně jako v případě *Głosu* následují úryvky z papežových promluv (tematicky členěné – výběr je příznačný pro názorovou orientaci časopisu: Víra, Vlast, Lidská důstojnost, Rodina aj.)¹⁹⁶ ROPCiO se snažilo své spolupracovníky hledat v různých prostředích i mezi válečnými veterány, které režim oficiálně neuznával. Jedním z nich byl i Wojciech Ziemiński,¹⁹⁷ šéfredaktor tohoto samizdatu. Proto *Opinia* v reakci na zvolení nového papeže upozorňovala a zdůrazňovala kontakty krakovského kardinála s někdejšími členy Piłsudského legií a ostatními válečnými veterány, oficiálně neuznávanými. Pokud totiž těmto skupinám byla určena následující slova Karola Wojtyły (pronesena při vánočním setkání s někdejšími vojáky z Piłsudského legií v roce 1975): „*Proto pro mě tato setkání, vážení pánové, mají cenu zlata. Je to živá historie, ačkoliv dnes ji zastíňují a odstrkují,*

¹⁹² Michnik, Adam: Czego Polacy oczekują od nowego Papieża? *Komunikat KSS „KOR“*. *Biuletyn Informacyjny*, [samizdat], č. 24, září-říjen 1978, s. 54-56.

¹⁹³ Čti: [ropčo]

¹⁹⁴ Paczkowski, A.: *Pół wieku dziejów Polski*, s. 433.

¹⁹⁵ Waligóra, Grzegorz: *Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela 1977-1981*. Warszawa 2006, s. 10.

¹⁹⁶ *Opinia. Pismo Ruchu Obrony Praw człowieka i obywatela*. Dodatek nadzwyczajny [samizdat], 18. října 1978, s. 1.

¹⁹⁷ Wojciech Ziemiński [vojčech žembiński] (1925-2001) – voják, novinář, disident, organizátor řady vlasteneckých mší a manifestací Během druhé světové války se aktivně zapojil do protiněmeckého ozbrojeného odboje, vězněn v Karlsruhe, voják Polských ozbrojených sil na Západě. Signatář Dopisu 59 i Dopisu 14 na protest proti plánované novelizaci polské ústavy, spoluzakladatel KORu i ROPCiO, později člen pouze ROPCiO, redaktor časopisu *Opinia* (1977-1980), po 13. 12. 1981 se ukrýval, uvězněn v roce 1982. Od roku 1991 člen Katyňské nadace.

přesto jí to neubírá na životnosti a tvoří součást překrásné stavby, kterou v průběhu tisíce let staví polský národ [...],¹⁹⁸ znamenala výraz uznání pro skupinu, kterou režim marginalizoval a přehlížel. Ze stejného důvodu zmiňovaný časopis v čísle z přelomu října až listopadu informoval o společném blahopřejném telegramu členů ROPCiO a válečných veteránů (z různých bojových uskupení, převážně se jednalo o příslušníky nekomunistického odboje). Ne bez významu je skutečnost, že byl poslán v předvečer 11. listopadu¹⁹⁹ a jeho autoři prosili papeže o požehnání pro „*Polsko semper fidelis*“. Ve stejný den tíž poslali podobný telegram primasovi Wyszyńskému jako výraz uznání jeho autority.²⁰⁰

Redakce samizdatového časopisu *Spotkania*, které vydávala skupina mladých katolíků z Katolické lublinské univerzity, v úvodníku vyjádřila své hluboké přesvědčení, že nový papež bude vždy stát na straně těch, kterým je ubližováno.²⁰¹ Časopis byl napojen i na katolické studenty z jiných univerzit, zvláště z Krakova, kteří se s Wojtylou osobně znali. V reakci na zvolení nového papeže mluvili studenti (a současně aktivisté SKS) z Krakova o jeho vstřícnosti a otevřenosti: „*Poté, co vznikl SKS, jsme ke kardinálovi chodili často. Bylo nám jasné, že kdyby se něco zlého dělo, vždy ho můžeme poprosit o pomoc, že dveře biskupského paláce jsou pro nás otevřené celý den.*“²⁰²

Okrajově se zmíním i o reakci československé Charty 77. Stejně jako u jejich polských kolegů se objevuje jasný odkaz na společně vyznávanou hodnotu – na problematiku lidských práv. V dopise (z 30. listopadu 1978), pod nímž jsou podepsáni tehdejší mluvčí Charty 77 Ladislav Hejdánek a Václav Havel, je hned na začátku uvedeno, že přestože signatáři Charty jsou názorově dost rozdílnou skupinou, všichni mají radost z toho, že *se hlavou římskokatolické církve stal příslušník národa, s nímž nás spojuje společný osud i společné starosti, a že jste to právě Vy, známý svými statečnými vystoupeními na obranu lidských práv a svobodného lidského života*. V dopise dále vyjádřili svou naději, že se i jako papež bude zastávat nespravedlivě vězněných. Na závěr autoři dopisu papeži vyslovují *svou úctu a obdiv*,²⁰³ což jistě nebyla pouze zdvořilostní fráze.

¹⁹⁸ *Opinia. Pismo Ruchu Obrony Praw człowieka i obywatela*, [samizdat], č. 12, prosinec, 1978, s. 2.

¹⁹⁹ Dne 11. 11. 1918 se slaví výročí obnovení nezávislého Polska, v PLR toto datum nebylo oficiálně připomínáno. (pozn. aut.)

²⁰⁰ *Opinia, Pismo Ruchu Obrony Praw człowieka i obywatela*, [samizdat], říjen-listopadek 1978, č. 10-11, s. 20.

²⁰¹ *Habemus papam, Spotkania. Niezależne Pismo Młodych Katolików*, [samizdat], č. 6, leden 1979, s. 1.

²⁰² Konopka, Tadeusz (ed.): *Jak Kraków witał wybor swego Kardynała na Ojca Świętego. Spotkania. Niezależne Pismo Młodych Katolików*, [samizdat], č. 6, leden 1979, s. 41-47.

²⁰³ *Informace o Chartě 77* [samizdat], č. 14, rok 1978, s. 7. Citováno na základě: Císařovská, Blanka – Prečan, Vilém (edd.): *Charta 77: Dokumenty 1977-1989, I. svazek*, Praha 2007, s. 191.

Reakce autorů samizdatových periodik ukazují na dvě podstatné věci – všechna zmiňovaná opoziční uskupení v reakci na zvolení mluví vlastně o svém programu a ideovém směřování. Není proto náhoda, že všichni vyjadřují naději na statečný postoj nového papeže v otázce politických vězňů a lidských práv, a citují jeho slova, která se k této problematice vztahují. Zřetelně se rýsují i konkrétní programy jednotlivých disidentských kruhů – publicisté z *Biuletynu Informacyjnego* proto zdůrazňují Wojtyłovu otevřenost v kontaktech s levicovým, ne vždy katolickým prostředím. Autoři časopisu *Opinia* exponují v jeho promluvách pojmy jako Vlast a Víra a zdůrazňují úctu a respekt, které projevoval k marginalizovaným válečným veteránům. *Spotkania*, katolický samizdat, který byl a priori spojen se studentským prostředím, se více zaměřil na vztah kardinála ke studentům a jeho podporu jejich opozičním aktivitám (podpora lidí z SKS), podrobný článek také věnoval reakci Krakova na dané události. Časopis byl určen hlavně katolíkům, proto méně prostoru věnoval politickým důsledkům vzniklé situace pro Polsko a opozici. Obecně se dá říci, že pro opozici znamenalo zvolení polského kardinála papežem radost a velkou naději na (často blíže nespecifikované) změny. Jan Pavel II. byl jednoznačně vnímán jako spojenec.

Druhá věc, která vyplývá z reakcí samizdatových titulů, se již přímo vztahuje k osobě Karola Wojtyły. Všechna svědectví ukazují na jeho velkou otevřenost na různá prostředí. Povšimněme si, že všechny jmenované disidentské kruhy, bez ohledu na jejich osobní náboženské přesvědčení, se nějakým způsobem s kardinálem již dříve setkaly a mohly se odkázat na jakousi osobní (a navíc pozitivní) zkušenost s ním.

2.4 Máme sice papeže, ale zůstáváme loajální, aneb reakce prorežimních katolíků

Deník *Słowo Powszechne* vydávalo Sdružení PAX, jehož předsedou byl Bolesław Piasecki (do ledna 1979, poté Ryszard Reiff). Piasecki usiloval o to, aby jeho organizace sdružovala všechny polské katolíky, což se mu ale nepodařilo. PAX měl být jakýmsi trojským koněm uvnitř římskokatolické církve v Polsku. Režim si od existence PAXu sliboval oslabení jednoty církve a autority biskupů, zvláště primase Stefana Wyszyńskiego. Bez většího úspěchu. Konkurenčním seskupením, které mělo také sdružovat prorežimní katolíky, bylo Křesťansko-sociální sdružení (ChSS - Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne), které vedl Jan Frankowski. Vzniklo v důsledku názorových rozdílů v PAXu.²⁰⁴

Słowo Powszechne mělo na rozdíl od redakce *TP* k dispozici kvalitnější papír a lepší tisk. Jeho obrázky jsou mnohem čitelnější. Vycházelo denně. Ve srovnání s *TP* je zde mnohem menší důraz kladen na články teologického rázu. Téměř nezveřejňovalo promluvy a kázání primase, biskupů a papeže. Způsob informování deníku *Słowo Powszechne* o politice se téměř neliší od jazyka režimních periodik typu *Trybuna Ludu*. PAX také vydával týdeník *Myśl Społeczna*, který byl dokonce barevný.

Słowo Powszechne se na rozdíl od stranického tisku mnohem více rozepsalo o dosavadním životě Karola Wojtyły, jeho rodných Wadowicích (k čemuž měli více papíru i prostoru) a o pečlivě vybraných reakcích světového tisku. Nesmělo chybět oficiální vyjádření vládního mluvčího, ani text blahopřejného telegramu od E. Gierka, prohlášení velvyslance PRL v Římě i informace o telegramech od Leonida Brežněva, Todora Živkova, Nicolae Ceaușesca a Gustáva Husáka.²⁰⁵

Konkurenční ChSS bylo sice mnohem méně početné a méně významné, o to však loajálnější. Jím vydávaný (barevný) týdeník *Za i przeciw* neváhal na titulní straně otisknout fotografie z oslav 35. výročí Polské lidové armády a psát o mírové politice Sovětského svazu.²⁰⁶ V jednom z následujících čísel se na obálce už objevuje primas Wyszyński s nově zvoleným papežem.²⁰⁷ V reakci na volbu krakovského arcibiskupa papežem časopis

²⁰⁴ Sowa, Leon Andrzej: *Wielka Historia Polski. Od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej*. (1945 – 2001). Kraków 2001, s. 177.

²⁰⁵ *Słowo Powszechne*, 20. října 1978, s. 1. Gustáv Husák v blahopřejném telegramu napsal Janu Pavlu II. následující slovo (originál ve francouzštině): „*Príjměte moje gratulace u příležitosti zvolení Vaší Svatosti do úřadu Nejvyššího kněze. Přeji mnoho úspěchů v budoucím posilování světového míru.*” Citováno na základě: Podsiad, Antoni – Szafrńska, Amelia (edd.): *Pierwsze dni pontyfikatu Jana Pawła II*. Warszawa 1979, s. 58.

²⁰⁶ *Za i przeciw*, 15. října 1978.

²⁰⁷ *Za i przeciw*, 12. listopadu 1978.

uveřejnil rozhovor s kardinálem Františkem Tomáškem a Wojciechem Żukrowským, čímž se pražský arcibiskup ocitl ve společnosti prorežimního spisovatele. Těžko říct, proč se arcibiskup František Tomášek tomuto periodiku rozhodl poskytnout rozhovor. Záměr redakce *Za i przeciw* můžeme poměrně snadno interpretovat. Jevilo se jako vhodné, aby časopis, který vydávalo sdružení prohlašující se za církevní, uveřejnil při této příležitosti rozhovor se členem církevní hierarchie. A žádný polský arcibiskup (ani biskup) by se k tomu nesnížil. Nového papeže Tomášek popsal slovy: „*Je to člověk evangelijní pravdy a evangelijní nekompromisnosti.*“ Na otázku redaktora, co by vzkázal Polákům, kardinál Tomášek odpovídá: „[...] *Vaše radost je i naší radostí.*“²⁰⁸ Což byla nepochybně pravda.

Nejen samizdatová a katolická periodika psala o svých osobních kontaktech s Karolem Wojtyłą. Pochlubit se známostí s krakovským kardinálem začalo být ve chvíli jeho zvolení prestižní záležitostí, takže i periodika prorežimním katolických sdružení se snažila někým takovým pochlubit na svých stránkách. Vítanou skutečností se ukázal fakt, že prorežimní spisovatel (a předseda Svazu polsko-sovětského přátelství v letech 1983-1989) Wojciech Żukrowski krátkou dobu studoval polonistiku na Jagellonské univerzitě spolu s Karolem Wojtyłą. Ve své reportáži z Říma se Żukrowski prohlásil za jeho věrného přítele a neváhal mluvit o svém „*Karolkovi*“.²⁰⁹ Urszula Doroszevska jeho výpověď podrobila strhující kritice v samizdatovém *Głosu*. Poukázala na skutečnost, že žádný jiný publicista ani spisovatel, včetně těch z opravdu katolického prostředí, se tolik neodvolával na přátelství s Wojtyłą.²¹⁰ Podobného úsilí si můžeme povšimnout u redaktorů novin *Słowo Powszechne* – je patrná snaha vyrovnat se konkurenčnímu prostředí kolem *TP*. Pokud *TP* otiskuje fotografii z audience pro novináře u nově zvoleného papeže, kde je zachycen šéfredaktor Jerzy Turowicz v okamžiku vřelého objetí s Janem Pavlem II.,²¹¹ *Słowo Powszechne* posléze také otiskuje fotografii (byť nemohlo ukázat podobně blízký kontakt, navíc z audience) svého spolupracovníka s (budoucím) papežem.²¹² Pokud *TP* otiskuje dopis od japonského katolíka Tomohira Yamazakiho, který redakci poslal své gratulace²¹³, *Słowo Powszechne* o několik týdnů později píše o reakcích dvou Japonců na

²⁰⁸ Ks. kard. Franciszek Tomaszek arcybiskup Pragi mówi dla „*Za i przeciw* o Papieżu Janie Pawle II, *Za i przeciw*, 12. listopadu 1978, č. 46, s. 2; 5.

²⁰⁹ Żukrowski, Wojciech: W wiecznym mieście, *Mysł Społeczna*, č. 47, 19. 11. 1978, s. 8-9.

²¹⁰ Doroszevska, Urszula: Ciężkie czasy. *Głos* [samizdat], listopad – prosinec, č. 11/12, 1978, s. 76. Pro porovnání dodávám, že již zmiňovaný Jerzy Turowicz o svých kontaktech s K. Wojtyłą prohlásil pouze (viz výše) „že kardinála poměrně dobře znal.“ *Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne*, 22. 10. 1978, č. 43, s. 1-2.

²¹¹ *Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne*, 29. 10. 1978, č. 44, s. 3.

²¹² *Słowo Powszechne*. 1.-3. 12. 1978, s. 6

²¹³ *Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne*, 12. 11. 1978, č. 46, s. 2.

danou událost, z nichž jeden je totožný s T. Yamazakim. Tento Japonec měl zřejmě známé v různých prostředích, a všichni chtěli své kontakty zveřejnit. Ale osobním dopisem už se redakce paxovských novin pochlubit nemohla.²¹⁴

Na jednu stranu si můžeme povšimnout usilovné snahy periodik vydávaných organizacemi PAX a ChSS vykazat se kladným vztahem k vládnoucímu systému, na druhé straně lze pozorovat neméně usilovnou snahu přihlásit se k papeži. PAX ani ChSS autoritu polské církevní hierarchie neuznávaly (to se v případě PAXu poněkud změnilo po smrti jejího předsedy B. Piaseckého), ale zvolení Poláka papežem se ukázalo natolik prestižní záležitostí, že tuto skutečnost nemohly ignorovat. Tisk těchto organizací se snažil uveřejňovat výpovědi lidí, kteří se mohli pyšnit nějakým kontaktem s novým papežem, což bylo rovněž záležitostí novinářské cti a (skrytým) soupeřením s konkurenčním (a vlivnějším) *Tygodnikiem Powszechnym*.

²¹⁴ *Słowo Powszechne*. 28. 11. 1978, s. 5.

3 Vítán i nevítán

„Jedinou věcí, která by mohla v této zemi vyvolat revoluci v průběhu dvou hodin, a to docela náhodně, by byl příjezd papeže.“²¹⁵

Analytik z II. správy polského Ministerstva vnitra v roce 1965

3.1 Návštěva papeže?

Jan Pavel II. 23. října 1978 prohlásil ve svém projevu k Polákům, že by rád navštívil Polsko v květnu 1979 při příležitosti výročí 900 let od mučednické smrti sv. Stanislava, hlavního patrona Polska (je tedy pro Polsko tím, kým je pro české země sv. Václav).²¹⁶ Již dříve ale ministr Úřadu pro církevní záležitosti Kazimierz Kąkol považoval za nezbytné upozornit společnost na postoj státní moci k případné papežově návštěvě: *„Kolem celé záležitosti se nahromadilo mnoho mylných a nepřesných informací. [...] Termín příjezdu je podmíněn mnoha okolnostmi, které mají mnohostranný charakter. Tak je tomu při každé důležité návštěvě.“*²¹⁷ Pokud tedy Gierek později tvrdil: *„Ujišťuji Vás, že od první chvíle jsem byl rozhodnut přijmout Jana Pavla II. v jeho vlasti důstojně a slavnostně.“* máme všechny důvody pro to, abychom mu nevěřili.²¹⁸ Ve dnech 28.–29. listopadu se konala 166. konference polského episkopátu, která poté, co ukončila své zasedání, oznámila veřejnosti plán papeže přijet do své vlasti. Biskupové tak postavili ÚV PSDS před hotovou věc, na což strana nebyla zvyklá.²¹⁹

Kazimierz Szablewski dostal od Stanisława Kani a ministra zahraničí Emila Wojtaszka pokyny, aby přesvědčil Vatikán, že návštěva papeže se v květnu roku 1979 uskutečnit nemůže. Argumenty byly různé – straně a vládě vadil hlavně sv. Stanislav, v depeši z prosince 1979 se ale objevila i zmínka o „západních teroristech“ (kteří by mohli údajně zkompromitovat Polsko). Osoba sv. Stanislava, krakovského biskupa v letech 1072–1079, byla kamenem úrazu všech pozdějších jednání. Sv. Stanislav (uctíván jako mučedník) zahynul z ruky polského krále Boleslava II. Představitelé státu argumentovali takto: *„Nevidíme žádný smysl v tom, abychom si připomínali biskupskou hlavu a královský*

²¹⁵ Je známo, že papež Pavel VI. chtěl Polsko v roce 1965 navštívit. Informacja nr 73 dotyczy pogłosek na temat wizyty papieża w Polsce, Departament II MSW, 5. června 1965. Citováno na základě: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin: Wokół pierwszej pielgrzymki, In: тіж (eds.): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW, Warszawa 2005, s. 28.

²¹⁶ Orędzie Ojca Świętego do Polaków, 23. 10. 1978, *Tygodnik Powszechny*, 5. 11. 1978, č. 45, s. 1.

²¹⁷ *Trybuna Ludu.*, 23. 10. 1978, s. 2.

²¹⁸ Rolicki, Janusz: Edward Gierek: przerwana dekada. Wywiad – rzeka, Warszawa 1990, s. 135.

²¹⁹ Dudek, Antoni – Gryz, Ryszard: Komuniści i Kościół, s. 344.

meč, protože symbolizují ostrý střet církve a státu. My jsme ale pro koexistenci a vytváříme pro ni příznivé podmínky.“²²⁰ Později se objevily i další argumenty – např. přetížení občanů oslavami (na rok 1979 připadalo 35 let PLR a 40 let výročí od napadení Polska). Režim navrhoval jako vhodnější termín rok 1982 (600 let poutního místa Jasna Gora).²²¹ Vláda s návštěvou vyjádřila souhlas v okamžiku, kdy si uvědomila, že odmítnutí by bylo škodlivější než přijetí. Obávala se totiž, že papež učiní veřejné prohlášení, ve kterém zdůvodní, proč nedojde k návštěvě. Kazimierz Szablewski ve své depeši, kterou poslal z Říma do Varšavy, psal: „C.[Casaroli] se domnívá, že papež ustoupí od květnové cesty do Polska, pokud ho stát bude oficiálně informovat, že si to nepřije. Tehdy, a C. je o tom pevně přesvědčen, papež vydá veřejné prohlášení, ve kterém vysvětlí, proč se tak rozhodl. „Jaké to bude mít důsledky, raději nemyslet.“ konstatoval C.“²²²

Nabízí se otázka – a co nato Moskva? Myslím si, že můžeme věřit Edwardu Gierkovi, který takto popisuje svůj rozhovor s Brežněvem: „Papež je moudrý člověk, řekněte mu, aby veřejně prohlásil, že nemůže přijet, že je nemocný.“ měl údajně radit Brežněv Gierkovi. „Já to, bohužel, soudruhu Leonide, udělat nemohu. Já musím s návštěvou Jana Pavla II. souhlasit. Tehdy jsem si vyslechl: „Gomułka byl lepší komunista, protože s návštěvou Pavla VI. v Polsku nesouhlasil a nic se nestalo. Jednou to Poláci přežili, přežijí i teďka.“ Řekl jsem: „Politický rozum mi diktuje ho sem pustit.“ „Dělejte si, co chcete, ale dávejte pozor, abyste vy, ani strana toho později nelitovali.“ měl zakončit rozhovor Brežněv.²²³ Upozorňuji, že i sám Brežněv si uvědomoval, jaké by byly důsledky toho, kdyby papež pravdivě vysvětlil veřejnosti, proč nemůže do své vlasti přijet.

V otázce květnového termínu byl ale režim neústupný, církevní strana tedy navrhla červen (2. - 10. 6. 1979). Těžko říct, zda to byla pro stranu výhra. Zdánlivý ústupek se totiž při bližším pohledu stává ústupkem přinejmenším problematickým. V případě května se mluvilo pouze o 3 dnech papežova pobytu.²²⁴ Návštěva nakonec trvala celých 9 dní. A strana neunikla ani připomínání osoby sv. Stanislava. Církev totiž návštěvu interpretovala

²²⁰ Depesza sekretarza KC PZPR Stanisława Kani i ministra spraw zagranicznych Emila Wojtaszka do Kazimierza Szablewskiego z 13 grudnia 1978 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 84-86.

²²¹ Depesza Stanisława Kani i Emila Wojtaszka do Kazimierza Szablewskiego z 10 stycznia 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 90-91.

²²² Depesza Kazimierza Szablewskiego z Rzymu do Stanisława Kani i Emila Wojtaszka z 12 stycznia 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 92-93.

²²³ Rolicki, Janusz: Edward Gierek..., s. 136.

²²⁴ Archiwum Państwowe w Krakowie, fond: Komitet Krakowski PZPR w Krakowie, Kancelaria I sekretarza, sign. 29/2382/403, Informacja dot. opinii i komentarzy na temat przyjazdu do Polski Jana Pawła II, Kraków, 8. 2. 1979, f. 32.

jako zakončení oficiálních oslav, které byly naplánovány na květen roku 1979 ještě předtím, než byl krakovský arcibiskup zvolen papežem. Poslední den papežova pobytu v Polsku byly proto na papežskou mši v Krakově přivezeny ostatky sv. Stanislava z místní katedrály.²²⁵ Radost režimu jistě neudělala ani církevní interpretace sv. Stanislava, jak ji odráží nápis, který ozdobil pódium při setkáních papeže s věřícími na Skałce a v Mogile: „*Sv. Stanislave, mučedníku z 11. století – hájiš víru našeho národa. Jsi obránce víry, vlasti, oprávněných práv církve* [zvýraznila aut.] *a morálky.*“²²⁶ Postavu tohoto svatého často zmiňoval i sám papež ve svých kázáních a promluvách.

Další spory se týkaly míst, která měl papež navštívit – v důsledku řady ústupků se představitelé státu a církve dohodli, že papež bude pobývat ve Varšavě (2.–3.6.), Hnězdně (3.–4.6.), Čenstochové (4.–6.6.),²²⁷ Krakově (6. – 10. 6.), Kalwarii Zebrzydowské (7.6.),²²⁸ rodných Wadowicích (7.6.), Osvětimi (7.6.), Nowém Targu (8. 6.) a v Mogile-Nowé Hutě (9. 6.).²²⁹ Představitelé státu se snažili vzbudit dojem, že k návštěvě Osvětimi (papež sloužil mši v Osvětimi-Březince) došlo pouze na přání strany a vlády. Představitelé státu chtěli spíše zdůraznit, že mají na podobu návštěvy nebezvýznamný vliv.²³⁰ Celá návštěva byla ukončena nedělní mší v Krakově dne 10. 6.²³¹

Dne 1. března 1979 se sešlo Politbyro ÚV PSDS, aby definitivně schválilo termín, dobu trvání návštěvy a místa, kam měl papež přijet. Politbyro se rovněž usneslo „*politicky*

²²⁵ Urban, Jacek: „Do grobu św. Stanisława”. Pierwsza wizyta apostolska Jana Pawła II w Polsce (1979), In: *Analecta Cracoviensia*, XXXVIII-XXXIX 2006-2007, s. 569-583.

²²⁶ IPN Kr 08/262, sv. 20/7/1-16. Fotografie.

²²⁷ V Čenstochové se nachází snad nejznámější a nejvýznamnější poutní místo Polska, zvané Jasna Góra. Stojí zde klášter řádu paulínů založený ve 14. století, kde je přechováván slavný milostný obraz Černé Madony – tzv. Panny Marie Čenstochovské. Klášter proslul v roce 1655 při bojích se Švédy, kdy sloužil jako pevnost, uvádí se, že tím byla definitivně zastavena švédská vojska. Události beletristicky zpracoval spisovatel Henryk Sienkiewicz ve své knize Potopa. Jasna Góra má důležité postavení v polské národní tradici.

²²⁸ Kalwaria Zebrzydowska – poutní místo na jihu Polska, nedaleko Krakova. Záměrem zdejších stavitelů bylo vytvořit repliku křížové cesty v Jeruzalémě (odtud také název Kalwaria – Kalvárie). Mecenášem stavby byl šlechtic Mikuláš Zebrzydowski (viz jméno), který sem v roce 1602 také pozval řád františkánů-observantů. Ti zde působí dodnes a pečují o celý komplex, který se nachází na seznamu památek UNESCO. Karol Wojtyła sem v dětství a mládí často putoval z nedalekých rodných Wadowic.

²²⁹ Nowa Huta vznikla nedaleko Krakova v 50. letech jako vzorové socialistické město určené dělnické třídě, která měla pracovat v místních průmyslových závodech (mezi největší z nich patřila Huta im. Lenina – Leninova huť). Neměl zde stát žádný kostel. Ten si ale jeho obyvatelé za výrazné podpory svého arcibiskupa Wojtyły prosadili (vysvěcen 1977, v Nowé Hutě - Bieńczycach). Dlouhou dobu nejbližším kostelem byl chrám sv. Kříže při cisterciáckém klášteře v Mogile. V Nowé Hutě se v 80. letech dynamicky rozvíjela Solidarita. Dnes součást Krakova.

²³⁰ Materiály z narady w kierownictwie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w dniu 11 maja 1979 r. dotyczącej przygotowań do wizyty Jana Pawła II w Polsce. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW*, s. 197.

²³¹ Viz oficiální prohlášení církve o programu návštěvy: Komunikat Sekretariatu Episkopatu Polski. O programie wizyty Ojca św. Jana Pawła II w Polsce, *Tygodnik Powszechny*, 13. 5. 1979, s. 1.

a organizačně minimalizovat důsledky návštěvy.“²³² Veřejnosti byla návštěva a její termín oficiálně oznámena 3. března.²³³

Obecně se dá konstatovat, že celkově byla církev při jednání s představiteli státu úspěšná, i když musela přehodnocovat své původní záměry. Nepodařilo se např. zorganizovat návštěvu Jana Pavla II. v kostele v Nowé Hutě-Bieńczych, o jehož stavbu se ještě jako krakovský biskup i arcibiskup výrazně zasloužil,²³⁴ což bylo ale kompenzováno setkáním na jiném místě v Nowé Hutě (u cisterciáckého kláštera ze 13. století). Největší emoce byly spjaty s poutním místem v obci Piekary Śląskie.²³⁵ Janu Pavlovi II. (a stejně tak katovickému biskupovi Herbertu Bednorzovi, v jehož diecézi se bazilika nacházela) velice záleželo na tom, aby toto místo v Horním Slezsku mohl navštívit. Jezdil sem totiž každoročně jako krakovský arcibiskup. Stanovisko stranických představitelů bylo ale v tomto případě neústupné a návštěva se neuskutečnila. Domnívám se, že to byl jediný větší neúspěch církevní strany při projednávání návštěvy. Tlak na režim byl v případě návštěvy Piekar Śląskich silný. Věřící organizovali petice a posílali úřadům telegramy, disidenti Kazimierz Świtoń a Zdzisław Bradel²³⁶ drželi na protest nesouhlasu s postojem režimu hladovku,²³⁷ v celé záležitosti se výrazně angažoval místní biskup Herbert Bednorz i sám primas Wyszyński (jménem papeže).²³⁸ Bez úspěchu. Nabízí se otázka proč, jestliže v jiných případech režim dával (byť nerad) svůj souhlas, pokud hrozily protesty či nepokoje. Jádrem problému zřejmě spočívá v tom, že se jednalo o katovické vojvodství, odkud pocházel a kde dlouhá léta působil Edward Gierek jako I. tajemník Vojvodského výboru PSDS. Okolí Katovic bylo známé svým relativním bohatstvím, které pocházelo

²³² Protokół z posiedzenia Biura Politycznego KC PZPR w dniu 1 marca 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 130.

²³³ Wizyta papieża Jana Pawła II w Polsce, *Trybuna Ludu*, 3.–4. března, 1979, s. 1.

²³⁴ Jeden z místních kněží měl v květnu při mši věřícím sdělit, že jejich farnost Nowa Huta-Bieńczyce papež nenavštíví, protože režim to nepovolil. Tento výrok byl zařazen na seznam jiných, ohodnocených jako protirežimní a zaslán vedoucím krakovského Úřadu pro církevní záležitosti Józefem Duškem jako forma stížnosti na danou farnost krakovskému arcibiskupství. AP w Krakowie, fond: Urząd Miasta Krakowa, Wydział d/s Wyznań, sign. 29/1431/1, List Wiceprezydenta Miasta do Kurii Metropolitalnej w Krakowie, Kraków, 18. 6. 1979, f. 33–35.

²³⁵ Čti: [pěkary šlonské]

²³⁶ Hladovku drželi od 17.–27. 5. 1979 v bazilice Panny Marie v Piekarach Śląskich. Zdzisław Bradel svoji účast popsal pro samizdatový časopis *Spotkania*, v jehož redakci působil. „*Máme právo požadovat a nežádáme mnoho. Jsme plnoprávní obyvatelé a ne pouze levná pracovní síla.*” stálo v oficiálním prohlášení hladovkáře Świtoně, čímž dal celé hladovce nádech boje za práva dělníků. Bradel, Zdzisław: Żegnały nas wzniezione ręce, *Spotkania* [samizdat], č. 9, říjen 1979, s. 30–33.

²³⁷ Depesza Stanisława Kani i Emila Wojtaszka do Kazimierza Szablewskiego z 21 maja 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (eds.): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW, s. 152.

²³⁸ Materiały z narady w kierownictwie... In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW, s. 196.

hlavně z místních uhelných nalezišť. Patřilo k nejprůmyslovější oblasti Polska. Současně to bylo velice „bezpečné“ město, pokud by se bezpečnost odvíjela od počtu příslušníků bezpečnosti. Místní politická policie byla druhou nejpočetnější hned po varšavské. V Katovickém vojvodství byl největší počet dělníků a nejvíce členů PSDS ve srovnání s jinými vojvodstvími.²³⁹ Pro Gierka (a jeho nástupce v úřadu I. Vojvodského tajemníka v Katovicích Zdisława Grudzieně²⁴⁰) tedy zřejmě bylo záležitostí prestiže, aby „jeho“ pracující (zvláště horníci v daném případě) na „jeho“ Slezsku nedemonstrovali svoje katolictví. Ostatně je znám jeho výrok, který pronesl (ještě jako vojvodský tajemník) v době studentských nepokojů z března 1968: „*Slezská voda rozdrť kosti tomu, kdo ji zčeří.*“²⁴¹

Slezská politická policie před návštěvou zvýšila svou aktivitu ještě více než jiní její příslušníci v ostatních částech Polska. V květnu 1979 příslušníci Občanské milice a IV. odboru SB (na pokyn IV. správy Ministerstva vnitra) uskutečnili řadu pohovorů (v rámci preventivně-výchovných opatření) s kněžími z Horního Slezska (dle údajů tajné policie se 430 kněžími). Jejich jediným cílem bylo zastrašit kněze a docílit toho, aby nevyzývali věřící k cestě na setkání s papežem. Dokumenty bezpečnosti jejich účel odůvodňovaly následujícím způsobem: „*jejich cílem je před návštěvou Jana Pavla II. v Polsku připravit náležitou atmosféru.*“²⁴² a o několik dní později: „*Cílem pohovorů bylo zjistit přibližnou účast na slavnostech u příležitosti příjezdu Jana Pavla II. do Polska.*“²⁴³ Opět nepochybuji, že omezit účast obyvatel ze Slezska bylo pro Zdisława Grudzieně, ale i samotného I. tajemníka ÚV věcí cti.

Církev tedy nakonec za dané situace zvolila jediné možné řešení – ve středu 6. června sloužil Jan Pavel II. v Čenstochové (na poutním místě Jasna Góra) mši určenou primárně pro věřící z Horního Slezska. Mimo jiné zde pronesl: „*Děkuji Boží Prozřetelnosti za to, že u Vás ohromný rozvoj průmyslu, rozvoj lidské práce, šel ruku v ruce se stavbou kostelů, tvořením nových farností, rozvojem a prohlubováním víry, že nebyl spojen se*

²³⁹ Neja, Jarosław: Śląski casus WZZ. In: Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej, č. 4, duben 2008, s. 8–21.

²⁴⁰ Zdisław Grudzień (1924–1982), původní profesí inženýr. Narodil se ve Francii v polské hornické rodině, kde také později vstoupil do komunistické strany (podobně jako Edward Gierek), v roce 1946 se vrací do Polska, od roku 1957 ve stranickém aparátu (mj. oddělení propagandy v Katovicích), I. tajemník Vojvodského výboru PSDS v Katovicích (1970–1980), poslanec Sejmu PLR (1965–1981). Mołdawa, Tomasz: Ludzie władzy, s. 358.

²⁴¹ Eisler, Jerzy: Marzec 1968, s. 357.

²⁴² IPN Kr 08/262, sv. 18, Informacja, Katowice, 17. 5. 1979, f. 113–115.

²⁴³ Doporučuji povšimnout si snahy příslušníka SB vyhnout se slovu mše či návštěva papeže. IPN Kr 08/262, sv. 18, Informacja, Katowice, 23. 5. 1979, f. 136.

sekularizací [...], s odtržením práce od modlitby. Jak říká staré a moudré benediktinské heslo „Modli se a pracuj“, které nasměrovalo dějiny celé evropské kultury.“²⁴⁴

²⁴⁴ Kázání k poutníkům z Horního Slezska, Čenstochová, 6. června 1979. Citováno na základě: Szuba, Ada – Szuba, Zdzisław (edd): *Pielgrzymka do Ojczyzny. Przemówienia i homilie Ojca świętego Jana Pawła II*, Warszawa 1982, s. 179.

3.2 Strategie a taktiky režimu před návštěvou a v jejím průběhu

„Stát nebrání ani nebude bránit věřícím setkat se s papežem, ale ze závažných důvodů (sekulární, socialistický stát) nemůže k účasti vybízet.“²⁴⁵

(Depeše Stanisława Kani a Emila Wojtaszka s pokyny pro jednání s Vatikánem, zaslaná Kazimerzovi Szablewskému do Říma, 21. 5. 1979)

3.2.1 Snížit účast veřejnosti

Jak výstižně poznamenal W. Ziemiński v samizdatovém tisku: *„Strach z Poláků způsobil, že komunisté dělali všechno možné, aby co nejvíce lidí zadrželi doma [...]“*²⁴⁶ Na následujících stránkách se pokusím vysvětlit postupy, které používala státní moc, aby co nejvíce snížila účast na setkáních s papežem.

a. Atmosféra strachu

Představitelé státu (zvláště z Ministerstva vnitra) často odkazovali na první zahraniční cestu Jana Pavla II. do Mexika, při které údajně mělo dojít ke smrtelným úrazům (zejména dětí, zdůrazňovalo se), ušlapání uprostřed davu, davové psychóze apod.²⁴⁷ Tyto informace nebyly pravdivé, jejich účelem bylo vytvářet atmosféru strachu, v jejímž důsledku Poláci raději dají přednost pohodlí domova. Jak poznamenávají pamětníci, režimu se částečně povedlo vytvořit určitou psychózu, kdy i někteří kněží vybízeli věřící, ať jdou pouze na ta setkání, na která mají místenku, na jiná ať kvůli davům radši nechodí.²⁴⁸ Vytvářená psychóza však byla v přímém rozporu se skutečným, spořádaným chováním davu, na který po ukončení návštěvy s údivem upozorňovala řada pozorovatelů. Jedna z účastnic setkání s papežem ve Wadowicích si například vzpomíná, že úřady lidi strašily, že pokud někdo zničí městskou zeleň, církev to bude nucena zaplatit (výhrůžka ostatně byla opakována i v jiných městech).²⁴⁹ Dav byl natolik spořádaný, že

²⁴⁵ Depesza Stanisława Kani i Emila Wojtaszka do Kazimierza Szablewskiego z 21 maja 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (eds.): *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW*, Warszawa 2005, s. 151-154.

²⁴⁶ Ziemiński, Wojciech: *O jedność chrześcijańskiej Europy. Nowenna Polska Jana Pawła II, Opinia. Pismo Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela*, [samizdat], s. 3-10.

²⁴⁷ Notatka ze spotkania Stanisława Kani z I sekretarzami wybranych komitetów wojewódzkich PZPR dnia 22 marca 1979 r., In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW*. Warszawa 2005, s. 177-181.

²⁴⁸ Polski papież. O wpływie Jana Pawła II na zmianę oblicza Polski rozmawiają ks. Jan Sikorski, Antoni Dudek, Barbara Polak i Jan M. Ruman, In: *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, č. 4, duben 2005, s. 3-25.

²⁴⁹ Srov. IPN Kr 08/262, sv. 7, Informacja dot. rozmowy przewodniczącego Wojewódzkiej Rady Narodowej w Bielsku-Białej tow. Józefa Buzińskiego z metropolitą krakowskim ks. arcybiskupem Franciszkiem Macharskim, Bielsko-Biała, 4. 4. 1979, f. 22-25.

všechny růže na městském trávníku před kostelem obešel obloukem.²⁵⁰ K podobné situaci mělo dojít také ve Varšavě před kostelem sv. Anny, kdy byl dav požádán, aby poodstoupil o pár metrů. Přítomní byli údajně natolik disciplinovaní, že se na daný pokyn okamžitě bez problémů přesunuli o pár kroků.²⁵¹

b. Systém místenek a propustek

Úřady se, s odkazem na tradiční argumenty (bezpečnost, veřejný pořádek, zdraví účastníků)²⁵² snažily zavádět systém místenek a propustek, jehož cílem (příliš neskrytým) bylo limitovat účast veřejnosti. Sám Edward Gierek v rozhovoru s kardinálem Stefanem Wyszyńským se mu měl snažit vysvětlit, že proti setkání společnosti s papežem nic nemá, ale je třeba mít na paměti omezené prostory míst, kde jsou setkání naplánována.²⁵³ Místenky sice distribuovala církev, tisknout je ale měly státní tiskárny. Jejich počet byl tedy takový, jaký si státní moc přála. Neodpovídal tedy ani zájmu veřejnosti, ani limitům vyznačených prostor. Tiskárny navíc (na pokyny státního aparátu) s vydáváním místenek činily různé průtahy, např. v Krakově ještě 3. 6. nebyly, ač původní dohoda zněla jinak, k dispozici místenky na setkání papeže s mládeží na Skalce.²⁵⁴ Oficiální propaganda hlásala, že kdo bude bez vstupenky, na žádné setkání se nedostane. Navíc měly být vstupenky (podle původní ideje úřadů) přidělovány pouze zorganizovaným skupinám, nemáme však doklady, že by toto pravidlo bylo příliš striktně dodržováno. Kupříkladu pro papežskou mši (2. 6.) ve Varšavě na náměstí Plac Zwycięstwa bylo vydáno 200 tisíc vstupenek,²⁵⁵ na nedělní papežskou mši (10. 6.) v Krakově 700 tisíc kusů, pro setkání v Osvětimi 400 tisíc, v Kalwarii Zebrzydowské – 40 tisíc a ve Wadowicích pouze 30 tisíc (v posledních dvou městech měly místenky obdržet pouze ti, kteří zde měli trvalý pobyt).²⁵⁶ V Krakově na tyto snahy církev zareagovala tím, že utvořila zvláštní sektory pro ty, kteří místenky neměli, což zdůvodnila následujícími slovy: „*Przejmę si, aby se všichni*

²⁵⁰ Piotrkowski, Filip: Polskie spagetti. In: Klimara, Andrzej (red.): Powroty do domu. Wadowice 2004, s. 15-16.

²⁵¹ Dorn, Ludwik: Polska dekada, *Głos* [samizdat], červen - červenec, č. 5, 1979, s. 47- 63.

²⁵² Depesza Stanisława Kani i Emila Wojtaszka do Kazimierza Szablowskiego z 21 maja 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 151 – 154.

²⁵³ Tezy do rozmowy Edwarda Gierka z kardinalem Stefanem Wyszyńskim 29 maja 1979 r., In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 156 – 158.

²⁵⁴ Archiwum Prowincji OO. Dominikanów w Krakowie, Kr 1173, Ogłoszenia w Kościele św. Trójcy OO. Dominikanów w Krakowie, 3. 6. 1979, nepaginováno.

²⁵⁵ Materiały z narady w kierownictwie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w dniu 11 maja 1979 r. dotyczącej przygotowań do wizyty Jana Pawła II w Polsce, In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 192-214.

²⁵⁶ IPN Kr 08/262, sv. 7, Ustalenia obowiązujące przy wykonaniu kart wstępu na uroczystości kościelne z udziałem Papieża Jana Pawła II w Polsce, Kraków, 17. 5. 1979, f. 58-59.

*mohli zúčastnit setkání se Svatým Otcem.*²⁵⁷ Jednu výhodu ale církev přece jen získala – místenky měla kontrolovat pouze církevní pořádková služba (i když ne vždy to bezpečnostní složky respektovaly).²⁵⁸ Někteří kněží od začátku prohlédli režimní taktiku a rovnou se rozhodli nepodřizovat diktátu místenek. Vyzývali proto věřící, aby se na setkání vydali, bez ohledu na to, zda se na ně místenky dostaly, či ne. Nejmenovaný kněz z okolí Nowého Sącze měl údajně při té příležitosti prohlásit: *„Právě nadešla chvíle, abychom se přestali obávat státu a jeho represí.”*²⁵⁹ Oficiální hodnocení návštěvy, zpracované pro potřeby ÚV PSDS, velmi kladně ocenilo systém místenek: *„Místenky sehrály svou psychologickou roli ve vztahu ke kléru i k věřícím, omezily kněze ve výzvách k živelné účasti a odrazovaly ty z věřících, kteří je neobdrželi. V mnoha diecézích a farnostech, převážně vzdálených od míst setkání s papežem, klér měl problémy s jejich distribucí.”* V témže dokumentu se dále uvádí: *„Dosažená účast zklamala očekávání církve, která se dala obelstít místenkami a prohlášeními o televizních přenosech.”*²⁶⁰ Je třeba říci, že to není úplně pravda. Odhady MO o počtu účastníků setkání s papežem se značně liší od církevních údajů. Oficiální se pohybují ve statisících, církevní mluví o více než milionu lidí, v případě velkých setkání v Krakově či v Čenstochové.

c. Televizní přenos

Režim souhlasil s tím, že návštěva papeže bude přenášena televizí. I tohoto zdánlivého ústupku se snažil využít ve svůj prospěch. Před návštěvou často odkazoval na skutečnost, že není nutné podstupovat těžkosti spojené s osobní účastí na některém ze setkání s papežem, když budou přenášena televizí. Sám polský episkopát vyjádřil přání, aby televizní přenosy byly zajištěny ze všech setkání. Skutečnost vypadala poněkud jinak. Přenášeny byly pouze mše z Varšavy a Osvětimi a v regionálních programech mohli Poláci shlédnout přenosy z Hnězdna, Čenstochové a Krakova, ostatní setkání byla shrnuta v rámci

²⁵⁷ IPN Kr 08/262, sv. 7, Komunikat I Krakowskiego Sekretariatu Pielgrzymki Ojca św. Jana Pawła II do grobu św. Stanisława, Kraków, 19. 4. 1979, f. 87-88. Dokument církevní provenience.

²⁵⁸ IPN Kr 0160/1, sv. 1, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie, Operacja kryptonim „Lato 79”, Komunikat VI Krakowskiego Sekretariatu Pielgrzymki Ojca św. Jana Pawła II do grobu św. Stanisława, Kraków, 24. 5. 1979, f. 98-100. Dokument církevní provenience.

²⁵⁹ IPN Kr 038/3, sv. 4, Meldunek sytuacyjny nr 4/79 dot. stanu porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz sytuacji operacyjno-politycznej w województwie nowosądeckim w dniu 31 maja 1979 r., Nowy Sącz, 31. 5. 1979, f. 40-42.

²⁶⁰ Informacja dotycząca przebiegu pielgrzymki Jana Pawła II, zachowań społecznych i działań władz, opracowana w wydziale administracyjnym KC PZPR dnia 10 czerwca 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 250-258.

televizního deníku.²⁶¹ Televizní záběry byly různým způsobem upravovány. Televize ukazovala pouze kněze, řeholnice a starší ženy, důsledně se vyhýbala ukazování davů, který byl ze záběrů prostřiháván či ho kamery vůbec nezabíraly (v případě přenosu naživo). Protože účast na jednotlivých setkáních byla skutečně masová, manipulace byla zjevná²⁶² a pouze potvrzovala to, co si řada Poláků myslela již dávno – že televize lže.²⁶³ Centrum pro výzkum veřejného mínění (Ośrodek Badań Opinii Publicznej, OBOP) v celém průběhu papežovy návštěvy zkoumalo názory obyvatel na práci televize. Například v průzkumu veřejného mínění z 6. 6. mělo výhrady vůči práci televize 82% respondentů, kteří kritizovali malý počet přenosů a omezené informování. Autor zprávy uvedl i výpovědi některých respondentů: „*Rozhodně je málo přenosů na živo... když se děje skutečně něco velkého, co všechny zajímá – nikdo to nemůže vidět. Proč není přenos z Krakova a místo toho jen říkají [v televizi – pozn. aut.], jaké vybavení a za kolik nakoupili.*“ „*To se tak bojíme papeže, že si všechno musíme domýšlet a shánět informace v zahraničním tisku a rádiu?*“ V závěru zprávy se uvádí, že výhrady měly stejně tak osoby věřící i nevěřící.²⁶⁴ Spolupracovník samizdatového *Głosu* ne bez jisté škodolibosti zaznamenal: „*Čtvrtého června první zprávou v televizi a na prvních stránkách novin byla informace, že Edward Gierek navštívil pěstírnu jahod.*“²⁶⁵

Nemusíme věřit autorovi článku ze samizdatového *Głosu*, který se zmiňoval o tom, že během návštěvy se lidé v Nowé Hutě nebáli poslouchat Rádio Svobodná Evropa, ani Rádio Vatikán a současně mít otevřená okna dokořán,²⁶⁶ pravdou ale zůstává, že pro obyvatele PLR, kteří chtěli být informováni, znamenaly tyto stanice i v průběhu papežovy návštěvy jeden z mála důvěryhodných zdrojů informací.

d. Doprava

Zorganizované skupiny lidí se na setkání s papežem musely nějakým způsobem přemístit, většina autobusů však patřila státním podnikům a stát je pronajímal k tomuto účelu značně neochotně, ačkoliv před samotnou návštěvou byla církev ujišťována, že jí

²⁶¹ Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin: Wokół pierwszej pielgrzymki, In: *tíž* (edd.): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW, Warszawa 2005, s. 49.

²⁶² Paczkowski, A.: *Pół wieku dziejów Polski*, s. 448.

²⁶³ *Polski papież. O wpływie Jana Pawła II na zmianę oblicza Polski rozmawiają* ks. Jan Sikorski, Antoni Dudek, Barbara Polak i Jan M. Ruman, In: *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, č. 4, duben 2005, s. 3-25.

²⁶⁴ Archiwum TNS OBOP. Archiwum raportów [online], Warszawa: TNS OBOP [cit. 2010-5-13], Odbiór sprawozdania z wizyty papieża nadanego w wieczorze z dziennikiem w środę 6 czerwca 1979, Warszawa, 7. 6. 1979, sign. K008/79, dostupné na: WWW:< <http://www.tnsglobal.pl/archive/year/1979#phead>>. přístup 13. 5. 2010.

²⁶⁵ Dorn, Ludwik: *Polska dekada, Głos* [samizdat], červen - červenec, č. 5, 1979, s. 47- 63.

²⁶⁶ Tamtéž.

budou dopravní prostředky pronajímány.²⁶⁷ Zejména kněží z vesnických oblastí v jižním Polsku (kde dopravní obslužnost nebyla nejlepší ani za normálních podmínek) prostě tváří v tvář problémům s dopravou vyzvali věřící k pěší pouti do Nowého Targu.²⁶⁸ Lépe na tom nebyli ani ti, kteří se rozhodli cestovat vlakem. Jak zaznamenal anonymní autor v *Biuletynu Informacyjnym*, dráhy na některých místech odmítly prodávat lístky na vlak, údajně z kapacitních důvodů. Ve Vratislavi měl vlak do Hnězdna stát záměrně na jiném nástupišti, než bylo uvedeno.²⁶⁹ Ranní vlaky z Krakova do Varšavy a v opačném směru byly po dobu papežova pobytu úplně odvolány.²⁷⁰ Potíže čekaly i ty, kteří cestovali vlastním autem. Úřady zavedly systém propustek pro osobní auta. Milice měla pokyny, že nemá pouštět auta bez propustky.²⁷¹

Velkou pozornost věnoval štáb MV otázce dopravy samotného papeže. Papež se mezi jednotlivými městy pohyboval vrtulníkem. „V žádném případě nemáme zájem na tom, aby v případě automobilové varianty se nám na trase shromažďovaly davy lidí.“ nechal se slyšet zástupce vrchního velitele MO na telekonferenci v květnu 1979.²⁷² Štáb prosazoval vrtulník jako dopravní prostředek i na mnohem menší vzdálenosti (např. z Krakova do Nowe Huty-Mogiły), neboť to byla záruka, že se davy lidí nebudou shromažďovat podél silnice. Církev se ale rozhodla, že si prosadí, aby Jan Pavel II. cestu z Krakova do Mogiły absolvoval autem. Náčelník IV. odboru SB zaznamenal: „*Tohoto bodu programu se vzdát nechťejí a v případě nátlaku ze strany úřadů budou trvat na tom, že když papež nemůže jet autem, půjde pěšky.*“²⁷³

²⁶⁷ IPN Kr 0160/1, Komunikat VI Krakowskiego Sekretariatu Pielgrzymki Ojca św. Jana Pawła II do grobu św. Stanisława, Kraków, 24. 5. 1979, f. 98-100. Dokument církevní provenience.

²⁶⁸ Ostatně krakovské arcibiskupství vydalo v této věci vnitřní nařízení, ve kterém kněžím ze své arcidiecéze naznačilo, aby se příliš nespolehali na autobusy a připravili se na cestování pěšky. IPN Kr 08/262, sv. 7, Komunikaty duszpasterskie. Wydział duszpasterstwa Kurii Metropolitalnej w Krakowie. Do wiadomości wszystkich księży. Do użytku wewnętrznego, Kraków, 16. 5. 1979, f. 284-292. Dokument církevní provenience.

²⁶⁹ ap [pseudonym]: Jan Paweł II w Polsce. Wielka nadzieja, *Komunikat KSS „KOR”*. *Biuletyn Informacyjny* [samizdat], č. 4, květen–červen, 1979, s. 23-31.

²⁷⁰ Ziemiński, W.: O jedność chrześcijańskiej Europy. Nowenna Polska Jana Pawła II, In *Opinia. Pismo Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela*, [samizdat], květen–červen 1979, č. 5-6, s. 3-10.

²⁷¹ IPN Kr 0160/1, sv. 3, Notatka urzędowa z odbytej narady Naczelników Wydz. Ruchu Drogowego Komend Wojewódzkich, Tarnów, 21. 5. 1979, f. 51-52.

²⁷² IPN Kr 0160/1, sv. 1, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie, Operacja kryptonim „Lato 79”, Z zapisu magnetofonowego z telekonferencji przeprowadzonej w dniu 2 maja 1979 roku godzina 20.00, 3. 5. 1979, f. 22-39. Opis.

²⁷³ AP w Krakowie, fond: Komitet Krakowski PZPR w Krakowie, Kancelaria I sekretarza; Informacje dotyczące przygotowań i przebiegu wizyty w Polsce papieża J. Pawła II (Kraków), sign. 29/2382/395, Notatka służbowa, Kraków, 5. 5. 1979, f. 26–28.

e. **Ekonomika nesmí stát**

Úřady přijaly předpoklad, že návštěva se bude konat „za normálního fungování polské ekonomiky“²⁷⁴ i když sám ministr vnitra si uvědomoval, že může dojít „ke snížení společenské disciplíny, např. ke svévolnému opuštění pracovišť.“²⁷⁵ Například i prodloužená otvírací doba obchodů, která byla odůvodňována potřebami turistů (viz dále), byla vlastně dalším opatřením, jak zabránit účasti obyvatel na setkání s papežem.

Mnoho zaměstnanců se v první řadě snažilo získat volno v práci legální cestou – nabídli se, že si to odpracují v sobotu. Vedení často bylo neúprosité – někteří zaměstnanci se proto rozhodli sbírat podpisy pod petice, ve které žádali vedení o volno, které by jim umožnilo setkat se s papežem. Jak zaznamenali analytici MO z Nowého Sącze, tyto snahy měly (pochopitelně) podporu řady kněží: „Jeden z kněží věřícím přímo doporučoval, aby do práce bez obav nešli, protože, jak tvrdil, režim se za současné situace neodvážil nikoho za to potrestat.“²⁷⁶ Petice byly zvláště časté u příležitosti páteční papežské mše v Nowém Targu (8. 6.). Nejvýznamnější starosti úřadům přidělal největší zaměstnavatel daného regionu - Nowotarskie zakłady przemysłu skórzanego (Nowotarské kožedělné závody, dále NZPS), které zaměstnávaly zhruba 10 000 lidí, z nichž 90 % požádalo o volno na den 8. června.²⁷⁷ Číslo je natolik vysoké, že může být považováno za důvěryhodné. Pevný postoj zaměstnanců daného podniku zřejmě ovlivnil i atmosféru v jiných závodech. Zpráva Občanské milice mluví o „destruktivním příkladu nowotarských závodů“²⁷⁸ Úřadům velice záleželo na tom, aby si udržely disciplínu právě v největším závodě regionu. Vedení podniku prohlásilo, že přísně potrestá každého, kdo se daný den do práce nedostaví – hrozilo odebráním rodinného příspěvku, prémie, ale i vyhozením z práce. Přesto se našli tací zaměstnanci, kteří se na papežskou mši vydali.²⁷⁹ Dle údajů MO se do práce v daný den nedostavilo pouze 20 % zaměstnanců, domnívám se ale, že může jít o čísla

²⁷⁴ Notatka ze spotkania Stanisława Kani z I sekretarzami wybranych komitetów wojewódzkich PZPR dnia 22 marca 1979 r., In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 177-181.

²⁷⁵ Materiały z narady w kierownictwie Ministerstwa Spraw wewnętrznych w dniu 11 maja 1979 r. dotyczącej przygotowań do wizyty Jana Pawła II w Polsce. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 192-209.

²⁷⁶ IPN Kr 038/3, sv. 4, Informacja dot. stanu porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz sytuacji operacyjno-politycznej w województwie nowosądeckim za okres maja 1979 r., Nowy Sącz, 30. 5. 1979, f. 2-25.

²⁷⁷ IPN Kr 038/3, sv. 4, Meldunek sytuacyjny nr 10/79 dot. stanu porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz sytuacji operacyjno-politycznej w województwie nowosądeckim w dniu 6 czerwca 1979 r. Nowy Sącz, 6. 6. 1979, f. 53-55.

²⁷⁸ IPN Kr 038/3, sv. 8, Informacja sytuacyjna na dzień 7. 06. 79 r. godz. 10, 00, Nowy Targ, 7. 6. 1979, f. 36-37.

²⁷⁹ Samolej, Kazimierz (ed.): Jan Paweł II w Nowym Targu. Wizyta Ojca Świętego w relacji dra Józefa Grzybka, Nowy Targ, 2. wyd., 2007, s. 15, s. 19.

podhodnocená.²⁸⁰ Což by naznačovala i analýza pro potřeby ÚV PSDS, která jako jedinou absenci hodnou pozornosti označila tu v kožedělných závodech v Nowém Targu, kterou ale zhodnotila jako „*velice závažnou*“ a psala o 40-50 %.²⁸¹ Stranické hodnocení papežových krakovských vystoupení připouští, že k narušení pracovní morálky sice došlo, zaměstnanci si ale absenci odpracovali v sobotu.²⁸²

3.2.2 (Ne)informování

Oficiální tisk se snažil o návštěvě papeže informovat co nejméně a zastínit ji jinými událostmi (otevření dětské polikliniky ve Varšavě, návštěva Leonida Brežněva v Maďarsku, Festival sovětské písně v Zieloné Gorze, návštěva E. Gierka w Siedlcích apod.).

Trybuna Ludu zdůrazňovala, že návštěva se koná v době, kdy si Polsko připomíná 35 let vzniku PLR a 40 let napadení Polska. Obšírně informovala (dokonce na titulní stránce) o setkání Jana Pavla II. s Edwardem Gierkem,²⁸³ nicméně více pozornosti věnovala právě I. tajemníkovi ÚV. Papežovy promluvy shrnula *Trybuna Ludu* ve všech případech obdobně: „*Během mše papež pronesl kázání. Bylo věnované posláni církve. Připomněl také některá období z dějin křesťanství v Polsku.*“²⁸⁴ Při popisu návštěvy Čenstochové noviny zdůraznily, že papež projížděl kolem pomníku Rudé armády. Klášter a poutní místo na Jasné Goře odbyla slovy, že je to „*důležitá pokladnice národních památek.*“²⁸⁵ Což zřejmě byla snaha nezmínit se o slavném milostném obraze Panny Marie zde uloženém. Největší pozornost stranický tisk věnoval návštěvě papeže v Osvětimi,²⁸⁶ což souvisí se stranickou protiněmeckou rétorikou a obrazem SSSR jako obráncem Polska před německým nebezpečím, které tvořily nedílnou součást polské komunistické propagandy.²⁸⁷ Ostatně, papežská mše v Osvětimi byla jedním z mála bodů programu návštěvy, proti kterému vedení PSDS nic nenamítalo. Naopak se snažilo navodit dojem, že

²⁸⁰ IPN Kr 038/3, sv. 8, Informacja dot. oceny wizyty papieża na terenie woj. nowosądeckiego w aspekcie zagadnień operac.-politycznych, Nowy Sącz, 12. 6. 1979, f. 85-91.

²⁸¹ Informacja dotycząca przebiegu pielgrzymki Jana Pawła II, zachowań społecznych i działań władz, opracowana w wydziale administracyjnym KC PZPR dnia 10 czerwca 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 250-258.

²⁸² AP w Krakowie, fond: Komitet Krakowski PZPR w Krakowie, Kancelaria I sekretarza; Informacje dotyczące przebiegu wizyty w Polsce papieża J. Pawła II (Kraków), sign. 29/2382/395, Wstępna ocena polityczna wizyty papieża na terenie Krakowa, Kraków, asi červen 1979, f. 71-74.

²⁸³ Spotkanie w Belwederze, *Trybuna Ludu*, č. 128, 4. 6. 1979, s. 1.

²⁸⁴ Pobyt w Gnieźnie, *Trybuna Ludu*, č. 128, 4. 6. 1979, s. 4.

²⁸⁵ Jan Paweł II w Częstochowie, *Trybuna Ludu*, č. 129, 5. 6. 1979, s. 1.

²⁸⁶ Jan Paweł II w Oświęcimiu, *Trybuna Ludu*, č. 132, 8. 6. 1979, s. 1.

²⁸⁷ Ta byla ovšem namířena hlavně proti SRN, nikoliv NDR.

Osvětim byla zařazena do programu na přání státu²⁸⁸. Což neodpovídalo realitě. Sám papež se nechal slyšet: „*Nemohl jsem sem [do Osvětimi – pozn. aut.] jako papež nepřijet.*“ V Osvětimi se také pomodlil v cele, kde umřel sv. Maxmilián Kolbe, polský mučedník.²⁸⁹ Setkáním v Krakově *Trybuna Ludu* věnovala minimální prostor, setkání v Nowe Hutě-Mogiłę nezmínila vůbec.²⁹⁰ Podobně i *Polityka* se stručně zmínila o příjezdu papeže a podrobněji se rozepsala pouze o papežské mši v Osvětimi.²⁹¹ Ryszard Reiff, poté co se stal v lednu 1979 předsedou sdružení PAX, se sice snažil obnovit dosud neexistující kontakty s církevní hierarchií,²⁹² přesto se list tohoto sdružení *Słowo Powszechnie* během papežovy návštěvy svou rétorikou a obsahem spíše blížil k režimním tiskovinám. V průběhu pobytu Jana Pavla II. v Polsku uveřejňoval sérii článků o jednotlivých městech, které papež plánoval navštívit, pod heslem „*Vzkvétají spolu s lidovým Polskem.*“ Dané články neinformovaly o tom, proč papež přijíždí právě do daného místa, ale o tom, jak se „díky straně a vládě“ dané město povzneslo. Čenstochová je sice nerozlučně spjata se svým poutním místem Jasna Góra (a proslulým mariánským obrazem), čtenář *Słowa Powszechného* se však mohl dočíst o mohutném poválečném rozvoji průmyslu, nových sídlištích a huti pojmenované po I. tajemníkovi z padesátých let Bolesławu Bierutovi.²⁹³ Novinám se za jejich loajálnost dostalo pochvaly v jedné ze stranických analýz.²⁹⁴ Je třeba říci, že na rozdíl od stranického tisku noviny sdružení PAX uveřejňovaly i některá papežova kázání.

²⁸⁸ IPN Kr 0160/1, sv. 1, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie, Operacja kryptonim „Lato 79”, Skrócona wersja referatu ogłoszonego przez Podsekretarza Stanu Tow. gen. bryg. B. Stachurę na naradzie w dniu 11 maja br. do służbowego wykorzystania, Warszawa, 11. 5. 1979, f. 83-93.

²⁸⁹ Szuba, Ada – Szuba, Zdzisław (edd): *Pielgrzymka do Ojczyzny. Przemówienia i homilie Ojca świętego Jana Pawła II*, Warszawa 1982.

²⁹⁰ *Trybuna Ludu*, č. 132, 8. 6. 1979.

²⁹¹ *Polityka*, č. 24, 16. 6. 1979, s. 5.

²⁹² Dudek, Antoni: *Lawirowanie. Ekipa Gierka wobec Kościoła katolickiego (1971-1978)*. In: *Więź*, č. 7, červenec 1999, s. 125-152.

²⁹³ *Čenstochowa: awans rzetelnie zasłużony*, *Słowo Powszechnie*, č. 124, 4. 6. 1979, s. 8.

²⁹⁴ „*Tisk sdružení PAX a ChSS se při informování o slavnostech souvisejících s pobytem papeže snažil pozitivně prezentovat výdobytky třiceti pěti let existence PLR v regionech a obcích, kde Jan Pavel II. pobýval.*“ Informacja dotycząca przebiegu pielgrzymki Jana Pawła II, zachowań społecznych i działań władz, opracowana w Wydziale Administracyjnym KC PZPR dnia 10 czerwca 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW*. Warszawa 2005, s. 250.

3.2.3 Cože to vlastně slavíme? Aneb boj o výzdobu

Církev vyzývala věřící, aby u příležitosti papežské návštěvy ozdobili své domy,²⁹⁵ což zapadá do polské tradice dekorování příbytků při slavnostních příležitostech (týká se to i církevních slavností, např. Boží tělo apod.). Mezi nejtypičtější dekorace patřila polská, papežská či vatikánská vlajka, portrét Jana Pavla II., obraz Panny Marie Čenstochovské a nejrůznější citáty náboženského obsahu (z Bible, z encykliky *Redemptor hominis*²⁹⁶ apod.). Režim se rozhodl zareagovat protiútokem a také vyzdobil města - u příležitosti 35 let od vzniku Polské lidové republiky.²⁹⁷ Pro obě strany byl boj o výzdobu záležitostí prestiže. Představitelé církve často opakovali, že je nutné výzdobou důstojně přivítat papeže. Ale pokud se někdo rozhodl přizdobit jinou budovu než vlastní, vystavoval se problémům. Katarzyna Zawila vzpomíná, jak se spolu s dalšími osobami rozhodla vyzdobit chvojím a květy z krepového papíru stadion ve Wadowicích, kde měl přistát Jan Pavel II. Při nočním zdobení dvakrát intervenovala milice. Napoprvé se jí skupinu nepovedlo od úkolu odradit, při druhém zásahu jim již zabavila občanské průkazy. Ty jim byly po návštěvě beze slova vráceny. Další z řady důkazů uvolnění poměrů v průběhu návštěvy.²⁹⁸ Podobně se vedlo i Marii Kowalové, která tehdy bydlela v ubytovně patřící nemocnici. Slavnostní výzdoba z oken během její nepřítomnosti zmizela. Dekorace nicméně obnovila. Poté, co i jiní obyvatelé ozdobili svá okna, vedoucí ubytovny již nezasahoval.²⁹⁹

MO dekoraci veřejných budov pečlivě kontrolovala. Přesto docházelo i k paradoxním situacím, kdy se na výzdobě podíleli členové strany (či dokonce její funkcionáři, byť nižší).³⁰⁰ Poněkud překvapivá byla výzdoba krakovské pobočky Svazu polsko-sovětského přátelství, na jejímž sídle visel nápis *Totus tuus* [sentence erbu Jana Pavla II. – pozn. aut.], papežova podobizna a vlála polská i vatikánská vlajka.³⁰¹ Co se týká dekorací, Krakov se celkově odlišoval jejich počtem a rozmanitostí. Wojciech Ziemiński

²⁹⁵ „Wszyscy bychom se měli vynasnažit, abychom vzácného hosta – našeho rodáka, důstojně přivítali. Každá rodina by měla vyzdobit okna svého příbytku.“ (ohlášky z neděle 3. 6. 1979) Archiwum Prowincji OO. Dominikanów w Krakowie, Kr 1173, Ogłoszenia w Kościele św. Trójcy OO. Dominikanów w Krakowie, 3. 6. 1979, nepaginováno.

²⁹⁶ První encyklika Jana Pavla II. z března 1979, vřele přijata opozicí, viz dále.

²⁹⁷ Notatka ze spotkania Stanisława Kani z I sekretarzami wybranych komitetów wojewódzkich PZPR dnia 22 marca 1979 r., In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 177-181.

²⁹⁸ Zawila Katarzyna: Kłopoty z milicją. In: Klimara, Andrzej (red.): Powroty do domu. Wadowice 2004, s. 62.

²⁹⁹ Kowal, Maria: Dekoracja hotelu. In: Klimara, Andrzej (red.): Powroty do domu. Wadowice 2004, s. 63.

³⁰⁰ Kupříkladu v Bukowině Tatrzańskiej (v polské části Tater) tajemník místního národního výboru slavnostně vyzdobil rekreační středisko, kde zastával funkci vedoucího. K podobným incidentům mělo dojít i v jiných obcích (Jabłonka, Łapsze Niżne). IPN Kr 038/3, sv. 4, Ocena sytuacji społeczno-politycznej w województwie nowosądeckim w okresie od 1-10 czerwca 1979 r. ze szczególnym uwzględnieniem pobytu Papieża w Nowym Targu, f. 73-81.

³⁰¹ IPN Kr 08/262, sv. 27/6/40. Nečíslovaná fotografie.

si povšiml v samizdatovém periodiku *Opinia*, že v Hnězdně a v Krakově byly ozdobeny všechny domy. Poznává, že ve Varšavě tomu tak nebylo. V Hnězdně se dokonce na jedné z budov MO měl nacházet nápis: „*Vitáme vzácného hosta.*“³⁰²

3.2.4 Vydělat se dá na všem

Strana se snažila využít přítomnosti zvýšeného počtu zahraničních návštěvníků (zejména ze Západu) v PLR, kteří byli vítaným zdrojem deviz. Právě jim byl určen prodej poštovních známek, zlatých a stříbrných mincí a medailí s portrétem papeže. Měly být totiž prodávány téměř výlučně ve vybraných hotelech a Pewexech [obdoba čsl. Tuzexů]. Zisk pouze z prodeje známek, mincí a medailí se odhadoval na 27, 5 milionu dolarů.³⁰³ Navíc hotely určené pro hosty a novináře ze zahraničí zvýšily po dobu papežova pobytu ceny za své služby.³⁰⁴ Úřady také nařídily, že obchody s potravinami budou kvůli turistům otevřeny o hodinu déle než obvykle.³⁰⁵ Strana se rozhodla vydat i řadu příležitostných publikací v několika světových jazycích a současně snížila příděl papíru skutečným katolickým vydavatelstvím. Strana připravila pro zahraniční návštěvníky následující knižní publikace: Jan Pavel II. a jeho rodná země (náklad 50 000 ks, pouze v cizích jazycích), Piekarska, A.: Svoboda svědomí a vyznání v Polsku (náklad 30 000 ks, z toho 10 tis. polsky), Rozanow, Z. – Smulikowska, E.: Kulturní skvosty na Jasne Gorze (40 tis. ks, z toho 10 tis. polsky) a Kuczyński, J.: The Marxist-Christian Dialogue (10 tis. ks, pouze anglicky). Do prodeje „papežských suvenýrů“ byla zapojena i státní (tedy monopolní) síť trafik *Ruch* (*RSW Prasa-Książka-Ruch*), která měla prodávat praporky v sestavě – polský, vatikánský a modrý s holubicí míru.³⁰⁶ Pro zajímavost dodávám, že vždy určitý podíl ze zisku sítě *Ruch* byl určen na financování PSDS.³⁰⁷

Vydělat se ovšem dalo i na vlastních obyvatelích – při setkáních s papežem státní obchody s potravinami prodávaly ve stáncích nápoje a občerstvení za příslušně zvýšené ceny (údajně o 30-40 %). Také to byla příležitost ukázat návštěvníkům ze Západu, že

³⁰² Ziemiński, W.: O jedność chrześcijańskiej Europy. Nowenna Polska Jana Pawła II, In *Opinia. Pismo Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela*, [samizdat], s. 3-10.

³⁰³ Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin: Wokół pierwszej pielgrzymki, In: *tíž* (edd.): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW, Warszawa 2005, s. 53.

³⁰⁴ Notatka ze spotkania Stanisława Kani z I sekretarzami wybranych komitetów wojewódzkich PZPR dnia 22 marca 1979 r., In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 177-181.

³⁰⁵ AP w Krakowie, fond: Urząd Miasta Krakowa, sign. 19-23, Wytyczne w sprawie pracy placówek handlowych i usługowych w dniach 8-10 czerwca 1979 r., f. 131.

³⁰⁶ Wykaz przewidzianych do wydania w związku z pielgrzymką papieża materiałów informacyjnych i okolicznościowych. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 226-229.

³⁰⁷ Friszke, Andrzej: Polska Gierka, s. 43.

v lidovém Polsku mají všeho dostatek. O občerstvení však zájem nebyl, takže se značná část potravin zkazila. Prodávané potraviny a nápoje byly prostě předražené a na slunci (v průběhu papežovy návštěvy panovalo teplé a slunečné počasí) se rychle kazily, což jistě odrazovalo od jejich koupě. Celkově lze říci, že stát na prodeji potravin v době papežské návštěvy zřejmě prodělal. Naproti tomu církev (přinejmenším v Krakově) na několika místech rozdávala zájemcům zadarmo čaj.³⁰⁸

3.2.5 Zabránit kontaktům církve s opozicí

Ještě před návštěvou přijal primas Wyszyński tři představitele KORu. Existují dohady, že je mj. poprosil, aby opozice nerozšiřovala během mší svoje materiály. Během papežské mše ve Varšavě (2. 6.) však jiná opoziční skupina – ROPCiO distribuovala svůj leták. O několik dní později se Halina Mikołajska odebrala do primasova sídla, aby vysvětlila, že KOR nemá s celou záležitostí nic společného.³⁰⁹ Domnívám se, že primas se snažil nedávat státní moci záminku k zásahu, na což ukazuje časté zdůrazňování církve, že jde o „*církevní akci*.“ Ministerstvo vnitra by tehdy jistě uvítalo, kdyby se během návštěvy podařilo vrazit klín mezi církev a opozici. Jedním z prostředků byl nátlak na církevní pořádkovou službu, aby zasahovala právě proti aktivitám opozice (viz Bezpečnostní složky v průběhu papežovy návštěvy). Nátlak byl vyvíjen rovněž na kněze, kteří nějakým způsobem opozici podporovali (viz např. Mládež a papežova návštěva). Kontakty některých duchovních s disentem byly opakovaně vyčítány církvi. Byla to i vhodná záminka pro vydírání církve při jednáních. Představitelé státní moci obvykle argumentovali tím, že církev zneužívají „*pravicové, antisocialistické a protinárodní síly*.“³¹⁰

Nicméně nedá se zastříť, že papežova návštěva byla pro opozici vítanou příležitostí, jak na sebe upozornit. KOR u příležitosti blížící se návštěvy vydal prohlášení (19. 5.), kde upozorňoval na neuspokojivý stav vězeňství a žádal amnestii (zejména z humanitárních důvodů), což souviselo s rozhodnutím režimu nepropouštět před papežovou návštěvou ani podmíněčně žádného vězně.³¹¹ Samizdatový *Głos*, který také vydával KOR, publikoval před návštěvou speciální číslo v angličtině, určené zvláště pro zahraniční novináře (dostupná byla i jeho polská verze), kde upozorňoval hlavně na postavení katolické církve

³⁰⁸ IPN Kr 08/262, sv. 8, Szyfrogram, Kraków, 9. 6. 1979, f. 260.

³⁰⁹ Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin: Wokół pierwszej pielgrzymki, In: tž (edd.): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW, Warszawa 2005, s. 54.

³¹⁰ Uwagi do rozmowy z kardynałem Stefanem Wyszyńskim.[nedatováno] In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 96.

³¹¹ Lipski, J. J.: KOR, s. 407-409.

v komunistickém Polsku – vyjmenovány zde byly snad všechny požadavky a problémy církve v Polsku v 70. letech.³¹² Na titulní straně čísla se nacházel citát z encykliky *Redemptor hominis*.³¹³ ROPCiO rovněž připravovalo speciální „papežské číslo“ (a řadu letáků), náklad mimořádného čísla ale zabavila politická policie.³¹⁴ ROPCiO v souvislosti s blížící se návštěvou poslalo petici vládě PLR, ve které se mj. objevily požadavky svobody slova, vyznání, vědy, sdružování apod. Všechny obyvatele vyzvali ke slavnostní výzdobě domů.³¹⁵ Redaktoři katolického samizdatu *Spotkania* (Zdisław Bradel, Janusz Krupski, Wojciech Oracz) si ve svém dopise v květnu 1979 Státní radě PLR stěžovali na postoj režimu před chystanou návštěvou, zejména na podnikaná opatření, která měla omezit účast občanů.³¹⁶ Návštěva zaktivizovala i první nezávislá sdružení drobných zemědělců. V Krakově-Mogiłę, kde se konalo 9. června setkání s papežem, se měl údajně nacházet stánek se suvenýry, které prodávající inzerovala slovy: „*Kupte si suvenýr, podpoříte časopis Placówka*.“³¹⁷ Soukromí zemědělci si připravili na nedělní papežskou mši v Krakově (10. 6.) vlastní transparent se slovy: „*Nezávislé zemědělské hnutí Ti vzdává čest*.“ O snahách soukromých zemědělců usilovat o svá práva informovala rovněž anglická verze *Głosu*.³¹⁸

Představitelé státního aparátu ovlivnili i audienci u papeže ve Varšavě 2. června, kde chyběla mj. herečka Halina Mikołajska, zřejmě kvůli svému působení v KORu (chyběla i redakce *TP*), nechyběli však představitelé prorežimních katolíků z organizací PAX a ChSS. Celkově bylo složení pozvaných hostů považováno v určitých kruzích za poněkud netaktní.³¹⁹ Jan Pavel II. však zřejmě na to neměl vliv. Setkání organizoval biskup Bronisław Dąbrowski, který v 70. letech reprezentoval episkopát při jednáních s představiteli režimu, a mohlo se tedy z jeho strany jednat o ústupek ve prospěch státní moci. Později (8. června, před odletem do Nowého Targu) z vlastní iniciativy Jana Pavla

³¹² *Głos. Independent socio-political monthly magazine. Special edition.* [samizdat], květen 1979.

³¹³ Pro vysvětlení, proč zmiňovaná encyklika vzbudila v disidentských kruzích tak příznivý ohlas, uvádím daný citát: „*Základní smysl existence státu jako politického společenství spočívá v tom, že celá společnost a ti, kdo ji tvoří, tj. lid, je pánem a tvůrcem vlastního osudu. Toho se však nedosahuje tam, kde namísto výkonu moci za morální účasti společnosti či národa vidíme, že má moc v rukou jen určitá skupina a vnucuje ji všem ostatním členům příslušné společnosti*.“ Jan Pavel II.: *Redemptor hominis*. Encyklika Jana Pavla II. Vykupitel světa z 4. března 1979, přel. M. Kyrálová, Praha 1996, s. 45.

³¹⁴ Waligóra, Grzegorz: *Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (1977-1981)*, s. 212.

³¹⁵ Odezwa Ruchu Obrony (23. 4. 1979), *Opinia*. [samizdat], březen-duben 1979, č. 3-4.

³¹⁶ List redakcji Spotkań do Rady Państwa PRL, *Spotkania*, [samizdat] č. 8, červenec 1979, s. 91-93.

³¹⁷ *Placówka* [placufka] - samizdatový časopis nezávislých sdružení soukromých zemědělců. Založen v lednu 1979. IPN Kr 08/262, sv. 24, Operacja „Huta”, Meldunek z wykonania zadań operacyjnych w ramach operacji krypt. „Huta” dnia 09. VI. godz. 8⁰⁰-16⁰⁰, Kraków, 9. 6. 1979, f. 33.

³¹⁸ *Głos. Independent socio-political monthly magazine. Special edition.* [samizdat], květen 1979, s. 17.

³¹⁹ Halina Mikołajska přitom jezdila po Polsku s recitálem Wojtyłových básní.

II. v Krakově došlo k setkání s redakcí *TP*, někdejších poslanců z klubu *Znak*,³²⁰ představitelů Klubu katolické inteligence (Klub Inteligencji Katolickiej, KIK) z několika polských měst a dalšími.³²¹ Přítomen byl také Zdisław Szpakowski z KULu, který byl v květnu 1979 zadržen na dobu 48 hodin, když jel do Radomi přednášet o encyklice *Redemptor hominis*).³²²

3.2.6 Nepřipomínat návštěvu

Jestliže strana byla nucena přestat návštěvu, snažila se aspoň zabránit následnému „kultu“ nebo spíše celkovému připomínání papežské návštěvy. Projevilo se to v odporu proti všem pamětním deskám, vztyčování křížů spojených s návštěvou (případ kříže ze Skalky, viz kapitolu o mládeži) i v případě oltáře z papežské mše v Nowém Targu. Se stavbou oltáře na letišti v Nowém Targu byly problémy od začátku – nejdříve nebylo povolení, potom materiál, ani dělníci. Postaven byl nakonec svépomocí. Na díle se podílelo zhruba 300 lidí. Poslední dny tesaři pracovali ve dne, v noci. Oltář byl postaven ze dřeva ve stylu tradiční místní lidové architektury. Nicméně z rozhodnutí místních úřadů ho technika začala téměř ihned po odletu papeže rozebírat. Oficiální argument? Bylo nutné letiště co nejdříve uvést do původního stavu. Církev (ač stavbu financovala) z oltáře obdržela pouze štít a kříž.³²³

Z Krakova máme doloženou situaci, kdy místní obyvatelé, kteří se pěšky vydali ze čtvrti Prokocim na nedělní mši s papežem (10. 6.), vztyčili na místě, ze kterého vycházeli, kříž s nápisem „*Odtud vyšli poutníci na setkání se svatým Otcem*“. Krakovský Úřad pro církevní záležitosti se (oprávněně) obával, že obyvatelé nedalekého sídliště chtějí právě na tomto místě začít stavět kostel. O stavební povolení v této lokalitě totiž arcibiskupství opakovaně žádalo. Úřad proto kříž pravidelně kontroloval: „*Pod křížem se nacházejí květiny. Zároveň sem přicházejí starší ženy, což by naznačovalo, že kříž je hlídán.*“³²⁴

³²⁰ Friszke, Andrzej – Paczkowski, Andrzej (edd.): Jan Józef Lipski. In: Niepokorni – Rozmowy o Komitecie Obrony Robotników, Kraków 2008, s. 118.

³²¹ Biuro Prasowe Stolicy Świętej i Episkopatu Polskiego Komunikuje. *Tygodnik Powszechny*, , č. 23, 17. 6. 1979, s. 1.

³²² *Spotkania* [samizdat], č. 9, říjen, 1979, s. 117-118.

³²³ Szopińska, Anna: Oltarz przeszedł przez nasze ręce, In: Almanach Nowotarski, č. 8, 2004, s. 159-168.

³²⁴ AP w Krakowie, fond: Urząd Miasta Krakowa, Wydział d/s Wyznań, kat. A., sign. 29/1431/40/ 2, Notatka, Kraków, 11. 6. 1979, f. 49.

Krakovské arcibiskupství v květnu 1980 pojalo úmysl umístit na svém sídle pamětní desku, která by připomínala červnový pobyt papeže.³²⁵ Úřad pro církevní záležitosti iniciativu povolil, zřejmě s ohledem na nálady ve společnosti. Ve svém dopise arcibiskupství však neopomněl zmínit, že pamětní deska je nevhodně esteticky ztvárněna.³²⁶

|

³²⁵ AP w Krakowie, fond: Urząd Miasta Krakowa, Wydział d/s Wyznań, Korespondencja między Kurią Metropolitalną a Wydziałem d/s Wyznań, sign. 29/1431/1, List dyrektora wojewódzkiego konserwatora zabytków do Wydziału d/s Wyznań, Kraków, 15. 5. 1980, f. 51.

³²⁶ AP w Krakowie, fond: Urząd Miasta Krakowa, Wydział d/s Wyznań, Korespondencja między Kurią Metropolitalną a Wydziałem d/s Wyznań, sign. 29/1431/1, Odpowiedź na list z 15 V 1980, Kraków, 17. 5. 1980, s. 50.

3.3 Bezpečnostní složky v průběhu papežovy návštěvy

Návštěva papeže mobilizovala Občanskou milici a její složku Bezpečnostní službu MO, která měla plnit roli policie, se zvláště v průběhu papežské návštěvy dostávala do stále zřetelnějšího konfliktu mezi rolí garanta bezpečnosti a svou represivní úlohou. Režim si velice dobře uvědomoval, že milicionáři nejsou veřejností vnímáni pozitivně a proto, aby předešel řadě různých konfliktů, souhlasil se vznikem církevní pořádkové služby. Sliboval si od jejího fungování, že případné problémy spadnou pouze na organizátora – tedy církev. V dokumentech MO se také objevuje přání, že pokud se kněží zapojí do pořádkové služby, budou se díky tomu méně věnovat své duchovní službě.³²⁷ Ministerstvo vnitra očekávalo, že se církevní pořádkovou službu podaří ve značné míře infiltrovat a ovládat dle představ SB. Funkcionářům zvláště záleželo na tom, aby všechny výzvy k občanům pronášela církevní pořádková služba, jejímiž členy byla řada kněží a bohoslovců, nikoliv příslušníci MO. Funkcionáři z Varšavy, kteří se setkání s papežem zúčastnili dříve než příslušníci v Krakově, zdůrazňovali svým krakovským kolegům, že církevní pořádková služba má velkou autoritu, takže by bylo vhodné toho využít.³²⁸ MO vyvíjela úsilí, aby v případě výskytu letáků „necírkevního“ obsahu zasáhli právě lidé z církevní pořádkové služby, kteří by distributora následně předali milici.³²⁹ Církevní pořádková služba byla jedinou pořádkovou formací, která mohla v případě potřeby zasahovat v tzv. I zóně, tj. v zóně nejbližší oltáře, pódia apod., kde se nacházel papež. MO se snažila prosadit zásadu, že v případě nutnosti zásahu měla v první řadě zakročovat církevní pořádková služba a teprve později milice.³³⁰ Na službu se ale objevily ze strany milice stížnosti – velitelé MO si povšimli: „*Když projíždí papež, církevní pořádková služba zapomíná na své povinnosti, ztrácí orientaci a nedívá se, co lidé dělají.*“³³¹ Krakovská církevní pořádková služba si vysloužila od bezpečnostních složek kritiku rovněž za to, že nereagovala: „*na jednání*

³²⁷ IPN Kr 08/262, sv. 1, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Sprawa obiektowa Lato 79 – zabezpieczenie wizyty Jana Pawła II w dniach 06.-10.06.1979 (Kraków), Założenia wstępne do planu zabezpieczenia wizyty papieża w Krakowie, datum neuvedeno, asi duben – květen 79, f. 21-24.

³²⁸ IPN Kr 351/20, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Zabezpieczenie imprez i uroczystości lokalnych, Protokół z posiedzenia Sztabu KWMO w Krakowie z dowódcami operacji, Kraków, 4. 6. 1979 r., f. 134-140.

³²⁹ IPN Kr 351/20, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Zabezpieczenie imprez i uroczystości lokalnych, Protokół z narady sztabowej odbytej w dniu 5 czerwca 1979 r., Kraków, 5. 5. 1979, f. 141-147

³³⁰ IPN Kr 0160/1, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie; Operacja kryptonim „Lato 79”, Zasady działania milicyjnych służb mundurowych, Warszawa 30. 5. 1979, f. 48-56.

³³¹ IPN Kr 351/20, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Zabezpieczenie imprez i uroczystości lokalnych, Protokół z posiedzenia sztabu odbytego w dniu 7 czerwca 1979 r. godz 21,15, Kraków, 7. 6. 1979, f. 170-174

*nepřátelského obsahu.*³³² Dokument se dále nerozepisuje, mohlo se to týkat např. distribuce samizdatového tisku.

Církev se snažila pečlivě vybírat členy své pořádkové služby. Zájemci se měli hlásit svému faráři, který je měl osobně znát, měli se vyznačovat mravními hodnotami a měli to být muži ve věku 20 - 40 let.³³³

Není možné přesně stanovit, nakolik se SB podařilo proniknout do církevní pořádkové služby, nicméně dosáhla i jednoho nezamýšleného efektu – pro církev (a potažmo společnost) to byla pozitivní zkušenost, že dokáže úspěšně vzít organizaci do vlastních rukou.³³⁴

S ohledem na nízkou popularitu svých příslušníků se MO měla vyhýbat konfliktním situacím a zasahovat jen při souhlasu okolí.³³⁵ Palnou zbraň při sobě její příslušníci mít neměli. Na místa setkání s papežem byla dopravena i vodní děla (v Hnězdně 5 kusů, v Čenstochové 4), ale nepochybně v obavě z reakce obyvatel byla přemísťována pouze v noci.³³⁶ Z podobných důvodů na služební poradě jeden z funkcionářů upozorňoval, že by nebylo vhodné, aby na trase byly vidět pouze automobily patřící MO.³³⁷ Již v průběhu papežova pobytu v Krakově si jeden z podplukovníků pochvaloval skutečnost, že uniformovaní příslušníci milice na sebe příliš neupozorňují. Doporučoval však snížit počet aut s nápisem MO.³³⁸ Veřejnost byla velice citlivá na jakékoliv zřetelné projevy kontroly ze strany MO. Jasně se to projevilo při setkání mládeže s papežem v Krakově na Skalce. Nad místem totiž prolétal vrtulník s nápisem „Milicja“, na který shromáždění zareagovali

³³² AP w Krakowie, fond: Komitet Krakowski PZPR w Krakowie, Kancelaria I sekretarza, Informacje dotyczące przebiegu wizyty w Polsce papieża J. Pawła II (Kraków), sign. 29/2382/395, Wstępna ocena polityczna wizyty papieża na terenie Krakowa, Kraków, datum neuvedeno, asi červen 1979, f. 71-74.

³³³ IPN Kr 08/262, sv. 6, Komunikat IV Krakowskiego Sekretariatu Pielgrzymki Ojca św. Jana Pawła II do grobu św. Stanisława, Kraków, 17. 5. 1979, f. 43-47. Dokument je církevní provenience, ačkoliv je uložen v archivu bezpečnostních složek.

³³⁴ Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin: Wokół pierwszej pielgrzymki, In: *tíž* (edd.): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW, Warszawa 2005, s. 53.

³³⁵ IPN Kr 0160/1, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie; Operacja kryptonim „Lato 79”, Zasady działania milicyjnych sił mundurowych służby ruchu drogowego w operacji „Lato 79”, Warszawa 2. 5. 1979, f. 40 – 45.

³³⁶ IPN Kr 0160/1, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie; Operacja kryptonim „Lato 79”, Zasady działania milicyjnych służb mundurowych (bez służby ruchu drogowego), Warszawa, 7. 5. 1979, Příloha č. 2, f. 66-70

³³⁷ IPN Kr 351/20, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Zabezpieczenie imprez i uroczystości lokalnych, Protokół z narady službowej odbytej w dniu 19 maja 1979 roku w KWMO Kraków, poświęcone operacji „LATO 79”, Kraków 19. 5. 1979, f. 82-89.

³³⁸ IPN Kr 351/20, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Zabezpieczenie imprez i uroczystości lokalnych, Protokół z posiedzenia sztabu odbytego w dniu 8 czerwca 1979 r. godz 23,30, Kraków, 8. 5. 1979, f. 175-180.

hlasitým pískotem („a zaťatými pěstmi,“ jak uvádí jiný dokument SB).³³⁹ Vedení vojvodské správy MO v Krakově celou situaci projednávalo se štábem ministerstva vnitra, který souhlasil s omezením letů nad místy, kde se konala setkání s papežem.³⁴⁰ Reakce přítomných (v tom případě to byla hlavně mládež) nebyla neodůvodněná, vrtulník nebyl nasazen pouze z bezpečnostních důvodů, ale dalším jeho úkolem bylo monitorovat a filmovat průběh setkání a jeho okolí (již půl hodiny před příjezdem papeže).³⁴¹

Již 15. března 1979 ministr vnitra Stanisław Kowalczyk vyhlásil akci s krycím jménem „Lato 79“ [Léto 79], kterou řídil zvláštní štáb. Velitelem štábu se stal viceministr vnitra brigádní generál Bogusław Stachura. Analogické štáby vznikly na území vojvodství, kde byl naplánován pobyt papeže.³⁴² MO v rámci akce „Léto 79“ nejen zajišťovala bezpečnost silničního provozu v průběhu návštěvy, ale i monitorovala vytipované skupiny osob i jednotlivce. Jakou váhu připisovalo MV celé události, ilustruje skutečnost, že již od 15. května do 15. června MO pozastavila udělování dovolené a od 31. května do 11. června zavedla dvousměnný dvanáctihodinový provoz.³⁴³ Speciální úkoly obdržely zvláště III. a IV. odbory SB. Třetí odbor SB monitoroval opozici, IV. se zabýval aktivitami církví. V polských podmínkách se jednalo téměř výlučně o církve římskokatolickou. Stranou nezůstaly ani ostatní odbory – II. odbor měl zpravodajsky zabezpečovat novináře z nesocialistických zemí a diplomaty, dále měl sledovat případné kontakty církevní hierarchie s cizinci. Hospodářský odbor dostal rozkaz zaměřit svou pozornost na nelegální prodej masa a obchod s devocionáliemi.³⁴⁴

Příslušníci MO před svým nasazením v rámci papežské návštěvy absolvovali povinná vojenská cvičení spojená s nezbytnou politickou indoktrinací – mezi přednášky bylo zařazeno téma stát a církve v PLR, vztah marxismu-leninismu k náboženství apod.³⁴⁵ V Nowém Targu, který se nachází v tradičně religiózní, horské oblasti, MO své příslušníky vyzvala, aby zajistili, že jejich rodiny a příbuzní v průběhu návštěvy „nebudou

³³⁹ IPN Kr 08/262, sv. 20, Notatka służbowa z dokonanego zabezpieczenia operacji „Skała“, Kraków, 16. 6. 1979, f. 23.

³⁴⁰ IPN Kr 351/20, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Protokół z posiedzenia sztabu odbytego w dniu 8 czerwca 1979 r. godz 23,30, Kraków, 8. 5. 1979, f. 175-180.

³⁴¹ IPN Kr 038/3, sv. 17, Zasady wykorzystywania śmigłowców Nadwiślańskich Jednostek Wojskowych z urzędzeniami wizyjnymi w operacji Lato-79, Warszawa, 10. 6. 1979, f. . 34-36.

³⁴² Namysło, Aleksandra- Kurpierz, Tomasz: „Jestem od pana Janka“. In: Biuletyn IPN, č. 7, 2002, s. 43-48.

³⁴³ IPN Kr 0160/1, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie; Operacja kryptonim „Lato 79“, Wytyczne kierownika sztabu MSW w sprawie zadań jednostek resortu spraw wewnętrznych, związanych z operacją „LATO-79“, Warszawa, 21. 4. 1979 r., f. 9-12.

³⁴⁴ IPN Kr 038/3, sv. 18, Rozmieszczenie sił i środków w okresie 6-10. 06. 79 w związku z operacją LATO 79, Załącznik Nr 18, Nowy Sącz, 21. 5. 1979, f. 81-85.

³⁴⁵ IPN Kr 0160/1, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie; Operacja kryptonim „Lato 79“, Uzupełnienie do planu szkolenia pododdziałów ZOMO Tarnów, 25. 4. 1979, f. 21. Podobně také: Porządek dnia dla pododdziałów Komendy Wojewódzkiej MO w Tarnowie na dzień 29 V 1979, f. 49-50.

demonstrovat svůj katolický světonázor.“³⁴⁶ Tato poznámka naznačuje, že ani samotná MO si nebyla příliš jistá postojem svých vlastních lidí. Což potvrzuje i pozdější historka z Nowého Targu, kde náčelník oddělení MO poprosil místního pana faráře o obrázky papeže, které na památku rozdal svým příslušníkům.³⁴⁷

Před samotným začátkem návštěvy MO spolu s SB mobilizovala své síly. Zvláště se měla zaměřit na nelegální obchod s devocionáliemi, na „chuligány“, „příživníky“ a osoby duševně nemocné. Tzv. „nepřátelské osoby“, tedy osoby, které již SB sledovala, měly být podrobeny ještě zesílenějšímu dohledu. Režim si uvědomoval, že návštěva papeže je vítanou příležitostí pro zvýšenou tiskařskou aktivitu opozičních skupin, proto MO ve spolupráci s SB měla operativními prostředky zabránit krádeži tiskařské barvy a jiných propriet.³⁴⁸ Proto příprava na návštěvu papeže znamenala pro MO (i SB) vítanou příležitost se pod zástěrkou udržování klidu a pořádku zaměřit na opozici. V interních dokumentech MO doporučovala všimnout si prostředí kriminálních živlů, zaměřit se na známé recidivisty a osoby z okraje společnosti (hlavně pomocí svých informátorů). V jednom z dokumentů se dokonce dočteme: *„zjistit záměry osob z tzv. okraje společnosti, prostitutek a narkomanů [...] zjistit záměry podvodníků, kteří se budou snažit prodat falešné šperky“*.³⁴⁹ Těžko říci, nakolik SB skutečně věřila tomu, že její agenturní síť dokáže zabránit trestné činnosti. V podobném duchu hovoří i další zpráva s absurdně „přesnými“ údaji: *„1146 osob neplánuje páchat trestnou činnost v době papežova pobytu, 83 osob chce využít pobytu papeže k páchání trestné činnosti, 30 osob plánuje dopustit se kapesní krádeže“*.³⁵⁰ V květnu 1979 SB aktivizovala v celém Polsku svou síť tajných spolupracovníků a důvěrníků a provedla řadu zastrašujících pohovorů. Znovu zde návštěva posloužila jako vhodná záminka k zastrašení společnosti. Dokumenty bezpečnosti tyto

³⁴⁶ IPN Kr 038/3, sv. 3, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Nowym Sączu, Sprawa Obiektowa „Lato 1979”, Notatka z narady służbowej odbytej w KMMO Nowy Targ w dniu 5. 05. 1979 r., Nowy Targ, 5. 5. 1979, f. 65- 71.

³⁴⁷ Samolej, Kazimierz (ed.): Jan Paweł II w Nowym Targu. Wizyta Ojca Świętego w relacji dra Józefa Grzybka, Nowy Targ 2007, s. 15.

³⁴⁸ IPN Kr 0160/1, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie; Operacja kryptonim „Lato 79”, Z zapisu magnetofonowego z telekonferencji przeprowadzonej w dniu 2 maja 1979 roku godzina 20.00; Tarnów, dnia 3. 05. 1979 r., f. 22 – 32, opis.

³⁴⁹ IPN Kr 0160/1 , kart. 3, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie, Operacja kryptonim „Lato 79”, Plan zabezpieczenia działań w ramach operacji „Lato 79” w okresie od 17. 05. 1979 r. do 15.06.1979r. na terenie miasta i gminy Bochnia, Bochnia, dnia 16.05. 1979r., k. 19-27. Citovaný dokument se sice týká pouze městečka Bochnia, uvedené pokyny se ale opakují ve všech dokumentech tohoto typu, pro každé město zvlášť.

³⁵⁰ IPN Kr 0160/1, sv. 3, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie, Operacja kryptonim „Lato 79”, Informacja o wynikach sondy agenturalnej, związanej z operacją „Lato 79”, Tarnów, 29. 5. 1979 , f. 95-100.

aktivitu zdůvodňují tím, že je nutné poznat „*plány kriminálních živlů*“.³⁵¹ V rámci akce „Léto 79“ pouze v Krakově MO vytypovala asi 66 osob „*zvláště nebezpečných pro veřejný pořádek*“, které preventivně zatkla a přibližně 45 osob umístila na dobu konání návštěvy do psychiatrické léčebny v Kobierzyně.³⁵² Není známo, že by tato opatření byla ve větším měřítku zneužita proti opozičním skupinám. V průběhu návštěvy byl do psychiatrické léčebny umístěn disident Mieczysław Majdzik, který byl zadržen v Kalwarii Zebrzydowské, neboť nesl kříž s nápisem, který nezapadal do komunistické interpretace druhé světové války: „*Wawer, Katyň, Grot-Rowecki*“.³⁵³ Sami disidenti po skončení návštěvy konstatovali, že ačkoliv návštěvě předcházela řada zadržení a domovních prohlídek, při samotné návštěvě se k nim režim choval „*poměrně slušně a nikdo z disidentů nebyl v celém Polsku vězněn*“.³⁵⁴, což není úplně přesné (podrobněji viz dále). SB skutečně měla pokyny zesílit sledování „*nepřátelských osob*“ a v případě potřeby je izolovat.³⁵⁵ Třetí odbory SB vypracovaly seznamy „*vnitřních nepřátel*“, kteří měli být v průběhu akce „Léto 79“ zadrženi. V Krakově se to týkalo například 39 osob.³⁵⁶ Jednotliví náčelníci III. odborů Wojvodských správ MO, na jejichž území mělo dojít k setkání s papežem, se vzájemně informovali, kdo z členů „*antisocialistických skupin*“ se jich plánuje účastnit. Náčelník III. odboru Wojvodské správy MO v Poznani svému krakovskému kolegovi dopisem jasně sdělil, že pokud je to možné, žádá, aby těmto osobám bylo zabráněno účastnit se setkání v Hnězdně.³⁵⁷ Proč nakonec téměř nedošlo k represím, které by masově potíraly opozici a její aktivisty, lze vysvětlit zvýšenou pozorností západních médií, snahou udělat dobrý dojem a v neposlední řadě snahou neprovokovat obyvatele. Sám ministr vnitra se měl ještě před samotnou návštěvou vyjádřit:

³⁵¹ IPN Kr 351/20, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Zabezpieczenie imprez i uroczystości lokalnych, Telekonferencja z dnia 3 maja 1979 r., Kraków, 3. 5. 1979, f. 5-13.

³⁵² IPN Kr 351/20, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Zabezpieczenie imprez i uroczystości lokalnych, Protokół z posiedzenia Sztabu KW MO, odbytego 11. 06.79, Kraków 11. 6. 1979, f. 192-202.

³⁵³ Wawer byla mládežnická organizace Domáci armády (Armia Krajowa, AK). AK byla největší polská odbojová organizace za druhé světové války, napojena na exilovou vládu v Londýně. O Katyni se v PLR veřejně mluvit nesmělo. Gen. Grot-Rowecki byl velitelem AK. Sprawozdanie z działań Ministerstwa Spraw Wewnętrznych związanych z pobytem w Polsce Jana Pawła II. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979, s. 285.

³⁵⁴ ap [pseudonym]: Jan Paweł II w Polsce. Wielka nadzieja. In: *Komunikat KSS „KOR”. Biuletyn Informacyjny* [samizdat], č. 4, květen-červen, rok 1979, s. 23-31.

³⁵⁵ IPN Kr 08/262, sv. 2, Plan operacyjno-fizycznego zabezpieczania pobytu w Krakowie papieża Jana Pawła II w dniach 6 – 10. 06. 1979 r., 14. 5. 1979, f. 2-19.

³⁵⁶ IPN Kr 08/303/DVD/1, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Sprawa obiektowa LATO 79 – Wizyta papieża w Polsce w 1979 (Kraków), Wykaz osób przewidzianych przez Wydział III do zatrzymania w czasie operacji „LATO -79”, Kraków, 8. 5. 1979, f. 70-72.

³⁵⁷ IPN Kr 08/303/DVD/1, Naczelnik Wydziału III KW MO w Poznaniu kpt. mgr J. Siejek, Poznań, dnia 17 maja 1979 r, f. 88.

„Ve skutečnosti nepředvídáme zadržení a věznění Kuroň a jemu podobných, ale i takovou možnost musíme v našich plánech zohlednit a projednat s prokuraturou.“³⁵⁸ Nedá se říci, že by SB v průběhu návštěvy vůbec nezasahovala. V den příletu papeže do Krakova, tj. 6. června, zabavila aktivistům SKS při razii v bytě jednoho z členů, Bogusława Sonika,³⁵⁹ asi 300 letáků a 200 plakátů.³⁶⁰ B. Sonik byl navíc zadržen na 48 hodin. Obdobně dopadlo i 5 mladých disidentů z Gdańska, spjatých se samizdatovým periodikem *Bratniak*, kteří byli zadrženi 7. června cestou do Nowého Targu. Jejich vůz nejdříve neúspěšně prohledali funkcionáři Oddělení MO Nowy Targ, kteří si na pomoc přivolali příslušníky SB z III. odboru z Krakova. Ti našli (a následně zabavili) pod zadní sedačkou polskou vlajku (kvalifikováno jako „červeno-bílý transparent“) a zhruba 200 ks plakátů s portrétem Jana Pavla II. a nápisem „Wszystkie drogi kościoła prowadzą do człowieka.“³⁶¹ Disidenty milice zastavovala ještě několikrát. Na příkladu gdaňské skupiny soustředěné kolem časopisu *Bratniak* (od července 1979 se nazývala Ruch Młodej Polski, Hnutí Mladé Polsko, dále RMP) lze ilustrovat, že nejhůře byli postiženi právě méně známí opoziční aktivisté. Některým členům zmiňovaného uskupení totiž nebylo vůbec umožněno dorazit na jakoukoliv mši s papežem, neboť je MO zadržovala až do odjezdu posledních vlaků nebo je z vlaku donutila vystoupit.³⁶²

Prakticky v domácím vězení se v době návštěvy nacházel Jacek Kuroń.³⁶³ Celkově však lze konstatovat uvolnění represí ze strany bezpečnostního aparátu, které bylo způsobeno vnějšími okolnostmi, nikoliv jeho dobrou vůlí.³⁶⁴

³⁵⁸ Notatka z posiedzenia kierownictwa Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dnia 29 maja 1979r., In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 242.

³⁵⁹ Bogusław Sonik (1953) – studoval práva na Jagellonské univerzitě v Krakově (1972-1978), od r. 1972 – spojen s *Beczka*, od r. 1977 v SKS, od 1979 člen redakční rady samizdatového *Indeksu* (tisk a distribuce), spolupracoval s KOREm, zpřístupnil svůj byt TKN za účelem konání bytových seminářů, zakládal Solidaritu v Krakově, 1983-1990 ve Francii, zde mj. spolupráce s Rádiem Svobodná Evropa. Głębocki, Henryk: Bogusław Sonik. In: Skórzyński, Jan (red.): Opozycja w PRL. Słownik biograficzny (1956-1989), I. díl, Warszawa 2002, s. 320-321.

³⁶⁰ Číslo nemusí odpovídat realitě. IPN Kr 08/303/DVD/1, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Informacja dot. sytuacji i dyskusji w środowiskach, Kraków, 6. 6. 1979, f. 134-137.

³⁶¹ Citát z první encykliky Jana Pavla II. *Redemptor hominis*. Papež zde zmínil i problematiku lidských práv, proto byla vřele přijata polskou opozicí. Jan Pavel II.: *Redemptor hominis*. Encyklika Jana Pavla II. Vykupitel světa z 4. března 1979, přel. M. Kyrálová, Praha 1996, s. 32; IPN Kr 038/3, sv. 12, Notatka służbowa, Rabka, 7. 6. 1979 r., f. 72.

³⁶² Przegląd wydarzeń. *Bratniak. Pismo Ruchu Młodej Polski* [samizdat], č. 18, července-srpen, 1979, s. 40 – 41.

³⁶³ Jak poznamenal s nadsázkou Adam Michnik „miał większą ochronkę niż sam papież.“ Michnik, A.: Lekcja godności. In: Kościół, lewica, dialog. Warszawa 1998, s. 236 - 245. Přetištěno z: *Komunikat KSS „KOR”*. *Biuletyn Informacyjny* [samizdat], č. 4, květen-červen, 1979, s. 31–35

³⁶⁴ Głębocki, Henryk: *Studencki Komitet Solidarności w Krakowie (1977-1980)*. Warszawa 1994, s. 197.

V období před návštěvou papeže došlo ale k několika zvláštním událostem, jejichž pachatelé nebyli odhaleni, máme však důvody se domnívat, že za nimi stála SB. V únoru došlo k záhadnému výbuchu ve Varšavě, v dubnu se „neznámí pachatelé“ v Nowé Hutě pokusili vyhodit Leninův pomník do povětří. Při domovních prohlídkách, které následovaly, SB zabavila 16 cyklostylů, 12 psacích strojů a 20 tisíc exemplářů „nelegálních“ tiskovin.³⁶⁵ Dále došlo k několika podivným pokusům podpálit církevní objekty, jejichž pachatelé opět nebyli odhaleni. Jednalo se o dva kostely nedaleko Kalisze (v jednom případě byl zapálen boční oltář, v druhém dřevěné dveře) a klášter ve Varšavě. V případě kláštera (na ulici Piwna) bylo nápadné, že se jednalo o budovu, která přiléhala ke kostelu sv. Martina, kde se konala v roce 1976 hladovka, kterou zorganizoval KOR.³⁶⁶ Dalším výrazným represivním zásahem proti opozici před papežskou návštěvou bylo brutální napadení rodiny Jacka Kuroně (útočníci zbili do bezvědomí i disidenta Henryka Wujca, který ke Kuronům šel) v březnu 1979 u nich doma, kde se měl konat bytový seminář v rámci opozičních aktivit TKN (Towarzystwo Kursów Naukowych – Společnost pro pořádání vědeckých kurzů).³⁶⁷

Občanská milice se ve skutečnosti vůbec necítila sebejistě a v jejích dokumentech se občas objeví obavy, zda takové množství lidí zvládne. V Krakově byla postavena před specifickou situací: papež zde pobýval nejdelší dobu, byl tu nesmírně populární a v neposlední řadě se zde čekala největší účast. Papežova návštěva přitahovala značnou pozornost západních médií, proto MO záleželo na zanechání dobrého dojmu. Na služební poradě před samotnou návštěvou jeden z jejích účastníků upozorňoval, že „*s akcemi tohoto typu nemáme žádné zkušenosti, zvláště když se jedná o akci církevní*“³⁶⁸, toho si byl vědom i viceministr MV brig. gen. Bogusław Stachura, který v květnu upozorňoval: „*Návštěva papeže v Polsku je bezprecedentní událostí, která nemá žádnou analogii v dosavadních návštěvách, ke kterým došlo v naší zemi.*“³⁶⁹ Občanská milice se evidentně obávala možných spontánních akcí odporu, demonstrací apod. Vrásky na čele přidělovalo milicionářům i často neformální chování Jana Pavla II. Na služební poradě si jeden

³⁶⁵ Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin: Wokół pierwszej pielgrzymki. In: *tíž* (edd.): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW, Warszawa 2005, s. 54.

³⁶⁶ Lipski, J. J.: KOR. London 1983, s. 288.

³⁶⁷ Tamtéž, s. 231 an.

³⁶⁸ IPN Kr 351/20, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Zabezpieczenie imprez i uroczystości lokalnych, Protokół z narady służbowej odbytej w dniu 31 maja 1979 r. dot. operacji „Lato 79”, Kraków, 31. 5.19 79, f. 124-133.

³⁶⁹ Materiały z narady w kierownictwie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w dniu 11 maja 1979 r. dotyczącej przygotowań do wizyty Jana Pawła II w Polsce, In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 192-214.

z podplukovníků MO povzdechli, že existuje možnost, že papež vyjde po setkání s řeholnicemi (9. června) z Mariánské baziliky na hlavní krakovské náměstí a bude chtít „sněmovat“ se shromážděným davem: „*Měli bychom to vzít vážně a připravit se na nejhorší.*“³⁷⁰

Když papež projížděl ulicemi, příslušníci MO salutovat neměli „*pokud tomu podmínky dovolují*“, pokud by ale zněla státní hymna nebo ulicemi by projížděl předseda Státní rady, salutovat museli.³⁷¹

Funkcionáři SB, podobně jako jejich kolegové z MO, na sebe neměli příliš upozorňovat, jejich chování se nemělo odlišovat od většiny věřících. Měli úzce spolupracovat s příslušníky MO. Aby je poznali, měli mít příslušníci bezpečnosti v levé klopě saka odznak pro snadnou identifikaci, k té měla sloužit i domluvená hesla – lišila se podle příslušné akce. Například v rámci akce „*Kościół*“ (setkání papeže s řeholnicemi v Mariánské bazilice v Krakově) heslo znělo „*Wieża*“, odpověď byla „*Barbakan*“. Měli se pohybovat ve skupinách, které se skládaly ze tří osob. Neměli mít při sobě slzný plyn, zbraň, ani obušek.³⁷²

V Krakově bylo nahráváním papežových promluv pověřeno 30 příslušníků SB, z nichž 12 pocházelo právě ze IV. odboru SB. Dvě samostatné skupiny měly na starost filmovat papeže při setkáních i při projíždění ulicemi města. Měly k dispozici 10 kamer, které obsluhovalo 20 osob. Fotografování dostalo na starosti 30 příslušníků SB.³⁷³ Jak uvidíme dále, pořízená fotodokumentace byla skutečně důkladná, dochovaný soubor obsahuje pouze z Krakova více než 2300 fotografií. Skupina pověřená nahráváním promluv papeže na magnetofonové pásky nedokumentovala pouze papežova kázání, ale měla i následující úkoly: „*nahrávat průběh ústředních neobvyklých událostí v průběhu papežova projíždění ulicemi, například: narušení pořádku skupinami osob, zaznamenat jejich rysy a průběh události; obsah výpovědi nebo promluvy organizované skupiny osob, které by se snažily využít příjezdu papeže k politickým cílům; skandování hesel, obsah písní*

³⁷⁰ IPN Kr 351/20, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Zabezpieczenie imprez i uroczystości lokalnych, Protokół z posiedzenia sztabu odbytego w dniu 8 czerwca 1979 r. godz 23,30, Kraków, 8. 5. 1979, f. 175-180.

³⁷¹ IPN Kr 0160/1, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie; Operacja kryptonim „Lato 79”, Zasady działania milicyjnych sił mundurowych służby ruchu drogowego w operacji „Lato 79”, Warszawa 2. 5. 1979, f. 40 – 45.

³⁷² IPN Kr 08/262, sv. 3, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Sprawa obiektowa Lato 79 – zabezpieczenie wizyty Jana Pawła II w dniach 06.-10.06.1979 (Kraków), Plan zabezpieczania operacji krypt. „Huta”, datum neuvedeno, asi květen 1979 r., f. 58-66.

³⁷³ IPN Kr 08/262, sv. 2, Plan operacyjno-fizycznego zabezpieczania pobytu w Krakowie papieża Jana Pawła II w dniach 6 – 10. 06. 1979 r., 14. 5. 1979, f. 2-19.

nebo jednotlivé výkřiky.“³⁷⁴ Nahrané kazety měly být okamžitě předávány IV. odboru SB, který vykonal stenografický záznam a předával je MV do Varšavy. Uvedené aktivity by v řadě případů nebyly možné, pokud by SB nenašla vhodné místo k ukrytí technické aparatury. Kpt. Bohdan Podolski z IV. odboru SB si 8. června poznamenal: „*Dnes jsem předal (bez písemného potvrzení) částku 400 zł[otých] majiteli objektu na Skateczné ulici v Krakově, který nám zpřístupnil prostory, které byly nezbytné pro fungování stále pozorovatelný s technickou aparaturou [...]*“.³⁷⁵ Celkem v Krakově tajná policie zorganizovala 30 tzv. skrytých pozorovatelů³⁷⁶, z nichž 6 se nacházelo nedaleko arcibiskupské rezidence.³⁷⁷

Své úkoly obdržela i agenturní síť. SB měla vytipováno několik prostředí, o kterých chtěla být před papežovou návštěvou zvláště informována. Čtvrtá správa SB hodlala své tajné spolupracovníky (dále TS) využít v místech, kde již došlo ke konfliktům obyvatel v záležitosti stavby nového kostela či kaple. Již trvajícím zájem Bezpečnosti o prostředí kolem „TP“, „Oázu“, katolická sdružení vysokoškoláků a kněží s nimi spjatých se v daném období ještě prohloubil. Tajní spolupracovníci měli zvláště v prostředí katolických vysokoškoláků vyvolávat konflikty, v důsledku kterých by došlo k izolaci opozičních studentů z SKS. Měli také zabránit případným snahám osob, které by usilovaly o posvěcení základního kamene pro stavbu kostela papežem, což se ale nepovedlo. Tajní spolupracovníci byli vyzýváni, aby přijímali na dobu návštěvy hosty, zejména zahraniční.³⁷⁸ Čtvrté správy SB v celém Polsku dostaly pokyn vyčlenit tajné spolupracovníky, kteří by měli možnost kontaktu s místní nebo zahraniční církevní hierarchií, či samotným papežem.³⁷⁹ Agenti bezpečnosti obdrželi jasné pokyny i pro průběh návštěvy. Asi 66 tajných spolupracovníků mělo při nedělní mši v Krakově 10. června za úkol neutralizovat případné konflikty v davu. Aby působili věrohodně, měli být oblečení v černých komžích jako kněží a „*působit především přesvědčováním, při čemž mají využít autoritu duchovního.*“³⁸⁰ Spolupracovníci, kteří by se dostali do blízkosti

³⁷⁴ IPN Kr 08/262, sv. 3, Zadania i organizacja pracy zespołu nagrywającego istotne wydarzenia na trasach przejazdu papieża, Kraków, datum neuvedeno, asi květen 1979, f. 164-175.

³⁷⁵ IPN Kr 08/262, sv. 20, Notatka, kpt. Bohdan Podolski, Kraków, 8. 6. 1979, f. 16.

³⁷⁶ Polsky ZPO - zakryty punkt obserwacyjny.

³⁷⁷ Lasota, Marek: Habemus clapan. In: Precz z komuną, Kraków, 2009, s. 129-136.

³⁷⁸ IPN Kr 08/262, sv. 5, Załącznik nr 5 dla tajnych współpracowników Wydziału IV w okresie poprzedzającym wizytę papieża, Kraków, datum neuvedeno, asi duben – květen 1979, f. 25-28.

³⁷⁹ IPN Kr 08/262, sv. 5, Wytoczne dyrektora departamentu IV MSW dla wydziałów IV KWMO w związku z wizytą papieża Jana Pawła II w Polsce, Warszawa, 19. 4. 1979, f. 38-47.

³⁸⁰ IPN Kr 08/262, sv. 5, Wykaz tajnych współpracowników, którzy uczestnicząc w uroczystościach z udziałem papieża, podejmować będą działania neutralizujące niepożądane zachowania tłumu, Kraków 16. 5. 1979, f. 81-83.

papeže, měli mj. zjišťovat, jaký je skutečný vztah primase Wyszyńskiego a Jana Pavla II.,³⁸¹ což by naznačovalo, že SB plánovala pokračovat v již dřívějších (byť neúspěšných) pokusech zneprátnit kardinála Wyszyńskiego s kardinálem Wojtyłą V nejbližším okolí papeže přebývali v průběhu návštěvy čtyři agenti, příslušníci IV. odboru SB. Dva se vydávali za novináře Interpressu, jiní dva měli vytvářet dojem, že jsou příslušníci BORu.³⁸²

Během svého pobytu v Krakově byl papež ubytován v Arcibiskupské rezidenci (ulice Franciszkańska 3), kde bydlel již dříve jako krakovský arcibiskup. Před návštěvou státní moc při rozhovorech s církevní stranou vyvíjela snahu, aby papež přespával na jiném místě. Oprávněně se zřejmě obávali, že kolem rezidence se budou shromažďovat lidé. Objevil se proto (nerealizovaný) nápad, aby papež měl zajištěn nocleh v benediktinském klášteře v Tyńcu u Krakova, což bylo zdůvodněno právě tím, že by tam nedocházelo ke shromažďování davu.³⁸³ SB se obávala, že papeži se někdo bude snažit předat petici, dopis apod., proto rezidenci střežila v době pobytu papeže i v noci. Příslušníci SB, kteří rezidenci zpravodajsky zajišťovali i v noci, si stěžovali na nepříznivé atmosférické podmínky a nedostatek teplého oblečení.³⁸⁴

Náčelník IV. odboru SB v Krakově Józef Biel³⁸⁵ v době pobytu Jana Pavla II. ve městě průběžně prostřednictvím telegramů informoval o situaci své nadřízené z MV ve Varšavě. Dne 8. července se měl údajně kdosi pokusit předat papeži obálku, kterou zabavili příslušníci BORu.³⁸⁶

Pobyt v papeže v Polsku byl neodmyslitelně spojen s přítomností novinářů. Západní média často usilovala o kontakt s novináři z *TP*, kteří byli proslulí svými styky s někdejší kardinálem Wojtyłą.³⁸⁷ Novináře ale zajímaly i rozhovory s řadovými

³⁸¹ IPN Kr 08/262, sv. 5, Zadania dla sieci t. w. posiadającej bezpośrednie dotarcie do papieża, Kraków, 29. 5. 1979, f. 179-175.

³⁸² Lasota, Marek: Donos na Wojtyłę, s. 304 a 308.

³⁸³ IPN Kr 08/262, sv. 1, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Sprawa obiektowa Lato 79 – zabezpieczenie wizyty Jana Pawła II w dniach 06.-10.06.1979 (Kraków), Założenia wstępne do planu zabezpieczenia wizyty papieża w Krakowie, datum neuvedeno, asi duben – květen 79, f. 21-24.

³⁸⁴ IPN Kr 08/262, sv. 19, Notatka służbowa dotyczy wyjazdu papieża Jana Pawła II z rezydencji do katedry na Wawelu, Kraków, 8.6. 1979, f. 17.

³⁸⁵ Józef Biel (1934-1987), člen PSDS od roku 1952, podplukovník MO od r. 1976, plukovník MO od r. 1982, od r. 1968 zástupce náčelníka IV. odboru SB Wojvodské správy MO, od roku 1976 náčelník IV. odboru SB Wojvodské správy SB. Kádrový posudek Józefa Biela z roku 1975 uvádí: „*Svým chováním on i celá jeho rodina také navenek potvrzují materialistický světónázor.*” Frazik, W. – Musiał, F. – Szpytma, M. – Wenklar, M: Ludzie bezpieki województwa krakowskiego. Informator personalny Kraków 2007, s. 570.

³⁸⁶ Biuro Ochrony Rządu (Úřad pro ochranu vlády), v daném období se v podstatě jednalo o ochranu vlády, resp. partijských špiček. (pozn. aut.), IPN Kr 08/262, sv. 8, telegram pplk. Józefa Biela náčelníkovi IV. odboru IV. správy MV ve Varšavě, Kraków 8. 6. 1979, f. 217-218.

³⁸⁷ „*Chodili k nám jak do Mekky.*“ vzpomíná na kontakty se západními novináři P. Adam Boniecki. Rozhovor autorky s P. Adamem Bonieckým dne 19. ledna 2011.

občany, v jednom případě máme doloženou i neúspěšnou snahu uskutečnit rozhovor s funkcionářem MO.³⁸⁸ SB se kontaktům polských občanů s novináři snažila zabránit. Jeden takový případ máme zaznamenaný z Krakova, kdy 8. 6. při setkání s papežem udělila Krystyna G. americkým novinářům rozhovor, který tlumočila členka církevní pořádkové služby, jejíž identitu se SB nepodařilo zjistit, obě ženy však zdokumentovala na fotografiích.³⁸⁹

Návštěva papeže znamenala nebyvalou mobilizaci bezpečnostních složek. V akci „Léto 79“ bylo zapojeno přes 49 tisíc uniformovaných příslušníků SB, asi 18 tisíc neuniformovaných příslušníků SB,³⁹⁰ 55 tisíc funkcionářů MO, 1800 vojáků z tzv. Nadvislanských vojenských jednotek, 1900 vojáků z Vojenské pohraniční stráže a asi 62 tisíc členů záloh ORMO (Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej - Dobrovolnická záloha Občanské milice).³⁹¹ Na některých místech došlo i k nasazení vojáků základní služby.³⁹² Do akce SB zapojila i posluchače Akademie vnitra – ve Varšavě jich bylo nasazeno tisíc, v Krakově kolem 1400.³⁹³ Značnou část dokumentace krakovské MO zaujímají organizační záležitosti týkající se zvýšeného počtu příslušníků MO a SB ve městě (otázky ubytování, stravy apod.). Autor jedné ze zpráv zaznamenal, že důstojníci SB odmítli spát pod stanem.³⁹⁴

Samotní příslušníci MO se dokonce v Čenstochové dočkali i pochvaly od samotného papeže, což bylo pozitivně přijato ve stranickém hodnocení návštěvy.³⁹⁵ Větší výhrady k práci MO neměla ani opozice: „*Milice se chovala klidně, i když rozhodně.*

³⁸⁸ Mělo se jednak o novináře ze SRN. IPN Kr 351/20, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Zabezpieczenie imprez i uroczystości lokalnych, Protokół z narady sztabowej KWMO w Krakowie odbytej w dniu 9.06. 1979 r. godz 20-ta, Kraków 9. 6. 1979, f. 181-186.

³⁸⁹ IPN Kr 08/262/sv. 29/24/3-5, jedná se o popis na zadní straně fotografie.

³⁹⁰ Lasota, Marek: Habemus clapan. In: Precz z komuną, Kraków, 2009, s. 129-136; Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin: Wokół pierwszej pielgrzymki, In: tíž (edd.): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW, Warszawa 2005, s. 28.

³⁹¹ Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin: Wokół pierwszej pielgrzymki, In: tíž (edd.): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW, Warszawa 2005, s. 53.

³⁹² Piotr Łysakowski, který tehdy plnil základní vojenskou službu a jehož jednotka byla nasazena k zabezpečení návštěvy, vzpomíná, že měli přikázáno obléci se do uniforem MO. Jeho jednotka to ale odmítla a bylo jí vyhověno. To naznačuje celkovou ústupnost státní moci v průběhu návštěvy. Łysakowski, Piotr: Jak stałem się podmiotem. In: Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej, č. 4, duben 2005, s. 87-89.

³⁹³ IPN Kr 038/3, sv. 6, Plan wykorzystania pracowników operacyjnych SB do zabezpieczania uroczystości z udziałem papieża, Warszawa, 2. 5.1979, f. 3-14.

³⁹⁴ IPN Kr 351/20, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Zabezpieczenie imprez i uroczystości lokalnych, Posiedzenie sztabu KW MO z dnia 7 maja 1979, Kraków, 7. 5. 1979, f. 56-59

³⁹⁵ „*Chtěl bych ještě říci několik milých slov o všech, kteří bdí nad pořádkem, o těch, kteří mají s papežem takové starosti – mám na mysli pány z Občanské milice.*” Promluva Jana Pavla II. před biskupskou rezidencí v Čenstochové, 4. 6. 1979. Citováno na základě: Szuba, Ada – Szuba, Zdzisław (edd): Pielgrzymka do Ojczyzny, s. 103. Wstępne tezy do oceny wizyty papieża opracowane w KC PZPR przed 10 czerwca 1979 r., In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 247-249.

*Během papežovy návštěvy jednala slušně, často dokonce i mile.*³⁹⁶ Nicméně nebylo žádoucí, aby příslušníci MO, ani BORu prokazovali papeži nějakou zvláštní úctu. K neočekávanému incidentu došlo při odletu papeže, který byl navíc v televizi vysílán živě. Jan Pavel II. se loučil se všemi, také s příslušníky BORu, kteří plnili funkci vládní ochranky a během papežova pobytu měli částečně na starost i papeže. Jeden z příslušníků BORu, tedy velice prověřené jednotky, poklekl a políbil papežský prsten. Netřeba dodávat, že daný okamžik nebyl šokem pouze pro představitele státní moci, ale i pro řadového občana.³⁹⁷ Událost měla nicméně svou dohru v podobě vyšetřování.³⁹⁸

³⁹⁶ ap [pseudonym]: Jan Paweł II w Polsce. Wielka nadzieja, *Komunikat KSS „KOR”*. *Biuletyn Informacyjny* [samizdat], č. 4, květen-červen, rok 1979, s. 23-31.

³⁹⁷ Polski papież. O wpływie Jana Pawła II na zmianę oblicza Polski rozmawiają ks. Jan Sikorski, Antoni Dudek, Barbara Polak i Jan M. Ruman, In: *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, č. 4, duben 2005, s. 3-25.

³⁹⁸ Autor tohoto prohlášení seržant K. Aleksanderek z IV. odboru SB nicméně konstatoval: „*Osobně jsem neviděl, že by kdokoliv ze zaměstnanců MV poklekl a políbil papeži ruku.*” IPN Kr 08/262, sv. 29, Notatka służbowa, Kraków, dnia 25. 6. 1979, f. 5.

3.4 Mládež a návštěva papeže

„Krakov byl překrásně ozdoben papežskými vlajkami, v oknech byly vystaveny svaté obrazy, zavěšeny girlandy apod. Nejvíce vystrojeny byly koleje, kde bydlí „naděje národa.“

Mezi nimi vyčnívaly ty, kde bydlí doktorandi.“³⁹⁹

(člen ÚV PSDS Mieczysław Franciszek Rakowski, 10. 6. 1979)

V sedmdesátých letech Polsko patřilo k jedné z evropských zemí s nejnižším věkovým průměrem. Dospívaly totiž silné ročníky z 50. let. Pokud Andrzej Grajewski označuje první návštěvu papeže ve vlasti za iniciaci mladé generace, domnívám se, že není daleko od pravdy.⁴⁰⁰ Režim v 70. letech na jednu stranu věnoval mládeži značnou pozornost (ideologickou), což se projevilo například sjednocováním (od roku 1973) všech mládežnických organizací do jednotného Socialistického svazu polských studentů (SZSP). Pokoušel se v rámci školské reformy zvýšit svůj vliv na děti a mladou generaci tím, že slučoval školy a prodloužil délku pobytu dětí ve škole, což mělo vytrhnout děti z vlivu rodiny a znemožnit návštěvu jiných mimoškolních aktivit (např. výuku náboženství).⁴⁰¹ Přesto strana postupně ztrácela vliv na mladou generaci.

Sociologické výzkumy z první poloviny 70. let naznačovaly, že mladí lidé se cítili ve světě, který je obklopoval, ztraceně, ovládaly je pocity bezradnosti a strachu z okolního světa. Od poloviny 70. let začíná pomalu ale jistě docházet k ekonomické krizi, která ještě více prohlubuje pesimistické nálady, což ještě podtrhlo disharmonii mezi hlásanými ideály socialismu a šedou skutečností.

Z jedné strany tedy existují oficiální, silně zpolitizované a indoktrinované mládežnické struktury se svými masovými organizacemi, které ale nemají příliš mládeži co nabídnout. Z druhé strany máme římskokatolickou církev, která pro mnoho studentů znamenala jedinou důvěryhodnou společenskou instituci.⁴⁰² Právě církev v Polsku se v 70. letech mládeži výrazně otevřela.

V roce 1976 v celém Polsku existovalo 224 sdružení katolických vysokoškoláků, kterým se věnovalo 304 kněží. Pouze v samotné Varšavě jich bylo 50, z nichž k nejvýznamnějším patřil kostel sv. Anny na ulici Krakowskie Przedmieście, v centru Varšavy. Podle údajů P. Tadeusze Uszyńského v 70. letech z celkového množství 700 tisíc

³⁹⁹ Rakowski, M. F.: Dzienniki polityczne (1979–1981). Warszawa 2004, s. 72. Záznam z 10. 6. 1979.

⁴⁰⁰ Grajewski, Andrzej: Przełamanie systemu. Społeczno-polityczne uwarunkowania pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski. In: Ethos. Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II KUL/Lublin i Fundacji Jana Pawła II-Rzym, č. 3-4, 2004, s. 34-50.

⁴⁰¹ Dudek, Antoni – Gryz, Ryszard: Komuniści i Kościół ..., s. 333–334,

⁴⁰² Głębocki, Henryk: Studencki Komitet Solidarności w Krakowie (1977-1980). Warszawa, 1994, s. 29-39.

studentů v celém Polsku, více než 3000 studentů se pravidelně účastnilo setkání v rámci těchto sdružení. Aktivita sdružení katolických vysokoškoláků byly rozmanité – tradičně šlo o mše, přednášky, duchovní cvičení (rekolekce), pěší poutě, charitativní činnost, ale i prázdninové akce či výpravy do hor.⁴⁰³ V Krakově působilo v roce 1979 více než 20 sdružení katolických vysokoškoláků, s nimiž byl spjat každý čtvrtý krakovský student.⁴⁰⁴ Režim jejich činnost hodnotil jako destruktivní, právě proto, že se netýkala výlučně náboženské výchovy. Analytik MV popsal jejich působení následovně: „*Sdružení katolických vysokoškoláků vychovává člověka všestranně, nejen z hlediska náboženského. Působí na osobnost mladého člověka, na jeho názory na společnost i politiku, vztah k životu a ke světu [...] Usiluje o výchovu a vychovává.*“⁴⁰⁵

V 70. letech se dynamicky rozvíjí katolické hnutí Oáza, určené především středoškolákům. Jejich prázdninové pobyty, tzv. Oázy, si získaly velkou popularitu zvláště v jihovýchodním Polsku. Hnutí, založené Franciszkiem Blachnickým, velice podporoval kardinál Wojtyła. Režim sice prázdninové Oázy různým způsobem šikanoval a prohlásil je za nelegální, nicméně hnutí zničeno nebylo.⁴⁰⁶

Ve stejném období vznikají a dynamicky se vyvíjejí dvě velké kulturní akce – hudební festival Sacrosong a Týdny křesťanské kultury, které organizovala církev a které se těšily velkému zájmu mládeže. Hudební festival Sacrosong (oficiálně zvaný Festival náboženské písně a písničky) vzniká v roce 1969. Na festivalu se mládež podílela nejen divácky, ale i jako účastníci a organizátoři. Iniciátorem festivalu byl P. Jan Palusiński, který se věnoval práci s vysokoškoláky v Lodži. Sacrosong velice podporoval kardinál Wojtyła, který mu věnoval hlavní cenu v podobě poháru.⁴⁰⁷ Státní moc konání festivalu zabránit nemohla, byla to legální akce, neboť se konala v církevních prostorách,⁴⁰⁸ proto ho aspoň okázale ignorovala ve svých sdělovacích prostředcích. Vyjít vstříc mládeži v oblasti hudby se snažil také P. Leon Kantorski, pod jehož patronátem vznikla Beatová mše, jejíž autorka Katarzyna Gaertnerová ji s úspěchem prezentovala (od roku 1967)

⁴⁰³ Żaryn, Jan: Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce, s. 360-361.

⁴⁰⁴ Jarkiewicz, Katarzyna: Duszpasterstwa Akademickie Krakowa po II wojnie światowej, Kraków 2004, s. 5.

⁴⁰⁵ Żaryn, Jan: Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce (1944-1989), Warszawa, 2003, s. 363.

⁴⁰⁶ Dudek, Antoni: Lawirowanie. Ekipa Gierka wobec Kościoła katolickiego (1971-1978). In: Więż, č. 7, červenc 1999, s. 125-152.

⁴⁰⁷ Żaryn, Jan: Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce, s. 363-364.

⁴⁰⁸ IPN Kr 039/102/K, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Materiały dot. śledztw, konfliktów, sanktuariów, „sakrosongów“, katechizacji Informacja dotycząca przygotowań do zorganizowania w Krakowie i Nowej Hucie festiwalu pieśni religijnej „Sacrosong- 72”, Kraków červen 1972, f. 182-187.

v Polsku i v zahraničí.⁴⁰⁹ SB se snažila podobné snahy zdiskreditovat v očích věřících (zejména samotné mládeže) například pomocí letáků, které měly vytvářet dojem, že jsou církevní provenience.⁴¹⁰

Právě Oáze a sdružení katolických vysokoškoláků věnovala MO a SB v průběhu papežské návštěvy největší pozornost. O činnosti katolických sdružení vysokoškoláků chtěla být SB pravidelně informována prostřednictvím svých tajných spolupracovníků. Zajímala ji veškerá jejich aktivita před plánovanou návštěvou – téma přednášek a setkání, připravovaná výzdoba apod. V Krakově bezpečnosti zvláště záleželo na zjištění plánů příslušníků SKS, kteří byli spojeni téměř výlučně s *Beczku*. Jejím cílem bylo, aby došlo k izolaci jednotlivých aktivistů SKS a přerušení kontaktů se studentským (i církevním) prostředím.⁴¹¹ Objektem jejího zájmu byli i konkrétní duchovní z řad dominikánů, kteří s mládeží pracovali – Jan Andrzej Kłoczowski,⁴¹² Joachim Badeni⁴¹³ a Tomasz Pawłowski.⁴¹⁴ SB se v prostředí *Beczky* podařilo získat agenty, byli jimi tajní spolupracovníci „Adam“⁴¹⁵, „Janusz“⁴¹⁶, „Malwa“, „Mak“, „Witold“.⁴¹⁷

Celkově se režim snažil účast žáků i studentů v setkáních s papežem co nejvíce omezit. Setkání papeže s mládeží v Krakově chtěl zabránit úplně, když se to nepodařilo, snažil se přinejmenším zabránit společnému pochodu mládeže na místo setkání – na

⁴⁰⁹ Kądziela, Paweł: Ks. Leon Kantorski, In: Opozycja w PRL. Słownik biograficzny (1956-1989), I. díl, Warszawa 2002, s. 141-142.

⁴¹⁰ Citovaný leták pochází z roku 1978, kdy byl distribuován mezi mladými během pěší pouti do Čenstochové. Archiwum Główne Ruchu Światło – Życie w Lublinie, fond: Ruch Światło- Życie, Materiały Kościoła Katolickiego redagowane przez Służby Bezpieczeństwa, 1978-1979, sign. 540003/3, f. 1-3.

⁴¹¹ IPN Kr 08/262, sv. 5, Załącznik nr 5 dla tajnych współpracowników Wydziału IV w okresie poprzedzającym wizytę papieża, Kraków, datum neuvedeno, asi duben – květen 1979, f. 25-28.

⁴¹² Jan Andrzej Kłoczowski (1937) – dominikán, kněz, historik umění, 1961-1963 – asistent na KULu, 1963 – vstoupil do dominikánského řádu. V r. 1976 se souhlasem provinciála podepsal tzv. Dopis 101, proti chystané novelizaci polské ústavy, v témže roce navázal kontakty s KOREm. V letech 1970-1986 pracoval s mládeží při krakovském klášteře dominikánů v rámci *Beczky*, kde kolem sebe soustředil opozičně nastavenou mládež. V r. 1981 uvězněn, propuštěn díky intervenci kardinála Macharského. Burnetko, Krzysztof: O. Jan Andrzej Kłoczowski. In: Skórzyński, Jan (red.): Opozycja w PRL (1956-89), II. díl, Warszawa 2002, s. 163-165.

⁴¹³ Joachim Badeni (1912-2010) – dominikán, kněz, šlechtického původu. Vystudoval práva v Krakově. Za druhé světové války bojoval v polských jednotkách po boku spojenců (u Narviku, ve Francii a v Maroku), poté působil v Anglii, kde vstoupil do dominikánského řádu. V roce 1947 se vrátil do Polska. V Krakově spoluzakládal *Beczku*, kde dlouhá léta pracoval s mládeží. Kázal při zádušní mši za Stanisława Pyjase v květnu 1977.

⁴¹⁴ Tomasz Pawłowski (1927) – dominikán, kněz. V mládí se zapojil do Varšavského povstání. Studoval v Poznani, kde v roce 1949 vstoupil do dominikánského řádu. V 60. letech spolu s J. Badenim spoluzakládal *Beczku*, ve které působil do roku 1983.

⁴¹⁵ IPN Kr 08/262, sv. 9, Doniesienia TW, f. 50.

⁴¹⁶ IPN Kr 08/262, sv. 14, Zadania dla TW, f. 4.

⁴¹⁷ Lasota, Marek: Zabezpieczenie pobytu Jana Pawła II w Krakowie. In: Musiał, Filip – Szarek, Jarosław (red.): Operacja zniszczyć Kościół, Kraków 2007, s. 135-159.

Skalku.⁴¹⁸ V průběhu devíti dní, kdy papež pobýval v Polsku, došlo ke třem setkáním, určeným hlavně mládeži – v Hnězdně, ve Varšavě v kostele sv. Anny a v Krakově na Skalce (místo mučednické smrti sv. Stanislava). Dlouhé diskuse představitelů církve s představiteli režimu byly věnovány právě otázce varšavského setkání s mládeží. Původní plán uspořádat ho na hlavním náměstí v centru Varšavy byl nepříjemný pro představitele státu. Oficiální argument byl, že setkání naruší harmonogram a papež proto nestihne včas odletět do Hnězda. Církev ale na setkání s mládeží trvala, nakonec došlo ke kompromisu, kdy byl přijat návrh gen. Stachury z MV, aby papež sloužil mši pro mládež uvnitř kostela sv. Anny.⁴¹⁹

Jedním z prostředků, jak zabránit účasti dětí a mládeže v setkáních s papežem, bylo organizování školních výletů, škol v přírodě, exkurzí apod. Organizovat je měly kromě škol všech stupňů i SZSP, závody a jiné státu podřízené instituce.⁴²⁰ Jak vypověděla jedna z pamětnic, která v době první papežovy návštěvy byla na školním výletě jako žákyň základní školy, program byl schválně upraven tak, aby žáci nemohli náhodou sledovat pobyt papeže ani v televizi (byť se v budově nacházela).⁴²¹ Na poradě tajemníků vojvodských výborů PSDS v březnu 1979 se dokonce objevil požadavek, aby stranický aparát požadoval od církve úplný zákaz přítomnosti dětí na jednotlivých setkáních s papežem.⁴²² Nakonec tento požadavek nezazněl. Štáb pod vedením gen. Stachury vyhlášení volna ve školách označil za nevhodné.⁴²³

Podrobné záznamy o docházce žáků v jednotlivých školách (povětšinou vesnických, vzhledem k povaze regionu) si vedli příslušníci MO z Nowého Sącza 8. června (pátek),⁴²⁴ tedy v den, kdy papež sloužil mši na letišti v nedalekém Nowém Targu. Podobné záznamy nemáme doloženy z Krakova, což lze snadno vysvětlit tím, že dvě největší setkání s papežem na území Krakova připadla na sobotu a neděli (9. a 10. 6.).

⁴¹⁸ IPN Kr 08/262, sv. 1, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie, Założenia wstępne do planu zabezpieczenia wizyty papieża w Krakowie, datum neuvedeno, asi duben – květen 1979, f. 21-24.

⁴¹⁹ Materiały z narady w kierownictwie Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w dniu 11 maja 1979 dotyczącej przygotowań do wizyty Jana Pawła II w Polsce, In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 49 a 197.

⁴²⁰ IPN Kr 08/262, sv. 5, Kraków, 8. 5. 1979, ppłk Józef Biel, f. 116.

⁴²¹ Rozhovor autorky s Joannou Szybiakovou (rozená Kraszewska) dne 2. 5. 2010.

⁴²² Notatka ze spotkania Stanisława Kani z I sekretarzami wybranych komitetów wojewódzkich PZPR dnia 22 marca 1979 r., In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 177-181.

⁴²³ Notatka z posiedzenia sztabu organizującego przygotowania do wizyty Jana Pawła II z dnia 26 maja 1979 r., In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW. Warszawa 2005, s. 240.

⁴²⁴ IPN Kr 038/3, sv. 2, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Nowym Sączu, Operacja Lato 79, Dział analityczno-informacyjny, Informacje z dnia 8. 06. 1979 r., godz. 7:00-8:00-8:40, nepaginováno.

SB zaznamenala, že někteří kněží z okolí Nowého Targu vyzývali při mši a při hodinách náboženství, aby se děti zúčastnily papežské mše i na úkor vyučování.⁴²⁵ Jako „zvlášť znepokojivou“ ale SB označila situaci, kdy stejnou výzvu adresovali žákům dokonce i někteří učitelé.⁴²⁶ Zásadní roli nepochybně sehrálo i vlastní přesvědčení samotných učitelů, kteří se rovněž chtěli zúčastnit papežské mše v Nowém Targu, proto někteří rovnou prohlásili 8. 6. dnem volna.⁴²⁷ Protože se státnímu aparátu nepodařilo zabránit širší účasti mládeže na mši v Nowém Targu, doporučoval plk. Radziejewski z Vojvodské správy MO Nowy Sącz již po návštěvě následující opatření: „*V souvislosti s početnou účastí mládeže (spojenou s absencí ve škole) na slavnostech s účastí papeže v Nowém Targu se objevila nutnost důkladně zkoumat ideologicko-politický vliv učitelů a mládežnických organizací.*“ Dále doporučoval uskutečnit rozhovory učitelů a představitelů mládežnických organizací se stranickými delegáty.⁴²⁸ Celkově bezpečnostní složky byly nuceny vyhodnotit účast na vyučování dne 8. 6. v širokém okolí Nowého Targu jako „*nepatrnou.*“⁴²⁹

Výše popsaný případ ukazuje, že vliv PSDS na obyvatele vesnických (notabene výrazně religiozních) oblastí (zde jihovýchodní Polsko) nebyl ani po 35 letech indoktrinace nijak výrazný. Sami obyvatelé Nowého Targu srdečně uvítali možnost setkání se svým někdejší arcibiskupem a tím pádem v tom nebránili ani dětem a mládeži. Jiná situace panovala ve větších městech, např. ve Varšavě, kdy na žáky (a potažmo i rodiče) sami učitelé vyvíjeli mnohem větší tlak ve snaze zabránit jim v setkání s papežem.⁴³⁰ Dokonce i v rodném papežově městečku, ve Wadowicích, kam papež zavítal ve čtvrtek 7. 6., bylo žákům bráněno v účasti na setkání s ním. Elżbieta Kotlarczyková, tehdy čtrnáctiletá žákyň základní školy, vzpomíná, že se jí dostalo od učitelky přírodopisu varování, že pokud se daný den nedostaví na hodinu, bude mít z tohoto předmětu na konci roku sníženou

⁴²⁵ IPN Kr 038/3, sv. 4, Meldunek sytuacyjny nr 6/79 dot. stanu porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz sytuacji operacyjno-politycznej w województwie nowosądeckim w dniu 2 czerwca 1979 r., Nowy Sącz, 2. 6. 1979, f. 46-47.

⁴²⁶ IPN Kr 038/3, sv. 4, Ocena sytuacji społeczno-politycznej w województwie nowosądeckim w okresie od 1-10 czerwca 1979 r. ze szczególnym uwzględnieniem pobytu Papieża w Nowym Targu, f. 73-81; IPN Kr 038/3, sv. 8, Informacja dot. oceny wizyty papieża na terenie woj. nowosądeckiego w aspekcie zagadnień operac.-politycznych, Nowy Sącz, 12. 6. 1979, f. 85-91.

⁴²⁷ Například ve vesnicích Rogoźnik a Stara Bystra. IPN Kr 038/3, sv. 8, Informacja sytuacyjna nr 7 za dzień 6. 06. 1979, Nowy Sącz, 6. 6. 1979, f. 40-41.

⁴²⁸ IPN Kr 038/3, sv. 11, Wnioski wynikające z niektórych aspektów wizyty papieża w województwie nowosądeckim, Nowy Sącz, 17. 6. 1979, f. 28-30. Povšimněme si snahy funkcionáře SB vyhnout se slovu „mše.“

⁴²⁹ A netýkalo se to pouze základních škol – do gymnázia v Krościenku přišlo 8. 6. 1979 pouhých 21 žáků z celkových 221 a do střední odborné školy ve Szczawnici se dostavilo pouze 16 žáků z celkových 178. IPN Kr 038/3, sv. 14, Meldunek dot. oceny działalności księży z parafii strefy działania strażnicy w operacji Lato -79, Szlachtowa, 22. 6. 1979, f. 34-36.

⁴³⁰ Żaryn, Jan: Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce, s. 407.

známku. Výhružka se nakonec neukázala být planou.⁴³¹ Docházelo ovšem i k opačným situacím. Pedagogům bylo přikázáno se do školy dostavit a po příchodu do práce se ukázalo, že nemají koho učit.⁴³²

Církev se snažila mládež do přípravy návštěvy zapojit i organizačně. Krakovský arcibiskup Franciszek Macharski ve svém dopise věřícím vyzýval studenty a studentky, aby se zapojili do církevní pořádkové služby a organizačních příprav. Zdůrazňoval, aby to byli lidé, dobře známí svým kněžím, což naznačuje, že si arcibiskup velmi dobře uvědomoval, že mezi ně budou chtít proniknout příslušníci tajné policie.⁴³³

Svůj program blížící se návštěvě papeže přizpůsobila i jiná katolická sdružení vysokoškoláků, v centru pozornosti SB ale zůstávala *Beczka* z toho důvodu, že se kolem ní shromažďovali opozičně nastavení studenti. Během návštěvy se v krakovském dominikánském klášteře uskutečnily přednášky dominikánů J. Badeniho (Svoboda jako úkol – 7. 6.), J. A. Kłoczowského (Co nám svobodu bere, 8. 6. po návratu ze Skačky) a P. Józefa Tischnera (Výchova ke svobodě, 9. 6.) pod společným heslem „*Modlíme se s Janem Pavlem II. za svobodu pro církev a člověka v současném světě.*“⁴³⁴

V průběhu papežovy návštěvy několik katolických sdružení vysokoškoláků v Krakově zorganizovalo informační stánky určené zvláště pro novináře ze západních zemí, kde mohli využít služeb průvodců a tlumočnicků z řad studentů.⁴³⁵ Krakovští dominikáni navíc vydali letáčky o činnosti svého řádu a *Beczky* – v polštině a v angličtině.⁴³⁶

Setkání s mládeží v Krakově se konalo 8. června v 19³⁰, mladí ale byli vyzváni, aby se dostavili již kolem páté hodiny. Církev prosila obyvatele Krakova, aby „*usnadnila mládeži toto setkání.*“⁴³⁷ Když se v Krakově státnímu aparátu nepovedlo zabránit setkání papeže s mládeží, snažil se přinejmenším zabránit demonstrativnímu pochodu mladých na Skačku. Argumenty byly příznačné – MO zdůrazňovala delegátům z krakovského

⁴³¹ Kotlarezyk, Elżbieta: Było warto, In: Klimara, Andrzej (red.): Powroty do domu. Wadowice 2004, s. 52.

⁴³² Różycka, Iwona: Wagary, In: Klimara, Andrzej (red.): Powroty do domu. Wadowice 2004, s. 53-54.

⁴³³ IPN Kr 08/262, sv. 7, List Metropolity Krakowskiego do wiernych, 5. 5. 1979, f. 119. Opět dokument církevní provenience, ač uložen v archivu bezpečnostních složek, což jasně dokládá, jak pečlivě represivní aparát sledoval a analyzoval dokumenty vydané církví.

⁴³⁴ IPN Kr 08/303/DVD/1, *Beczka* informuje-zaprasza [letáček], f. 224. Dokument církevní provenience.

⁴³⁵ Jarkiewicz, Katarzyna: Duszpasterstwa Akademickie Krakowa po II wojnie światowej, Kraków, 2004, s. 409.

⁴³⁶ IPN Kr 08/262, sv. 8, Informacja dot. sytuacji polityczno-operacyjnej w miejskim województwie krakowskim w związku z wizytą papieża, Kraków 20. 5. 1979, f. 106-111.

⁴³⁷ IPN Kr 08/262, sv. 7, Komunikat VIII Krakowskiego Sekretariatu Pielgrzymki Ojca św. Jana Pawła II do Grobu św. Stanisława, Kraków 31. 5. 1979, f. 207-210. Dokument církevní provenience.

arcibiskupství, že není bezpečné, aby kdokoliv chodil po silnici.⁴³⁸ Ve skutečnosti se představitelé režimu pravděpodobně obávali toho, že pokud se mládež v hojném počtu projde městem na Skałku, všem pozorovatelům bude jasné, kdo vyhrává boj o mládež. Protože církevní strana od připravovaného procesí mládeže na Skałku neustoupila, SB intervenovala znovu o dva dny později u P. Bronisława Fideluse. Ten měl v krakovské arcidiecézi na starost organizační zabezpečení návštěvy a bezpečnost si ho předvolala na městský úřad s dotazem, zda se snažil zabránit sdružení katolických vysokoškoláků v organizaci procesí.⁴³⁹ Odpověď P. Fideluse sice neznáme, k procesí však skutečně došlo, což by bez podpory (byť tiché) ze strany arcibiskupství bylo jen těžko uskutečnitelné. Pochod mládeže ostatně máme podrobně zdokumentovaný díky fotografům z řad SB. Mládež vyšla společně v 16¹⁵ od kostela sv. Anny, hojně vybavena transparenty. Vzhledem k tomu, že jsou dobře zachyceny na snímcích SB, zaslouží si, abych se o nich blíže rozepsala. Tajná policie jejich obsah zhodnotila takto: „*Většina z nich vyjadřovala náboženský obsah, zaznamenali jsme však také nápisy politického charakteru [...] „Wice Tygodnika Powszechného“, „SKS – semper fidelis“, jakož i výjev orla s korunou [...] Zaznamenali jsme také přítomnost skupiny osmi osob s československou vlajkou.*“⁴⁴⁰ Všechny citované transparenty jsou (mírně) protirežimního charakteru – náklad TP neodpovídal poptávce a režim odmítal souhlasit s jeho zvýšením, SKS byl studentskou opoziční skupinou, orel s královskou korunou byl před válkou regulérní součástí polského státního znaku, s nástupem komunismu ale o korunu přišel. Další transparenty hlásily např.: „*Studenti z Nowe Huty vítají Petra našich časů*“, „*Jsm s Tebou, papeži naděje*“, „*Studenti jdou ke svému příteli – ke sv. Otcí*“, „*Zůstaneš s námi*“, „*Ať se nikdo neodvažuje vyčítat nám lásku k vlasti.*“ – ten nesli mladí disidenti z SKS, „*Dej nám sílu a živé Polsko.*“⁴⁴¹ Poslední citovaný nápis je úryvkem z klasické polské literatury, z dramatu Stanisława Wyspiańskiego *Wyzwolenie* [Osvobození],⁴⁴² čehož si byl velice dobře vědom Jan Pavel II., který jako někdejší student polonistiky polskou literaturu dobře znal.

⁴³⁸ IPN Kr 08/262, sv. 7, Notatka służbowa dot. kolejnego spotkania z przedstawicielem kurii w dniu 4.06. 79 w sprawach związanych z wizyta papeža, Kraków, 4. 6. 1979, f. 254-256.

⁴³⁹ IPN Kr 08/262, sv. 7, Notatka służbowa dot. rozmowy z wicekanclerzem kurii ks. Fidelusem w Urzędzie Miasta dnia 6.06. br., Kraków, 6. 6. 1979, f. 247-249.

⁴⁴⁰ IPN Kr 08/262, sv. 8, Meldunek, Kraków 9. 6. 1979, f. 245.

⁴⁴¹ IPN Kr 08/262, sv. 20/7/1-16, jedná se o fotografie.

⁴⁴² Stanisław Wyspiański (1869-1907) – polský spisovatel, dramatik a výtvarník. Drama *Wyzwolenie* napsal v roce 1903, tedy v době, kdy polský stát neexistoval. Uvedený citát pochází z 2. dějství, ve kterém hlavní hrdina Konrád prosí Boha za svobodu pro Polsko.

K uvedenému citátu se vrátil ještě následující den (9. 6.) při svém neformálním projevu, který pronesl k lidem shromážděným kolem arcibiskupské rezidence.⁴⁴³

V okolí Skałky navíc zřejmě někdo ze studentů (dle SB to byli aktivisté z SKS)⁴⁴⁴ ještě před setkáním s papežem rozvěsil plakáty s textem *Písně barských konfederátů* (autorem je básník Julius Słowacki), což byl nejen odkaz na polský romantismus, ale i na polskou povstaleckou tradici.⁴⁴⁵ K textu bylo připsáno rukou: „*Studenti, všichni si opisujeme tenhle text, budeme ho zpívat na Skałce.*“⁴⁴⁶ Abych vyjasnila, proč píseň z 19. století na sebe upoutala pozornost bezpečnosti, uvádím její první sloku: „*Nespojíme se nikdy s králi/Nikdy před mocí nesehneme krk/My ve službě jsme u Krista/a u Marie.*“

Papež byl studenty přijat s nelíčeným entusiasmem. Avšak na jeho připravený projev nakonec vůbec nedošlo, i z toho důvodu, že ho mládež přerušovala nadšeným potleskem a zpěvem. Samotné setkání studenti hodnotili rozporuplně, zvláště studenti z *Beczky* byli rozhořčeni jeho formou - tleskáním a vivatováním.⁴⁴⁷ Odhaduje se, že na setkání s papežem na Skałce přišlo asi 100 tisíc, převážně mladých lidí⁴⁴⁸.

Skutečnost, že papež nepronесl svoji chystanou promluvu, vede k domněnkám, zda nešlo o důsledek (úspěšné) provokace ze strany tajné policie. Marek Lasota sice tuto možnost bere v potaz, zároveň však uvádí, že v případě, že by tomu skutečně tak bylo, SB by jistě neopomněla svůj triumf patřičně vyzdvihnout, což nemáme doloženo.⁴⁴⁹

V průběhu setkání papež posvětil kříže, které si sebou mladí přinesli, včetně jednoho velkého dřevěného s horizontálním nápisem *Odkupiciel człowieka*.⁴⁵⁰ S tímto křížem je spojen incident, který na sebe upoutal velkou pozornost SB. Část studentů se totiž rozhodla posvěcený kříž zanést ihned po setkání před vysokoškolskou kolej „*Akropol*“ na studentské městečko, kde měla své koleje Hutnicko-báňská akademie (Akademia Hutniczo-Górnicza, dále AGH). Proti akci již na Skałce protestoval P.

⁴⁴³ IPN Kr 08/262, sv. 15, Stenogram przemówienia wygłoszonego z okna rezydencji w dniu 9. 06. br. o godz. 22.05, Kraków, 9. 6. 1979, f. 94. Podobně i Jarkiewicz, K.: *Duszpasterstwa...*, s. 411.

⁴⁴⁴ IPN Kr 08/303/DVD/1, Informacja dot. sytuacji i nastrojów w środowiskach, Kraków 7. 6. 1979, f. 147-148.

⁴⁴⁵ Píseň pochází z dramatu Juliusze Słowackého *Ksiądz Marek* [Pater Marek] z r. 1843. Tematicky se vztahuje k ozbrojenému povstání části polské šlechty z r. 1768 namířenému proti politice (posledního) polského krále Stanislava Augusta Poniatowského a Rusku. Poraženo 1772 a paradoxně zřejmě urychlilo první dělení Polska.

⁴⁴⁶ IPN Kr 08/262, sv. 20/11/8. Fotografie.

⁴⁴⁷ Głębocki, Henryk: *Studencki Komitet Solidarności w Krakowie*, s. 198.

⁴⁴⁸ Jarkiewicz, K.: *Duszpasterstwa...*, s. 415.

⁴⁴⁹ Lasota, Marek: *Zabezpieczenie pobytu Jana Pawła II w Krakowie*. In: Musiał, Filip – Szarek, Jarosław (red.): *Operacja zniszczyć Kościół*, Kraków 2007, s. 135–159.

⁴⁵⁰ Český Vykupitel člověka, odkaz na název první encykliky Jana Pavla II. *Redemptor hominis*. Viz foto kříže IPN Kr 08/262, sv. 20/14/1-4

Franciszek Płonka,⁴⁵¹ na kterého zřejmě činila nátlak SB, neboť byl za setkání s mládeží organizačně zodpovědný. Studenti kříž sice před „Akropol“ skutečně donesli, ale poté, co byli od svého úmyslu odrazováni i jinými představiteli církve, kteří zřejmě nechtěli dráždit státní aparát, došlo ke kompromisu a kříž byl ještě tu noc zanesen k nedalekému parku zvanému *Blonia*,⁴⁵² kde papež následně sloužil v neděli 10. června mši. „Cennou“ pomoc v tomto ohledu prokázal politické policii tajný spolupracovník „Janusz“, který nejenže účastníky akce vyfotografoval vlastním fotoaparátem, ale pomohl jednotlivce také identifikovat.⁴⁵³

Krakovští studenti se rozhodli uvítat papeže výraznou výzdobou, kterou SB pečlivě kontrolovala (a fotografovala). Často se jednalo pouze o dekoraci jednotlivých oken (vatikánské či polské vlajky, plakáty s papežovou podobiznou či náboženskými výjevy). Velikost některé výzdoby byla ale taková, že bez spolupráce většího množství studentů by nebylo možné ji realizovat. Na vysokoškolských kolejích *Babilon* bylo kupříkladu nataženo velké tiskací *M* (jako Marie – pozn. aut.) přes několik pater, před budovou kolejí *Piast* byl mezi lampami pouličního osvětlení zavěšen nápis: „*Kristus je cesta, pravda a život.*“ Podobně byly vyzdobeny i ulice přiléhající ke studentskému městečku – bylo možné spatřit transparenty „*Jsmę vždy s Tebou*“, „*Ty jsi Petr-Skála*“, a nad *Piastowskou* ulicí visel transparent *Polonia semper fidelis*. Na budově kolejí *Żaczek* se skvěl transparent „*Poznáte pravdu a pravda vás osvobodí*“,⁴⁵⁴ navíc na vstupní dveře někdo ze studentů umístil text kázání Karola Wojtyły z června 1977.⁴⁵⁵ Nebyla náhoda, že se blíže neurčení studenti (pravděpodobně z okruhu SKS) rozhodli umístit na dveře zrovna tuto promluvu, v níž se kardinál Wojtyła vyjadřoval k událostem kolem smrti studenta polonistiky Stanisława Pyjase, který bydlel právě v *Żaczku*. Vidíme, že většina nápisů je tematicky striktně náboženská (většinou citáty z Bible). SB sice ve svých materiálech věnovala dekoraci vysokoškolských kolejí značnou pozornost, pravděpodobně však zůstala pouze u dokumentace, nepodařilo se mi zjistit sebemenší náznak represí studentů (vyloučení ze studia či z kolejí). A není pochyb, že pokud by k nim došlo, opozice by se o nich neváhala v samizdatu podrobně rozepsat. Bezpečnost pravděpodobně spíše vsadila na preventivní zásahy – část studentů z krakovských kolejí dokonce vystěhovala a ubytovala zde

⁴⁵¹ Jarkiewicz, K.: *Duszpasterstwa...*, s. 415. Podobně i dokumenty SB, viz IPN Kr 08/262, sv. 20, Meldunek z wykonania zadań operacyjnych w ramach operacji krypt. „Skałka” dnia 8 godz 15-24; 8 VI 79, k. 42

⁴⁵² IPN Kr 08/262, sv. 20, Informacja operacyjna, Kraków 9. 6. 1979, f. 15. Podobně i Jarkiewicz, K.: *Duszpasterstwa...*, s. 415. Později byl kříž přenesen opět na Skałku.

⁴⁵³ IPN Kr 08/262, sv. 16, Informacja dot. realizacji zadań na odcinku duszpasterstwa akademickiego związanych z pobytem papieża w Krakowie, Kraków, 20. 6. 1979, f. 27-30.

⁴⁵⁴ IPN Kr 08/262, sv. 27/6/1-40. Jedná se o fotografie.

⁴⁵⁵ IPN Kr 08/262, sv. 29, Notatka służbowa, 7. 6. 79, f. 36.

příslušníky jednotek ZOMO.⁴⁵⁶ Celostátně režim vyvíjel úsilí, aby vysoké školy přesunuly zkuškové období právě na termín papežovy návštěvy, což mělo odradit studentské prostředí od masové účasti.⁴⁵⁷

Pokud mluvíme o roli a postojích mládeže v průběhu první papežovy návštěvy v Polsku, nemůžeme opominout již několikrát zmiňovaný SKS. V daném období se jednalo o jediné opoziční hnutí, které bylo téměř výlučně studentské. Krakovský SKS otevřel v bytě svého člena Bogusława Sonika na Floriańskiej ulici (v centru Krakova) informační stánek pro zahraniční novináře. Díky jazykově nadaným členkám (Ewa Kuliková a Róża Woźniakowska⁴⁵⁸) se aktivistům z SKS podařilo připravit letáky, které informovaly o jejich činnosti, požadavcích, demokratické opozici v PLR a represích režimu.⁴⁵⁹ Protože, jak již bylo několikrát zmíněno, SKS z *Beczky* de facto vyrostl a těšil se z podpory jejich kněží, představitelé režimu činili nátlak na představitele církve, aby činnosti SKS a sympatizujících dominikánů zamezili. Dne 6. 6. byl v této záležitosti na krakovský městský úřad předvolán P. Fidelus, se kterým se zde sešli čtyři představitelé stranicko-represivního aparátu (3 příslušníci SB a jeden pracovník úřadu). Přenechejme nyní slovo mjr. Waldemarovi Chmurzyńskému,⁴⁶⁰ autorovi záznamu: „*Poinformovali jsme P. Fideluse o vzniku informačního stánku SKS v Krakově, který mezi zahraničními novináři šíří letáky v cizích jazycích s protistátním obsahem. Ukázali jsme mu leták, na což P. Fidelus odpověděl, že záležitost zná, neboť mu to již kněží sdělili, dokonce leták sám vlastní [...] Dále, do Krakova se stahují osoby známé svou protistátní činností [...], připravují transparenty a letáky za účelem propagandy. P. Fidelus se zeptal, jaká může být souvislost mezi těmito věcmi a církví. Vysvětlili jsme mu, že provázanost činitelů SKS s katolickým sdružením vysokoškoláků je všeobecně známá.*“⁴⁶¹ Z úryvku je patrná snaha zastrašit církev (srov. výraznou převahu představitelů státní moci v kontrastu s jedním zástupcem církevní strany) a současně zabránit jakýmkoliv kontaktům církve s disidentskými kruhy (možná největší strašák celé návštěvy pro režim vůbec – viz výše). Víme, že to nebyl jediný pokus

⁴⁵⁶ Jarkiewicz, K.: *Duszpasterstwa...*, s. 415.

⁴⁵⁷ Namysło, Aleksandra- Kurpierz, Tomasz: „Jestem od pana Janka“. In: *Biuletyn IPN*, č. 7, 2002, s. 43-48.

⁴⁵⁸ Róża Woźniakowska (1954, provdaná Thunová) – vystudovala angličtinu na Jagellonské univerzitě v Krakově, od 1977 v SKS, na přelomu 1978/1979 jeho mluvčí, v květnu 1980 se zúčastnila hladovky na protest proti uvěznění dvou disidentů. V srpnu 1980 v domácím vězení, v roce 1981 emigrovala do Německa.

⁴⁵⁹ Brzywczy, Monika: Ewa Kulik, In: *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny (1956-1989)*, I. díl, Warszawa 2002, s. 196-197.

⁴⁶⁰ Waldemar Chmurzyński (1939), příslušník SB od roku 1959, major MO od roku 1977, od roku 1976 zastával funkci zástupce náčelníka IV. odboru SB Wojvodské správy MO, v roce 1985 získal hodnost podplukovníka. Z resortu propuštěn v březnu 1990. Frazik, W. – Musiał, F. – Szpytma, M. – Wenklar, M: *Ludzie bezpieki województwa krakowskiego. Informator personalny Kraków* 2007.

⁴⁶¹ IPN Kr 08/262, sv. 7, Notatka służbowa dot. rozmowy z wicekanclerzem kurii ks. Fidelusem w Urzędzie Miasta dnia 6.06. br., Kraków, 6. 6. 1979, f. 247-249.

zdiskreditovat v očích církevní hierarchie trojici dominikánů z *Beczky* (Pawłowski, Kłoczowski, Badeni), nezdá se však, že by se krakovský arcibiskup F. Macharski nechal nějak zastrašit, nebo že by se tyto snahy nějakým způsobem promítly do jeho vztahu ke krakovským dominikánům. Svědčí o tom například pozdější rozhodnutí arcibiskupa Macharského z doby stanného práva, kdy Kłoczowskému oficiálně svěřil rozdělování charitativní pomoci, která přicházela ze Západu, potřebným.⁴⁶²

Přestože SB předem věděla o plánech členů SKS zorganizovat informační stánek po dobu papežovy návštěvy⁴⁶³ a v jejím průběhu tam dokonce vtrhla v rámci domovní prohlídky, k jeho likvidaci nedošlo.⁴⁶⁴ Buď z toho důvodu, že se aktivistům z SKS podařilo na sebe dostatečně upozornit mezi novináři ze Západu, nebo (pravděpodobněji) politická policie se prostě obávala dekonspirace svého agenta, který v SKS působil. Činnost informačního stánku SKS spočívala v rozdávání informačních letáčků v angličtině (pokud jsou pravdivé údaje SB, skupina měla jenom v angličtině k dispozici 500 ks letáků)⁴⁶⁵ a jiných jazycích zahraničním novinářům. Snažili se jim rovněž poskytovat rozhovory, máme-li věřit údajům III. odboru SB z Krakova - členové SKS udělili interview novinářům z Holandska, USA, Anglie a SRN.⁴⁶⁶ Zajímavou informací je zmínka o tom, že u Róży Woźniakowské (z SKS) v průběhu návštěvy pobývali manželé z Československa.⁴⁶⁷ Bohužel nevím, o koho konkrétně se mohlo jednat (pokud je daná informace vůbec pravdivá). Víme však, že lidé z okruhu SKS v červenci 1979 zorganizovali sbírání podpisů v disidentských kruzích pod dopisem, který byl adresován kardinálu Tomáškovi.⁴⁶⁸ Dopis obsahoval prosbu určenou českým a moravským biskupům, aby se zastali chartistů, členů VONS a jejich rodin.⁴⁶⁹ Údajně také děti některých chartistů měly trávit prázdniny

⁴⁶² Puciłowski, Józef: O. Jan Andrzej Kłoczowski – JAK, Kłocz. In: Barcik, Joanna – Chrzanowski, Grzegorz (red.): Jeśli Bóg jest... Księga pamiątkowa na siedemdziesiąte urodziny Ojca Profesora Jana Andrzeja Kłoczowskiego OP, Kraków 2007, s. 433–441.

⁴⁶³ IPN Kr 08/303/DVD/1, Relacja o stanie przygotowań Wydziału III do operacji LATO-79, Kraków, 28. 5. 1979, f. 73.

⁴⁶⁴ IPN Kr 08/303/DVD/1, Informacja dot. okresu bezpośrednio poprzedzającego i wizyty papieża w Krakowie, Kraków, 11.6. 1979, f. 170-181.

⁴⁶⁵ IPN Kr 08/303/DVD/1, Informacja dot. sytuacji i dyskusji w środowiskach, Kraków, 5. 6. 1979, f. 132-133.

⁴⁶⁶ IPN Kr 08/303/DVD/1, Informacja dot. sytuacji i dyskusji w środowiskach, Kraków, 6. 6. 1979, f. 134-137.

⁴⁶⁷ IPN Kr 08/303/DVD/1, Informacja, Kraków, dnia 6. 6. 1979, f. 138-140. Bohužel uvedenou informací o pobytě československých manželů literatura věnovaná SKS nezmiňuje. Dle informací SB u Róży Woźniakowské měl v průběhu návštěvy nocovat i Jan Lityński (z KORu), o němž víme, že byl přítomen na setkání aktivistů KORu s chartisty na Sněžce v létě 1978.

⁴⁶⁸ Głębocki, H.: Studencki Komitet ..., s. 198.

⁴⁶⁹ Lipski, J. J.: KOR, s. 245. Originál byl uložen u kardinála Wyszyńskiego. Polský text dopisu viz: W obronie Karty 77. *Głos*. [samizdat], č. 5, červen – červenec 1979, s. 78-79.

v Krakově u lidí z SKS.⁴⁷⁰ Dopis možná vznikl i pod vlivem papežovy návštěvy. Jan Pavel II. totiž (zvláště ve své promluvě v Hnězdně) upozorňoval na jiné slovanské národy a nelehké postavení církve u nich.

Velkou pozornost SB věnovala P. Franciszkovi Blachnickému z Krościenka-Szczawnicy na jihu Polska. P. Blachnicki byl téměř do poslední chvíle přesvědčen, že se mu podaří zorganizovat speciální setkání papeže s Oázou přímo v Krościenku,⁴⁷¹ proto se rozhodl řádně se na něj připravit. Inicioval proto stavbu amfiteátru a kanalizace. „*Intervence místních úřadů jsou zatím bez výsledku*,“ poznamenala si k tomu SB.⁴⁷² V okamžiku, kdy bylo jasné, že zvláštní setkání určené Oáze nebude, rozhodl se P. Blachnicki uspořádat společnou pěší pouť oázové mládeže (účast údajně 2 tis. osob) na papežskou mši z Krościenka do Nowého Targu (vzdálenost asi 32 km). Politická policie účast členů Oázy na papežské mši odhadla na 3000 osob,⁴⁷³ na jiném místě již na 8 500 osob,⁴⁷⁴ pravděpodobně i druhý údaj je však podhodnocený. R. Derewenda mluví o 13 tisících. V rámci setkání v Nowém Targu papež přijal delegaci z řad Oázy a komentátor – benediktýn P. Leon Knabit se zmínil o přítomnosti členů Oázy, při čemž dodal, že nynější papež se jí vždy zastával v případě úředních šikan.⁴⁷⁵

Papežovy promluvy k mládeži bedlivě zkoumali straniční analytici. Je třeba říci, že s obsahem nijak spokojeni nebyli. Autor analýzy papežových vystoupení z června 1979 došel k závěru, že při setkání s mládeží ve Varšavě papež „*odsoudil světskou etiku a negoval humanistické hodnoty socialistické výchovy*.“ Neformální chování Jana Pavla II. v Hnězdně, kde živě promlouval k mládeži (a sám zanotoval několik skautských písní), bylo vyhodnoceno jako „*nepříslušející papežské důstojnosti*.“ V Hnězdně se Jan Pavel II. vyjadřoval k otázce výchovy (řekl mj. „*žádný dětský domov dětem nezastoupí rodinu; dejte těm dětem Krista*“), což straniční autoři poměrně správně vyhodnotili jako „*skrytou kritiku státního modelu výchovy mládeže*.“⁴⁷⁶

⁴⁷⁰ Głębocki, H.: Studencki Komitet ..., s. 198.

⁴⁷¹ Archiwum Główne Ruchu Światło – Życie w Lublinie, fond: Ruch Światło- Życie, Teczka redakcyjna do czasopisma Głos Papieża Jana Pawła II nr 6/1979, sign. 13020/5, f. 39-40.

⁴⁷² IPN Kr 038/3, sv. 4, Informacja dot. stanu porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz sytuacji operacyjno-politycznej w województwie nowosądeckim za okres maja 1979 r., Nowy Sącz, 30. 5. 1979, f. 2-25.

⁴⁷³ IPN Kr 038/3, sv. 4, Ocena sytuacji społeczno-politycznej w województwie nowosądeckim w okresie od 1-10 czerwca 1979 r. ze szczególnym uwzględnieniem pobytu Papieża w Nowym Targu, datum neuvedeno, f. 73-81.

⁴⁷⁴ IPN Kr 038/3, sv. 14, Meldunek dot. oceny działalności księży z parafii strefy działania strażnicy w operacji Lato -79, Szlachtowa, 22. 6. 1979, f. 34-36.

⁴⁷⁵ Derewenda, Robert: Dzieło wiary. Historia Ruchu Światło-Życie (1950-1985), Kraków 2010, s. 175.

⁴⁷⁶ IPN Kr 08/262, sv. 16, Uwagi do publicznych wystąpień papieża w czasie wizyty w Polsce w dn. 2-10.06. br, Warszawa, červen 1979, f. 33-37.

V předběžném hodnocení papežovy návštěvy Józef Biel, náčelník IV. odboru z Krakova, postoj duchovních zhodnotil jako „celkově pozitivní“. Mezi kněžími, které kladně nehodnotil, převažují duchovní pracující s mládeží. Zmíněno je jich vysloveně pět: P. Franciszek Płonka, J. A. Kłoczowski, J. Badeni, T. Pawłowski a P. Józef Gorzelany.⁴⁷⁷

Celkově lze říci, že režimu se nepodařilo docílit nízkého zájmu mládeže o návštěvu papeže. Velkou roli zde hrála již dřívější oblíbenost papeže u mládeže, což platilo v ještě větší míře pro jeho arcidiecézi. Vysloveně protirežimní akcenty nebyly ale ani u mládeže pravidlem, většina jejich transparentů je náboženského obsahu, výjimku zde tvoří skupiny kolem *Beczky* a SKS, které často odkazovaly k polským romantickým tradicím boje za nezávislost. Mládež často zkoušela, kam až může zajít – to se týká jak výzdoby kolejí, tak transparentů, zpěvu mírně protirežimních písní atd. V průběhu návštěvy značně povolily represe i proto, že chování mládeže se často těšilo podpoře veřejnosti, jak ukazuje následující úryvek, který cituji závěrem: „*Kolem 22³⁰ po zakončení církevní slavnosti [setkání papeže na Skałce – pozn. aut.] šli ulicí Paulińskou studenti s transparenty: SKS – semper fidelis, Ať se nikdo neodvažuje vyčítat nám lásku k vlasti a s orlem s korunou. Proto jsme se obrátili na funkcionáře MO s prosbou o legitimování těchto osob. [...] Navíc se tato skupina studentů během pochodu vyjadřovala: „milice nám zatím do pondělka dá pokoj, protože se bojí papeže a teprve v pondělí se do nás pustí“ [...] Ke skupině se připojili další studenti a společně se vydali k papežské rezidenci, kde vyvolávali hesla „Pryč s bezpečností“ a zpívali církevní písně, čímž si vysloužili aplaus a podporu veřejnosti shromážděné na ulici, jakož i obyvatel čtvrti, kteří vyhlíželi z oken.“⁴⁷⁸*

⁴⁷⁷ IPN Kr 08/262, sv. 16, Wstępna ocena działań polityczno-operacyjnych i organizacyjnych Wydziału IV w Krakowie w ramach sprawy krypt. Lato 79, 10. 6. 1979, f. 6-11. P. Gorzelany si toto hodnocení nepochybně vysloužil za to, že 8. června uspořádal pro své farníky procesí s mariánským obrazem do Mogiły, kde měl být posvěcen při papežské mši. Procesí totiž Úřad pro církevní záležitosti nepovolil. IPN Kr 08/262, sv. 8, Meldunek, Kraków, 9.6. 1979, f. 243-245.

⁴⁷⁸ IPN Kr 08/262, sv. 24, Notatka służbowa, Kraków, 8. 6. 1979, f. 85.

3.5 Češi a Slováci během návštěvy

Češi a Slováci se první návštěvy Jana Pavla II. ve vlasti zúčastnit vlastně vůbec neměli. Jejich socialistická republika se jim v tom snažila (značně úspěšně) zabránit. Prameny k této problematice jsou značně omezené – stručné zmínky v polském samizdatovém tisku a záznamy SB (zejména z polsko-slovenského pohraničí). Danou problematiku by mohl osvětlit průzkum v Archivu bezpečnostních složek, případně příslušné metody orální historie, následující řádky si proto nečiní nárok na úplnost.

Na základě polských pramenů je prakticky nemožné rozlišit Čechy a Slováky – i když můžeme například usuzovat, že na papežské mši v Nowém Targu byli přítomni hlavně Slováci s ohledem na nedaleké hranice a místní slovenskou menšinu z polské části Oravy a Spiše. Většina Poláků nedokáže rozlišit slovenštinu od češtiny – zmateni proto byli rovněž příslušníci SB, kteří v Krakově zachytili v davu „*nápis v československém jazyce*.“⁴⁷⁹

Větší účasti věřících z Československa měla zabránit zvýšená ostraha hranic.⁴⁸⁰ Mezi lidmi se šířila informace, že československo-polské hranice budou po dobu papežova pobytu dokonce úplně uzavřené.⁴⁸¹ Tuto informaci, navzdory její nepřesnosti, přejímají i někteří historici.⁴⁸² Příslušníci polské bezpečnosti a Vojenské pohraniční stráže (Wojska Ochrony Pogranicza, WOP) se setkali na konci května se svými československými kolegy, kteří je informovali o předpokládaných opatřeních. Byly odvolány zájezdy do Polska, koruna se přestala směňovat na zloté a byly zesíleny hlídky.⁴⁸³ Příjezdové trasy k polským hranicím měly být podrobeny přísnějším silničním kontrolám (dle pokynů měla být např. zpět posílána auta, která nevlastnila nálepku CS apod.)⁴⁸⁴ Polská bezpečnost si celkově pochvalovala „*rozhodný postup*“ československých celníků a Pohraniční stráže.⁴⁸⁵ SB

⁴⁷⁹ IPN Kr 08/262, sv. 8, Informacja dot. uroczystości na Błoniach krakowskich, Kraków, 10. 6. 1979, f. 266-269.

⁴⁸⁰ Sprawozdanie z działań Ministerstwa Spraw Wewnętrznych związanych z pobytem w Polsce Jana Pawła II. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979, s. 275.

⁴⁸¹ IPN Kr 08/262, sv. 8, Informacja dot. sytuacji związanej z wizytą papieża, Kraków, 31. 5. 1979, f. 150-151.

⁴⁸² Grajewski, Andrzej: Przełamanie systemu. Społeczno-polityczne uwarunkowania pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski. In: Ethos, č. 3-4, 2004, s. 34-50.

⁴⁸³ IPN Kr 038/3, sv. 4, Meldunek sytuacyjny nr 5/79 dot. stanu porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz sytuacji operacyjno-politycznej w województwie nowosądeckim w dniu 1 czerwca 1979 r., Nowy Sącz, 1. 6. 1979., f. 43-45.

⁴⁸⁴ IPN Kr 08/262, sv. 8, Szyfrogram do Dyrektora Departamentu IV Ministerstwa Spraw Wewnętrznych w Warszawie, Nowy Sącz, 31. 5. 1979, f. 120-121.

⁴⁸⁵ IPN Kr 038/3, sv. 4, Ocena sytuacji społeczno-politycznej w województwie nowosądeckim w okresie od 1-10 czerwca 1979 r. ze szczególnym uwzględnieniem pobytu Papieża w Nowym Targu, f. 73-81.

účast Slováků v Nowém Targu vyhodnotila na 1100 osob, může se však jednat o značně podhodnocený údaj.⁴⁸⁶ Dle svědectví Józefa Grzybka z Nowého Targu se účast Slováků pohybovala spíše v tisících. Grzybek dále uvádí, že Vojenská pohraniční stráž byla ten den značně tolerantní a „zelenou hranici“ nijak pečlivě nehlídala. Zato její československý protějšek údajně neváhal střilet do vzduchu pro výstrahu, což neuniklo pozornosti Poláků bydlících v pohraničí.⁴⁸⁷ Tento údaj by nepřímo potvrzovalo výše citované vyjádření SB o „rozhodném postupu.“ Pozornosti tajné policie neunikla skupina Slováků v lidových krojích (údajně asi 20 osob), kteří se 8. června odpoledne shromáždili před arcibiskupskou rezidencí v Krakově, kde měli zpívat slovenské písně. Měli mít při sobě transparent s nápisem „Slováci“.⁴⁸⁸

Polská tajná policie přisuzovala sledování cizinců (i ze socialistických zemí) velkou váhu. Její pozornosti se nevyhnul ani kardinál František Tomášek, který překročil polské hranice 8. června. O jeho pobytu v PLR byla příslušná místa (IV. správa Ministerstva vnitra, IV. odbor MO v Krakově a Vojenská pohraniční stráž) informována již od momentu překročení hranic prostřednictvím telegramu.⁴⁸⁹ Jinak se ale mělo kardinálu Tomáškoví dostat v Polsku vřelého přijetí, jak zachytil korespondent samizdatového *Biuletynu Informacyjnego*: „Pustili dokonce i kardinála Tomáška z Prahy, který je téměř vězněm ve svém vlastním paláci. Přivítal ho srdečný potlesk.“⁴⁹⁰ Disidenti často zaznamenávali různé náznaky přítomnosti Čechů (např. v Čenstochové a v Krakově). V Krakově měli Češi na sebe upozornit transparentem: „*Petře, probud' i nás v Československu.*“⁴⁹¹

Jan Pavel II. si velice dobře uvědomoval složitou situaci, ve které se nacházela církev v Československu. Zájem o ni projevil již jako krakovský arcibiskup, když se v dubnu 1974 zúčastnil pohřbu kardinála Štěpána Trochty v Litoměřicích.⁴⁹² Ani jako

⁴⁸⁶ IPN Kr 038/3, sv. 8, List do do naczelnika Wydziału IV DEP. IV MSW w Warszawie, Nowy Sącz, 26. 6. 1979, f. 2.

⁴⁸⁷ Samolej, Kazimierz (ed.): Jan Paweł II w Nowym Targu. Wizyta Ojca Świętego w relacji dra Józefa Grzybka, s. 12.

⁴⁸⁸ Skupinu popisují tři odlišné zprávy příslušníků SB, kteří daný prostor zpravodajsky zabezpečovali. Jedna ze zpráv hovoří o tom, že shromážděný dav skupinu „odměnil potleskem“, druhá o tom, že papež ke skupině přistoupil a „poděkoval jí za vytrvalý zpěv.“ Dle třetí se skupina skládala z 15i žen, které měly skandovat: „*Svatý Otče, modli se za Československo.*“ IPN Kr 08/262, sv. 19, Notatka službowa dotyczy wyjazdu papieża Jana Pawła II z rezydencji do katedry na Wawelu, Kraków, 8. 6. 1979, f. 17 a 18; IPN Kr 08/262, sv. 23, Notatka służbowa (ul. Manifestu Lipcowego 4), Kraków, 8. 6. 1979, f. 106.

⁴⁸⁹ IPN Kr 08/262, sv. 13, GPK Cieszyn, 8. 6. 1979, f. 80.

⁴⁹⁰ ap [pseudonym]: Jan Paweł II w Polsce. Wielka nadzieja, *Komunikat KSS „KOR”*. *Biuletyn Informacyjny* [samizdat], č. 4, květen–červen, rok 1979, s. 23–31.

⁴⁹¹ Pielgrzymka Jana Pawła II, *Głos. Niezależny miesięcznik społeczno – polityczny*, č. 5, červen – červenec 1979, s. 77.

⁴⁹² Balík, Stanislav – Hanuš, Jiří: *Katolická církev v Československu (1945–1989)*, Brno 2007, s. 93.

papež na ni nezapomněl, důkazem jsou právě jeho promluvy a kázání během jeho první návštěvy ve vlasti. Velice často mluvil právě o katolicích v Československu. V Hnězdně, které je spjato s počátky polské státnosti, připomněl sv. Vojtěcha, Doubravku a jejich český původ: „*A proto je dobře, že vidím před sebou nápis: „Otče...“, v příbuzném jazyce, v jazyce sv. Vojtěcha: „Pamatuj, Otče, na své české děti.“ Kdysi zněly tyto slovanské jazyky, které jsou si tak blízké, ještě podobněji. Historie lingvistiky ukazuje, jak vyrůstaly z jednoho slovanského kmene, z jednoho kmene křesťanství, z jednoho Vojtěchova kmene. „Pamatuj, Otče, na své české děti“ Tento papež, který v sobě nese Vojtěchovo dědictví, nemůže zapomenout na tyto děti. Ani my všichni, drazí bratři a sestry, kteří v sobě nosíme stejné Vojtěchovo dědictví, nemůžeme zapomenout na tyto naše bratry.*“⁴⁹³

V Čenstochové při setkání s představenými ženských řeholí zdůrazňoval, že není žádná samozřejmost, že se v Polsku může rozvíjet řeholní život: „*Za prvé musíme děkovat Pánu Bohu za to, že se nestalo to, co se stát mohlo, že vás neodsunuli na okraj společnosti a nepřerušili vaše kontakty s ostatními křesťany. V Polsku nezmizelo ani jedno řeholní společenství, dokonce ještě některá přibyla. Neztratili jsme ani jeden řád. To je velký Boží dar. Stačí se podívat na jih [kde leží Československo-pozn. aut.], nebo na východ, abychom to ocenili.*“⁴⁹⁴ Jan Pavel II. často reagoval (dokonce i v průběhu kázání) na obsah transparentů, které zahlédl v davu: „*Právě přímo před mýma očima vidím transparent, jehož první slova zní „Svatý Otec“ a už vím, odkud je. Srdečně zdravím ty, kteří překročili naši jižní hranici.*“⁴⁹⁵ V Nowém Targu se zmínil při kázání: „*Toužím srdečně přivítat všechny naše bratry z jihu. Kdyby tu byla přátelská a otevřená hranice, jako kdysi, byli by tu s námi. Pokud tady nejsou, řekněte jim, až přijdou, že jsme na ně vzpomínali. A pamatovali na ně. A modlili jsme se za ně, protože jsou nám blízcí.*“⁴⁹⁶ V Krakově vítal „*skupinu našich bratří, kteří sem přicestovali z jihu, od Karpat*“ a Lužické Srby, při čemž dodal: „*Velice toužím, aby zde mohli být, na této pouti papeže-Slovana, i jiní naši bratři*

⁴⁹³ Kázání před katedrálou v Hnězdně, 3. června. Citováno na základě: Szuba, Ada – Szuba, Zdzisław (edd): Pielgrzymka do Ojczyzny. Przemówienia i homilie Ojca świętego Jana Pawła II, Warszawa 1982, s. 67. Na transparent s českým nápisem zareagoval Jan Pavel II. ještě v Krakově-Mogiłę, na slovenský v Čenstochové.

⁴⁹⁴ Podobně papež promlouval i k řeholnicím v Krakově. Promluva k představeným ženských řeholním společenstvím, Čenstochová, 5. června. Citováno na základě: Szuba, Ada – Szuba, Zdzisław (edd): Pielgrzymka do Ojczyzny. Przemówienia i homilie Ojca świętego Jana Pawła II, Warszawa 1982, s. 119.

⁴⁹⁵ Kázání k poutníkům z Horního Slezska, Čenstochová, 6. června 1979. Citováno na základě: Szuba, Ada – Szuba, Zdzisław (edd): Pielgrzymka do Ojczyzny. Przemówienia i homilie Ojca świętego Jana Pawła II, Warszawa 1982, s. 177.

⁴⁹⁶ Kázání při mši v Nowém Targu, 8. června 1979. Citováno na základě: Szuba, Ada – Szuba, Zdzisław (edd): Pielgrzymka do Ojczyzny. Przemówienia i homilie Ojca świętego Jana Pawła II, Warszawa 1982, s. 213.

v jazyce a v dějinném údělu. Když nejsou tady v Krakově, ať vědí, že o to víc jsou přítomni v našem srdci a naší modlitbě.“⁴⁹⁷

V Hnězdně papež při kázání 3. 6. před hnězdenskou katedrálou promlouval o slovanských národech a připomněl data, kdy různé slovanské kmeny přijaly křest. Straničtí analytici zhodnotili jeho vystoupení tímto způsobem: „*Formulace o „zapomenutých národech,” které „je nutné znovu přivést do církve,” můžeme chápat jako výčitku určenou socialistickým zemím, které jsou takto obviňovány z pronásledování náboženství.*“⁴⁹⁸

Na některá setkání papeže s věřící se podařilo dostat i nezjištěnému počtu občanů ČSSR. Početnější byli pravděpodobně Slováci, vzhledem k jejich větší religiozitě. Příslušníků jiných národů ze socialistických zemí si často všímala opozice, protože jejich přítomnost vnímala jako projev jejich protirežimního postoje. Byl to konec konců i pozitivní signál pro samotné polské disidenty, že i v jiných zemích existují odpůrci komunistického systému. Samotný Jan Pavel II. věnoval zvláště Čechům a Slovákům svou speciální pozornost v řadě promluv. Orientoval se ve složité situaci církve v Československu a v jiných zemích východního bloku lépe než jeho předchůdci, což se odrazilo i ve změně přístupu Vatikánu k těmto zemím.⁴⁹⁹

⁴⁹⁷ Kázání v Krakově (Błonia), 10. června 1979. Citováno na základě: Szuba, Ada – Szuba, Zdzisław (edd): *Pielgrzymka do Ojczyzny*, s. 265.

⁴⁹⁸ IPN Kr 08/262, sv. 16, Uwagi do publicznych wystąpień papieża w czasie wizyty w Polsce w dn. 2-10.06. br, Warszawa, červen 1979, f. 33-37.

⁴⁹⁹ Balík, Stanislav – Hanuš, Jiří: *Katolická církev v Československu (1945–1989)*, s. 99.

3.6 Bilance

„Západní novináři nejčastěji vyzdvihují, že Polsko po papežově návštěvě už nikdy nebude stejnou zemí, jakou bylo před jeho návštěvou. Myslím si, že je to dobrý postřeh, nad kterým by se mělo naše vedení pořádně zamyslet. Nejsem si jist, že tak učiní.“⁵⁰⁰

(Mieczysław Franciszek Rakowski, červen 1979)

V jedné věci se překvapivě shodla opozice se stranou a vládou. Oba tábory byly bezprostředně po papežově návštěvě velice zainteresovány otázkami, co vlastně papež říkal, co tato událost přinesla PLR a jaké dlouhodobé důsledky bude mít.

Co se týče papežových slov pronesených při jeho první návštěvě vlasti, Jan Pavel II. se explicitně k politice nevyjadřoval.⁵⁰¹ Nicméně pokud z některých stranických dokumentů vysvítá (naivní) touha uslyšet papeže, jak chválí současné státní zřízení, bylo to předem odsouzeno k neúspěchu. Straniční analytici (papežovy promluvy analyzovaly stranické organizace nižších i vyšších úrovní) různě hodnotili význam papežových slov. Podle vyjádření pplk. Biela měl kupříkladu papež při svém kázání v Mogile-Nowé Hutě pochválit stávající zřízení.⁵⁰² To je o to překvapivější, že právě toto kázání mohlo být spíše kvalifikováno jako snad nejvíce protirežimní. Jan Pavel II. se zde totiž obracel ke společenské vrstvě, na které režimu obzvláště záleželo – k dělníkům. Mimo jiné jim byla určena následující slova: *„Na jedno nezapomeňte, Kristus nikdy nepřistoupí na to, aby byl člověk považován, nebo aby sám sebe považoval, pouze za výrobní nástroj. Aby pouze podle toho byl člověk hodnocen, měřen a oceňován. [...] Na to musí pamatovat zaměstnanec, zaměstnavatel, pracovní systém, systém ohodnocení, stát, národ i církev.“⁵⁰³* Pokud dále J. Biel tvrdil, že *„Papež se o stávajícím zřízení nejpozitivněji vyjádřil v Mogile-Nowé Hutě, kde došel k závěru: „spolu s novým režimem jsem budoval Nowou Hutu“. Ty a jiná vyjádření měla dokázat, že PLR je něčím konkrétním, co si zaslouží úctu a respekt a nikdo tento fakt nesmí zpochybňovat,“* je třeba citovaný výrok uvést na pravou míru. Víme, že Karol Wojtyła jako arcibiskup velice podporoval stavbu nových kostelů v Nowé Hutě, pokud tedy řekl, že *„spolu s hutníky, inženýry a dělníky jsem stavěl Nowou Hutu na základech z Kristova kříže“*, vůbec se nejedná o pochvalu režimu. Právě naopak. Výše

⁵⁰⁰ Rakowski, M. F.: Dzienniki polityczne (1979–1981). Warszawa 2004, s. 75. Záznam z 23. 6. 1979.

⁵⁰¹ Paczkowski, A.: Pół wieku dziejów Polski, s. 447.

⁵⁰² IPN Kr 08/262, sv. 8, Informacja dot. politycznych ocen wizyty papieża w Polsce i wynikających prognoz związanych z działalnością Kościoła, Kraków, 22. 6. 1979, f. 279-282.

⁵⁰³ Kázání při mši v kostele sv. Kříže v Mogile-Nowé Hutě, 8. 6. 1979. Citováno na základě: Szuba, Ada – Szuba, Zdzisław (edd): Pielgrzymka do Ojczyzny. Przemówienia i homilie Ojca świętego Jana Pawła II, s. 244.

uvedená úvaha je příkladem, jak různě byla papežova slova interpretována. U stranických analytiků (a jasně se to projevuje při hodnocení papežovy návštěvy) se často projevila pravdivost přísloví „přání otcem myšlenky,“ neboť často psali, co chtěli vidět a slyšet (to se jasně projevilo např. při odhadu účasti apod.), nikoliv to co skutečně viděli a slyšeli. Celkově ale režim nedal papežovi za jeho slova hodnocení „výborné“, spíše naopak. „*Naši nejsou s kázáním ani trochu spokojeni. Když papež odlétal včera do Hnězdn, zeptal se Kąkola, jak hodnotí jeho vystoupení. Prý odpověděl, že mu za to dává kuli. „Za co?“ zeptal se udivený Wojtyła. Na to povídá Kąkol: „Vaše Svatost moc dobře ví za co.“*“ poznamenal si Rakowski údajnou reakci ministra Úřadu pro církevní záležitosti na projev ve Varšavě.⁵⁰⁴ Právě kázání pronesené na náměstí Plac Zwycięstwa mělo velký vliv. Z několika důvodů: byla to první mše, přenášela ji i televize, a bylo to v hlavním městě, takže se s obsahem kázání seznámil velký okruh osob. Často byla opakována následující papežova slova: „*Krista nemůžeme vyloučit z lidských dějin na žádném místě na zemi. Nemůžeme bez Krista pochopit polské dějiny.*“ Při kázání zmínil také varšavské povstání z r. 1944 a sovětská vojska, která byla na druhém břehu, což byla v PLR věc, o které se veřejně mluvit nesmělo.⁵⁰⁵ „*Bez Krista nemůžeme porozumět ani tomuto městu, Varšavě, hlavnímu městu, které se rozhodlo pro nerovný boj s okupantem, pro boj, ve kterém ji opustila spojenecká velmoc.*“⁵⁰⁶ Časté papežovy výroky vztahující se k polským dějinám znepokojily pracovníky Oddělení ideově-výchovné práce ÚV PSDS: „*Nemůžeme zůstat lhostejní vůči pokusu rozšířit církevní vizi naší minulosti.*“ Autoři záznamu navrhovali několik opatření – „*rozšiřovat marxistickou teorii národa*“, zdůrazňovat nekatolické myšlenkové proudy polské kultury a zaměřit se na vzdělávání historiků.⁵⁰⁷ Jiná analýza negativně hodnotí, že „*na náměstí Pl[ac] Zwycięstwa byli shromáždění v průběhu papežova kázání účelně inspirováni ke zpěvu písní, které nebyly předem dohodnuty ve scénáři, např. píseň *My chcemy Boga.**“⁵⁰⁸ Právě kvůli zpěvu této písně si Kąkol dal den poté předvolat

⁵⁰⁴ Rakowski, M. F.: Dzienniki polityczne (1979–1981), s. 70. Záznam z 4. 6. 1979.

⁵⁰⁵ Již 4. června Stanisław Kania poslal dopis krakovskému arcibiskupovi Franciszku Macharskému, ve kterém vyjadřuje svoje znepokojení nad obsahem papežova kázání, zvláště interpretací právě varšavského povstání. Viz List Stanisława Kani do abp. Franciszka Macharskiego z 4 czerwca 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979, s. 164–166.

⁵⁰⁶ Rakowski si kázání pro sebe vyhodnotil jako „*velmi politické.*“ Rakowski, M. F.: Dzienniki polityczne (1979–1981), s. 70. Záznam z 4. 6. 1979.

⁵⁰⁷ Jako většina stranických analýz tohoto typu ani tato není datována. Dokument przedstawiający projekt przeciwdziałania negatywnym dla ustroju skutkom pielgrzymki Jana Pawła II, opracowany zapewne w Wydziale Pracy Ideowo-Wychowawczej KC PZPR, brak daty [1979 r.]. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979, s. 307.

⁵⁰⁸ Pro vysvětlení cituji čtvrtou sloku písně: „*My chceme Boha ve vojsku, v soudě/v rozkazech králů, v zákonech/na moři i na souši/učiň to Mario [...].*“ Píseň pochází z přelomu století a byla původně složena pro nejrozumnější křesťanská sdružení.

kardinála Macharského. Ten situaci zachraňoval vysvětlením, že daná píseň je předválečná, a byla v době vzniku namířena proti náboženské lhostejnosti, nikoliv proti komunismu.⁵⁰⁹

Je třeba dodat, že vládnoucí špičky se snažily případným problémům s kázáním předem předejít tím, že usilovaly o jejich preventivní kontrolu. „*Jejich kontroverznost [papežových promluv – pozn. aut.], a to i v maličkostech, způsobí škodu nejen vzájemným vztahům, ale i samotné papežově pověsti.*“ psal Kania v pokynech Szablewskému do Říma.⁵¹⁰ Režim se snažil zajištěním obsahu promluv pověřit kardinála Casaroliho a současně mu prostřednictvím Kani v průběhu návštěvy každý den sděloval své výhrady k obsahu promluv (a Jan Żaryn se domnívá, že Agostino Casaroli bohužel tuto vnucenou roli prostředníka akceptoval),⁵¹¹ nicméně promluvy pravděpodobně neobdrželi předem ani vládnoucí představitelé, ani kardinál Casaroli.⁵¹²

Straničtí analytici z Krakova došli při hodnocení návštěvy k závěru: „*Přes všechna ujišťování církve návštěva obsahovala mnoho politických akcentů, které se projevíly v papežových proslovech, v jeho reakcích na výzdobu a chování shromážděných a v některých případech i v chybějící reakci církevní pořádkové služby na nepřátelské chování.*“ Doporučovali tedy následující opatření: „*Sdělovací prostředky by měly co nejrychleji začít vysvětlovat politický obsah obsažený v papežových proslovech.*“ Následuje upozornění, že jinak by oficiální média mohla předstihnout opozice.⁵¹³ V tomto kontextu je třeba vnímat článek šéfredaktora *Polityky*. Ten se snažil usilovně ubránit před výčitkami a výhradami novinářů ze Západu, kteří se vyjadřovali v tom smyslu, že státní moc chtěla snížit význam návštěvy. Odmítl, že by masová účast obyvatelstva znamenala vyjádření nesouhlasu se stávajícím státním zřízením: „*Davy, které se shromažďovaly na bohoslužbách, které sloužil papež, nejsou pro nás žádnou hozenou rukavicí. Všichni vědí, že přijel do země, kde se katolíci počítají na miliony. Jaká je to tedy hozená rukavice, když katolíci pouze chtěli spatřit svého duchovního vůdce?*“ Na jiném místě ovšem zdůvodňoval

⁵⁰⁹ Notatka Kazimierza Kąkola z rozmowy interwencyjnej z abp. Franciszkiem Macharskim dotyczącej przebiegu pielgrzymki Jana Pawła II w Polsce, odbytej 3 czerwca 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd.): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979, s. 161.

⁵¹⁰ Depesza Stanisława Kani i Emila Wojtaszka do Kazimierza Szablewskiego z 21 maja 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (eds.): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979, s. 153.

⁵¹¹ Żaryn, Jan: Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce, s. 409.

⁵¹² Notatka Kazimierza Szablewskiego z rozmowy z kardynałem Agostino Casarolim przeprowadzonej 6 czerwca 1979 r. na temat przebiegu pielgrzymki Jana Pawła II w Polsce. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (eds.): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979, s. 167.

⁵¹³ AP w Krakowie, fond: Komitet Krakowski PZPR w Krakowie, Kancelaria I sekretarza Informacje dotyczące przebiegu wizyty w Polsce papieża J. Pawła II (Kraków), sign. 29/2382/395, Wstępna ocena polityczna wizyty papieża na terenie Krakowa, Kraków, asi červen 1979, f. 71-74.

množství lidí na setkání s papežem odkazem na to, že zdaleka ne všichni přišli z náboženských pohnutek: „Obyčejná lidská zvědavost, chuť být u neobvyklé události či v neposlední řadě sympatické vzezření vzácného hosta a pověst, která ho provází, že prý snadno navazuje kontakt s lidmi.“ Celkově návštěvu zhodnotil jako „pokračování dialogu a spolupráce, které již existují mezi katolicismem a komunismem.“⁵¹⁴

Celkově se stranická hodnocení návštěvy snažila její význam bagatelizovat a snižovat s cílem zdůraznit údajné úspěchy státní moci. Ta se chlubila většinou tím, že účast ani početnost dekorací nebyly takové, jaké církev očekávala (viz výše).⁵¹⁵ Což je tvrzení přinejmenším problematické. Na údajnou nižší účast měly zapůsobit „inspiračně-propagandistické kroky státních úřadů.“⁵¹⁶ Dále analýzy konstatují, že zájem veřejnosti je menší, než se očekávalo a „euforie nebyla zaznamenána.“⁵¹⁷ Autoři analýz vyjadřovali rovněž spokojenost s chováním opozice. „Antisocialistické živly neměly možnost během papežovy návštěvy demonstrovat svoji aktivitu.“⁵¹⁸ a jiní uvádí: „Očekávání opozice se nesplnila. [...] Skupiny, které vyjadřují politicko-opoziční postoje, nežískaly podporu [...], ačkoliv některé papežovy výroky byly interpretovány jako jednoznačně kritické k současným realitám.“⁵¹⁹ Všechny tyto závěry měly sloužit, dle mého názoru, k uklidnění představitelů režimu. Rovněž je možné, že se strana a vláda obávala skutečně živelných reakcí společnosti, davového šílenství či demonstrací, takže potom veškeré skutečné chování obyvatel (často velice spořádané) bylo vnímáno pozitivně. Výjimečné jsou analýzy, které realisticky popisují (možné) důsledky návštěvy. Jedna z analýz (bohužel bez datace a uvedení autora) se soustředí na popis negativních a pozitivních důsledků návštěvy. V části, která se věnuje negativům (13 bodů), jsou značně realisticky vyjmenovány následující jevy – vzrostla autorita církve, biskupů, duchovních, časopisu *Tygodnik Powszechny*, zvýší se nátlak věřících na úřady v otázce stavby kostelů apod. K pozitivům (pouhých 6 bodů) anonymní autor zařadil mj. „společnost byla utvrzena v názoru, že stát usiluje o narovnání vztahů s církví,“ „nepřátelské kruhy v západní Evropě (zvláště Rádio Svobodná Evropa) již

⁵¹⁴ Rakowski, M. F.: Spotkanie, *Polityka*, č. 25, 23. 6. 1979, s. 3.

⁵¹⁵ Sprawozdanie z działań Ministerstwa Spraw Wewnętrznych związanych z pobytem w Polsce Jana Pawła II. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979, s. 285.

⁵¹⁶ Informacja dotycząca przebiegu pielgrzymki Jana Pawła II, zachowań społecznych i działań władz, opracowana w wydziale administracyjnym KC PZPR dnia 10 czerwca 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979., s. 253.

⁵¹⁷ Wstępne tezy do oceny wizyty papieża opracowane w KC PZPR przed 10 czerwca 1979 r. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979, s. 247.

⁵¹⁸ Sprawozdanie z działań Ministerstwa Spraw Wewnętrznych związanych z pobytem w Polsce Jana Pawła II. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979, s. 287.

⁵¹⁹ AP w Krakowie, fond: Komitet Krakowski PZPR w Krakowie, sign. 29/2382/395, Wstępna ocena polityczna ...

nemohou tvrdit, že církev a věřící v Polsku jsou pronásledováni,“ „vzrostla prestiž PLR na mezinárodní scéně.“⁵²⁰ Jako protiopatření navrhovali straničtí odborníci většinou konkrétní kroky v ideologické oblasti, kterými byl pověřen Odbor ideově-výchovné práce ÚV PSDS. Měla spočívat hlavně ve výchovném působení na různé společenské vrstvy – výchova k vědeckému světonázoru, zvýšit vliv na mládež, rozvíjet a rozšiřovat socialistické obřady, které měly být náhradou příslušným církevním obřadům (křest, první svaté přijímání, svatba, pohřeb apod.). Autoři analýzy si uvědomovali velký vliv prostředí katolických intelektuálů (nejen kolem *TP*), proto navrhovali klást větší důraz na filozofii.⁵²¹

Zvláštní pozornost měla být věnována členům strany a jejímu aparátu, kterým měl být určen podzimní cyklus přednášek o vztahu strany k náboženství.⁵²² Právě během papežovy návštěvy se velice výrazně projevila názorová nevyhraněnost nemalého počtu členů strany. Před návštěvou došlo ve městech, která měl papež navštívit, k případům, kdy se zaměstnanci stranické administrativy snažili zajistit si co nejlepší místenky pro blížící se návštěvu.⁵²³ V Zakopaném se jedna zaměstnankyně hotelu (a členka strany) snažila zajistit podnikové autobusy na papežskou mši v Krakově pro zaměstnance (jediné, tedy monopolní) cestovní kanceláře *Orbis*. Byla upozorněna, že „angažovaný a aktivní člen Strany by se neměl v těchto záležitostech angažovat.“⁵²⁴

Celkově lze souhlasit se shora citovaným názorem M. F. Rakowského, že strana si zřejmě úplně neuvědomovala, jak události uplynulých dní ovlivnily Polsko. Návštěvu se snažila zlehčovat, případně hodnotit tak, jak by si její průběh přála vidět. Důsledky pouze odbyla přehledem doporučených výchovných a ideových opatření. Pro vedení PSDS bylo nejdůležitější, že celá návštěva proběhla klidně, bez excesů a představovala ji jako další součást úspěšné Gierkovy politiky.⁵²⁵ Nebyla to ovšem jediná věc, kterou strana brala na lehkou váhu. Katastrofální kondice polské ekonomiky se měla opět plně projevit již za několik měsíců.⁵²⁶

⁵²⁰ IPN Kr 038/3, sv. 6, Negatywne zjawiska związane z wizytą Papieża, neuvedeno místo, data ani autor, f. 87–88.

⁵²¹ Dokument przedstawiający projekt przeciwdziałania negatywnym dla ustroju skutkom pielgrzymki Jana Pawła II, opracowany zapewne w Wydziale Pracy Ideowo-Wychowawczej KC PZPR, brak daty [1979 r.]. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979, s. 312.

⁵²² Dokument przedstawiający projekt przeciwdziałania... In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979, s. 312.

⁵²³ Polski papież... In: Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej, č. 4, duben 2005, s. 3–25.

⁵²⁴ IPN Kr 038/3, sv. 12, Notatka służbowa, Zakopane, 15. 5. 1979, f. 222–224.

⁵²⁵ Dudek, A. – Gryz, R.: Komuniści i Kościół, s. 346.

⁵²⁶ Viz opět deník M. F. Rakowského: „Papežova návštěva je jistě nezvykle důležitou událostí, ale naše polské problémy pro mne vůbec nepřestaly být méně závažné. [...] papež za tři dny odjede, ale problémy, před kterými stál bezradný Gierek a spol., zůstanou.“ Rakowski, M. F.: Dzienniki polityczne (1979–1981), s. 71. Záznam ze 7. 6. 1979.

Církev očekávala od návštěvy důsledky v podobě zlepšení vztahů stát – církev.⁵²⁷ Její představitelé po skončení návštěvy upozorňovali hlavně na duchovní rozměr a význam návštěvy: „Vliv, který má Jan Pavel II. na církev v Polsku, nepomíne. Lidé, kteří naslouchali jeho slovům, dostali jistotu víry, která z tohoto papeže vyzařuje,“ psal J. Turowicz v *TP*.⁵²⁸ *Tygodnik* se návštěvě věnoval ještě v červenci, protože poctivě otiskoval všechna papežova kázání a promluvy, ale disponoval pouze omezeným nákladem. Mimořádné zvětšení nákladu úřady totiž nepovolily. Každému papežovu vystoupení *TP* věnoval obsáhlou reportáž.

Radost a nadšení vyplývající z hodnocení návštěvy a jejích případných důsledků se projevila také na stránkách opozičního tisku. Jeho spolupracovníci zdůrazňovali pocit svobody, který zakusili během těchto deseti dní. *Spotkania* citovaly anonymní Polku, která uvádí, že svobodu zakusila poprvé právě při papežově návštěvě: „Narodila jsem se příliš pozdě na to, abych poznala opravdovou svobodu, ale ještě dostatečně brzy, abych věděla, že něco takového existuje.“⁵²⁹

Již v květnu redakce *Głosu* předvídala, že režim bude moci porovnat nadšení davů při návštěvě se „seshora zorganizovaným nadšením“ z prvomájových průvodů.⁵³⁰ Na to upozorňuje i jiný disident již po návštěvě: „Těmto milionům nikdo nepřikázal cestovat sem v nepohodlí, s obtížemi, v davu, nocovat v krakovských parcích a ve všech kostelech města. A přesto přijeli.“⁵³¹ Ludwik Dorn si kladl řečnickou otázku: „Před arcibiskupským palácem [v Krakově – pozn. aut.] křik „Ať žije milovaný papež“. Křičel snad někdy někdo „Ať žije milovaný Gierek?““⁵³² Důležitý byl zážitek společenství, kdy lidé, kteří byli zvyklí slyšet o „zpátečnické“ církvi a vědeckém světonázoru, viděli, kolik lidí přišlo spatřit Jana Pavla II. Autentickou radost lidí potvrzují i fotografie, které při návštěvě pořídila politická policie.⁵³³ Pozitivním zážitkem byla i neobvyklá disciplinovanost a celkový zážitek společenství: „Domnívám se, že jedním z nejzávažnějších plodů návštěvy Jana Pavla II. do vlasti je údiv, jaký se zmocnil lidí nad tím, že nejsou vůbec na sebe takoví nepřijemní, jak si to jindy myslí. Při velkých shromážděních jsme se chovali klidně, byli jsme k sobě milí a

⁵²⁷ Turowicz, Jerzy: Namiestnik Chrystusa na polskiej ziemi. In: *Tygodnik Powszechny*, č. 22, 3. 6. 1979, s. 1 a 7.

⁵²⁸ Turowicz, Jerzy: Krzyż na Placu Zwycięstwa. In: *Tygodnik Powszechny*, č. 25, 24. 6. 1979, s. 1.

⁵²⁹ mt: „ja tylko jedną taką wiosnę miałam w życiu.“ *Spotkania* [samizdat], č. 8, červenec 1979, s. 28-29. O neobvyklém pocitu svobody během papežovy návštěvy se vyjadřoval i P. Adam Boniecki. Rozhovor autorky s P. Adamem Bonieckým dne 19. ledna 2011.

⁵³⁰ Nadzieja, *Głos. Wydanie specjalne*. [samizdat], květen 1979, s. 2-4.

⁵³¹ mt: „ja tylko jedną taką wiosnę miałam w życiu.“ *Spotkania* [samizdat], č. 8, červenec 1979, s. 28-29.

⁵³² Dorn, Ludwik: Polska dekada, *Głos* [samizdat], červen - červenec, č. 5, 1979, s. 47- 63.

⁵³³ IPN Kr 08/262, sv. 19/16/1-34. Fotografie zachycují příjezd papeže do rezidence v Krakově.

příjemní. *Jaká je tady naše společnost? Kým ve skutečnosti jsme?*“ tázal se publicista TP, ukrytý pod pseudonymem Spodek.⁵³⁴

Adam Michnik nazval návštěvu „národním plebiscitem.“ „*Pro co jsem?*“ byl každý z nás dotázán. *Pro konformní akceptaci totalitního násilí nebo pro neporušitelná práva člověka k životu ve svobodě a důstojnosti? Drtivá většina Poláků si zvolila to druhé.*“⁵³⁵ Účast na setkání s papežem tedy jasně označil za protest proti vládnoucímu režimu.

Tisk opozičních aktivistů byl nadšen množstvím dekorací a velkou účastí obyvatel. Výzdoba i účast na setkání s papežem byly zjednodušeně vnímány jako jasná demonstrace nesouhlasu s režimem. „*V sobotu a v neděli [2.–3. 6. – pozn. aut.] byla výzdoba ještě slabá. Později byla papežská tvář vidět téměř v každém okně.*“ zaznamenal si své postřehy dopisovatel *Głosu*. Oficiální údaje uváděly, že celkem se všech setkání s papežem účastnily dohromady 4 miliony lidí,⁵³⁶ umírněnější neoficiální odhady hovořily o 8–10 mil.⁵³⁷

Z událostí vyšla posílena především církev. „*Všem je nyní jasné, že církev je síla, proti které nikdo v Polsku vládnout nemůže.*“⁵³⁸ Polská církev vlastní vládě i světu ukázala (a dokázala) svou masovost. Autor článku v časopise *Opinia* to shrnul takto: „*Polsko [...] ukázalo světu, že není žádný barák „našeho socialistického tábora.“ Ukázalo to nejen Kremlu, ale i jejich zmocněncům ve Varšavě.*“⁵³⁹ Uvítání, které papežovi připravili jeho rodáci, bylo nečekané i pro Západ: „*Jasně se ukázalo, že jsme katolíci a to jací! Zahraniční novináři vytřeštili své udivené oči: tolik demonstrujících katolíků na ulicích, katolíků, kteří hlučně očekávají papeže, dosud v Evropě neviděli – leda v Mexiku!*“ shrnul to Stefan Kisielewski.⁵⁴⁰

Právě ROPCiO brzy po zakončení návštěvy formulovalo (jako jedno z mála opozičních hnutí) své konkrétní požadavky: „[...] *aby se naše země dostala z všeobecné politické, sociální a hospodářské krize, vidíme tyto alternativy: SVOBODNÉ VOLBY [tak v originále – pozn. aut.] nebo všeobecný, pasivní odpor, tj. Gándhího cestu. Žádné podporování té nebo oné komunistické frakce, mrhání autoritou opozice a její přemlouvání*

⁵³⁴ Spodek [Marek Skwarnicki]: *Dobry zagryzakowie, Tygodnik Powszechny*, č. 25, 24. 6. 1979, s. 6.

⁵³⁵ Michnik, A.: *Lekcja godności*. In: Kościół, lewica, dialog. Warszawa 1998, s. 236 - 245.

⁵³⁶ *Sprawozdanie z działań Ministerstwa Spraw Wewnętrznych związanych z pobytem w Polsce Jana Pawła II*. In: Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd): *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979*, s. 283.

⁵³⁷ Paczkowski, A.: *Pół wieku dziejów Polski*, s. 449.

⁵³⁸ Michnik, A.: *Lekcja godności*. In: Kościół, lewica, dialog, s. 236 - 245.

⁵³⁹ Ziemiński, W.: *O jedność chrześcijańskiej Europy*. In *Opinia*, [samizdat], s. 3-10.

⁵⁴⁰ Nebyl by to ovšem Kisielewski, kdyby poté nenásledovala kritika – autor zkritizoval Poláky, že by měli být k sobě milí každý den, nejen v průběhu papežovy návštěvy. Kisiel[ewski]: *Katolicy, Tygodnik Powszechny*, č. 27, 8. 7. 1979, s. 8.

*k účasti na jejích nečestných hrách.*⁵⁴¹ Výzva tohoto typu byla v řadách opozice výjimečná. Většinou převažovala radost a euforie a málokdo si troufal předvídat či postulovat další vývoj. Převažovalo (a dodnes je to běžné v řadě historických prací) mínění, že návštěva byla především duchovním zážitkem a její vliv je třeba vidět zvláště v psychické rovině – povzbuzení, duchovní vzpruha, zvýšení sebevědomí věřících a celé církve apod. Andrzej Paczkowski dochází k závěru, že první návštěva papeže nepochybně změnila psychickou atmosféru v tehdejší Polsku. Jeden z pozorovatelů to okomentoval takto: „*Polsko pokleklo před Svatým Otcem a postavilo se na nohy.*“ „*Stojícímu se lépe bojuje.*“ dodává Paczkowski.⁵⁴²

Duchovní a psychologický rozměr papežovy návštěvy byl pro polskou společnost bezpochyby zásadní (možná i nejdůležitější), ale podívejme se nyní i na naprosto konkrétní dopady této návštěvy nebo lépe řečeno důsledků událostí již z let 1978–1979. V první řadě přinesly několik vítězství samotné církvi v Polsku. Církevní hierarchii znatelně stouplo sebevědomí, díky čemuž dokázala převzít iniciativu do vlastních rukou, aniž by se výrazněji obávala státní moci. Jasným příkladem je biskupská konference, která proběhla již v listopadu 1978, na které biskupové prostě oznámili, že papež chce přijet do své vlasti. S hořkostí to o řadu let později připomínal E. Gierek: „*Pozvání [papeže do vlasti – pozn. aut.] formuloval episkopát. Neptali se nás ani na náš souhlas, ani na náš názor.*“⁵⁴³

Církvi se také povedlo prolomit státní právo veta, které stát měl při jmenování každého nového (arci)biskupa. Nový krakovský arcibiskup (stal se jím P. Franciszek Macharski) byl jmenován bez obvyklé tříměsíční lhůty, která dávala státu na základě dekretu z roku 1956 prostor, aby se vyjádřil ke kandidátům (obvykle třem).⁵⁴⁴ Státní moc sice zdůrazňovala, že se jedná o mimořádnou událost způsobenou mimořádnými okolnostmi, církvi se ale podobný krok povedl několikrát i později. Jako druhý byl tímto způsobem nominován v březnu 1979 warمیński biskupem P. Józef Glemp (pozdější nástupce kard. Wyszyńskiho v úřadě primase).⁵⁴⁵

Dalším malým úspěchem církve, jehož první důsledky se projeví již 2 dny po zvolení kardinála Wojtyły papežem, bylo zanechání státní politiky povinné vojenské služby bohoslovců. Tato vojenská služba neměla s obranou státu nic společného. Jejím

⁵⁴¹ Ziemiński, W.: O jedność chrześcijańskiej Europy. In *Opinia*, [samizdat], s. 3-10. Citovaný výrok je zároveň projevem rivality určitých opozičních skupin (zde ROPCiO versus KOR). Právě KORu některá seskupení vyčítala, že je ochotné se s režimem dohodnout.

⁵⁴² Paczkowski, A.: *Pół wieku dziejów Polski*, s. 449.

⁵⁴³ Rolicki, J.: Edward Gierek: przerwana dekada. Wywiad – rzeka, s. 135.

⁵⁴⁴ Dudek, A. – Gryz, R.: *Komuniści i Kościół*, s. 343.

⁵⁴⁵ Dudek, A.: Gratulacje i obawy. In: *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, č. 4, duben 2005, s. 25–30.

jediným cílem byla politická indoktrinace a šikana budoucích kněží ve zvláštních jednotkách. Dále to byl způsob nátlaku na biskupy – v druhé polovině 70. let byli totiž odváděni téměř výlučně bohoslovci z diecézí, které vedli pro režim nepohodlní biskupové. Nejčastěji se to týkalo przemyské diecéze biskupa Ignaceho Tokarczuka a krakovské arcidiecéze arcibiskupa Wojtyły.⁵⁴⁶ Dne 18. října 1978 byla branná povinnost prominuta rozhodnutím Stanisława Kani všem bohoslovcům z diecéze kardinála Wojtyły. Následující rok byla zrušena bohoslovecká jednotka v Brzegu a v dubnu 1980 byli propuštěni poslední bohoslovci z vojenské jednotky v Bartoszycích.⁵⁴⁷

Při papežské mši v Krakově (10. 6.) bylo veřejnosti oznámeno, že letošní procesí u příležitosti svátku Božího těla (tehdy připadal na 14. 6.), bude moci poprvé v komunistickém Polsku projít v Krakově tzv. královskou cestou (tj. od katedrály sv. Stanislava na Wawelu ulicí Grodzkou) až na ústřední krakovské náměstí (Rynek Główny). Dostat od krakovských úřadů toto povolení se marně snažil Karol Wojtyła po celou dobu svého působení v krakovské diecézi.⁵⁴⁸ Povolení církev obdržela i následující roky (do stanného práva).⁵⁴⁹

Dalším pozitivním krokem ve vztazích stát – církev byla reaktivizace tzv. Smíšené komise v roce 1980, která nepůsobila již od roku 1967. Měla být komisí, kde se budou zástupci církve i státu snažit nalézat společné řešení problémů týkajících se vzájemných vztahů.⁵⁵⁰

Díky snahám samotného papeže začala vycházet polská verze L'Osservatore Romano. Prvnímu vydání předcházela řada problémů – režim se obával novin, které nebudou podléhat polské cenzuře⁵⁵¹ a odmítal vydat pas budoucímu šéfredaktorovi listu, do té doby novináři *Tygodnika*, Adamovi Bonieckému.⁵⁵²

⁵⁴⁶ Dudek, A. – Gryz, R.: *Komuniści i Kościół*, s. 319.

⁵⁴⁷ Pawlicka, K.: *Polityka władz wobec Kościoła katolickiego*, s. 136.

⁵⁴⁸ Viz například dopis kardinála Wojtyły z roku 1974 určený tehdejšímu primátorovi města v reakci na opětovné nepovolení procesí na hlavní náměstí. Wojtyła v dopise mj. uvedl: „*Dokonce i chovatelé psů mohou jít průvodem po hlavním krakovském náměstí.*“ Kdosi (sám primátor?) k tomu ručně dopsal: „*Právě proto.*“ AP w Krakowie, fond: Urząd Miasta Krakowa, Wydział d/s Wyznań; Korespondencja między Kurią Metropolitalną a Wydziałem d/s Wyznań, sign. 29/1431/1, List kardynała Karola Wojtyły do mgr. Jerzego Pękali, f. 18– 9.

⁵⁴⁹ Ohlášky z 1. 6. 1980. Archiwum Prowincji OO. Dominikanów w Krakowie, Kr 1173, Ogłoszenia w Kościele św. Trójcy OO. Dominikanów w Krakowie, 1. 6. 1980, nepaginováno.

⁵⁵⁰ Żaryn, J.: *Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce*, s. 413. Srov. také dopis v této věci biskupa B. Dąbrowského Úřadu pro církevní záležitosti: Raina, Peter (ed.): *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, 3. díl (1975–1989), Poznań 1996, s. 163.

⁵⁵¹ Żaryn, J.: *Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce*, s. 413.

⁵⁵² A. Bonieckému bylo umožněno vycestovat do Říma v listopadu 1979. Rozhovor autorky s P. Adamem Bonieckým dne 19. ledna 2011.

Pominuly také obavy polského episkopátu, že se Vatikán dohodne s vedením PLR za zády polských biskupů, které v okamžiku zvolení Karola Wojtyły papežem přestaly být reálné.

Další dopad je zřetelný až z delší časové perspektivy. V 80. letech je evidentní růst potenciálu církve v Polsku. Jednoznačně pozitivní vývoj (rozhodně z hlediska církve) lze vidět na vzrůstu úředních povolení na stavbu nových kostelů. Pro příklad uveďme, že v letech 1975 – 1980 vydaly úřady 391 povolení, zatímco v letech 1982–1985 již 735.⁵⁵³ Dlouhodobě se také zvyšuje počet adeptů kněžství. Zatímco v roce 1978 bylo v Polsku 5 325 bohoslovců, v roce 1984 – 8 130, a na konci 80. let, v roce 1988, již 8 867. Počet novokněží v letech 1970–1990 převýšil mortalitu kněží až dvakrát. Obecně se mluví o systematickém růstu diecézních kněží v období pontifikátu Jana Pavla II. Uvedené jevy je, dle mého názoru, nutné vidět v širší perspektivě.⁵⁵⁴ V 80. letech můžeme pozorovat nárůst religiozity v Polsku, zvláště u městské inteligence (často protirežimně smýšlející), která naopak dříve byla považována za skupinu s antiklerikálními postoji.⁵⁵⁵

Neznamená to však, že by stát upustil úplně od své proticírkevní politiky, která vyplývala ze samotné podstaty systému. Jako provokace ze strany státu bylo v církevním prostředí vnímáno rozhodnutí úřadů ze září 1979 o stavbě dopravního tunelu pod poutním místem Jasna Góra v Čenstochové. Vysvětlení tohoto kroku bylo nabíledni – cílem režimu bylo omezit příliv poutníků a zabránit zde konání masových církevních slavností (jako bylo např. setkání s papežem v červnu 1979).⁵⁵⁶ Vlna protestů byla značná a od stavby bylo nakonec odstoupeno.

⁵⁵³ V důsledku toho se podobně se vyvíjel i počet kněží, zatímco v roce 1978 bylo v Polsku celkem 14 972 kněží, v roce 1982 to bylo již 17 270 kněží. Adamczuk, L. – Zdaniewicz, W. (red.): *Kościół Katolicki w Polsce. (1918 – 1990). Rocznik statystyczny*, s. 206 a 133.

⁵⁵⁴ Tamtéž, s. 241 a 140.

⁵⁵⁵ Dudek, A.: *Reglamentowana rewolucja*, s. 82.

⁵⁵⁶ Viz oficiální prohlášení čenstochovského biskupa: Raina, Peter (ed.): *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, 3. díl (1975–1989), s. 136–138.

4 Brány se otvírají aneb církev a Solidarita

Nástin vztahů

„Když se filmový režisér Luis Buñuel dozvěděl, že Lech Wałęsa při sobě nosí růženec, podle svědectví polského kolegy Andrzeje Wajdy prý reagoval nechápavým zvoláním: „Jak může být dělnický vůdce nábožensky založený? Vždyť to je rozpor sám o sobě.“⁵⁵⁷

V letech 1980–1981 prožívalo komunistické hnutí v Polsku závažnou krizi, což ostře kontrastovalo s oficiálním optimismem. V únoru 1980 proběhl VIII. sjezd PSDS, kde strana prezentovala své úspěchy. Mluvílo se o jistých chybách (a proto odstupuje premiér Jaroszewicz), ale celkově bylo Gierkovo desetiletí interpretováno jako navýsost úspěšné. Navíc v červenci 1980 počet členů PSDS dosáhl 3 milionů, což bylo nejvíce v její historii. Všechno dohromady tvořilo jistou krásnou fasádu, za níž se skrývaly závažné hospodářské problémy. Na přelomu let 1978/1979 udeřila tzv. zima století, která ukázala slabost a neschopnost režimu. Docházelo k výpadkům proudu a dodávek tepla. Silnice a železnice byly po řadu dní nesjízdné a zásobování obchodů bylo ještě problematičtější než obvykle. Následující rok 1980 byl katastrofální zvláště pro potravinářský průmysl. Rostlinná produkce klesla o 15 % a živočišná o 6 %.⁵⁵⁸

Vedení strany od roku 1976 neprovádělo žádné razantnější zvýšení cen – s ohledem na reakci společnosti. Docházelo však ke skrytému zvýšení cen - z prodeje zmizely levnější výrobky a obyvatelstvo bylo nuceno kupovat dražší, údajně kvalitnější produkty. Stranické vedení se rozhodlo k 1. červenci 1980 provést další „úpravu cen,“ která se tentokrát týkala masa a masných výrobků. Ke zvýšení cen došlo i v některých podnikových stravovacích zařízeních. Právě v 70. letech (v souvislosti s reálným růstem mezd) se zvyšuje poptávka po mase. Rozhodnutí vyvolalo lavinu protestů a stávek.⁵⁵⁹

Dělníci zareagovali již ten samý den – do stávky vstoupily závody Ursus (Varšava), Autosan (Sanok), Ponat (Tarnów). Den na to se přidaly továrny v jiných městech (Tczew, Mielec, Włocławek aj.). O den později byly v televizi oznámeny jisté ústupky v otázce zvýšení cen. Stávky v některých podnicích nicméně trvaly. Ve Varšavě se představitelé strany dohodli na dalším omezení cen a oznámili zvýšení důchodů a rodinných příspěvků. Stávky měly (zatím) pouze ekonomický charakter, ale polské realie jim dávaly politický

⁵⁵⁷ Citováno na základě: Mlejnek jr., Josef: Naše potíže se Solidaritou, *Lidové noviny*, 28. 8. 2010, s. 21–22.

⁵⁵⁸ Landau, Z. – Roszkowski, W.: *Polityka gospodarcza II RP i PRL*, Warszawa 1995, s. 281.

⁵⁵⁹ Holzer, Jerzy: „Solidarność“ 1980 – 1981. *Geneza i historia*, s. 89–90.

rozměr. V továrně na traktory Ursus vznikly tzv. dělnické komise, které měly reprezentovat dělníky nezávisle na oficiálních odborech. Devátého července vstoupila do stávkový továrna na letadla ve Świdniku na východě Polska, nedaleko Lublina. Do 20. července stávkoval téměř celý Lublin (včetně zaměstnanců hromadné dopravy). Vyřešit vzniklou situaci přijel vicepremiér Mieczysław Jagielski, člen politbyra. Zaměstnancům v Lublinu bylo vyhověno v jejich mzdových požadavcích. Nicméně stávková lavina se dále šířila po celé zemi. Navýšení mezd už dávno přerostlo zisky získané zvýšením cen. Stranický aparát se vědomě vyhýbal silovému řešení (strach z opakování událostí roku 1970), nicméně žádné tvůrčí řešení nenabídl a pouze pasivně očekával další vývoj. Do stávků vstupovaly další podniky po celém Polsku, povzbuzené ústupky ze strany režimu.⁵⁶⁰ Jak měli poznamenat, dle denní zprávy, dělníci z Nowé Huty: „*Jiní můžou stávkovat a vždycky něco dostanou. U nás se nic neděje a prachy nejsou.*“⁵⁶¹

Skutečný přelom v této stávkové lavině znamenala okupační stávka, do které vstoupily Leninovy loděnice v Gdaňsku (Stocznia Gdańska im. Lenina) 14. srpna. Jejich zaměstnanci požadovali znovupřijetí Anny Walentynowiczové a Lecha Wałęsy (byl propuštěn o několik měsíců dříve než prvně jmenovaná), kteří byli propuštěni z práce kvůli svému působení ve Svobodném odborovém svazu (Wolne Związki Zawodowe, dále WZZ). O den později již státkovaly loděnice, přístavy, některé továrny a hromadná doprava na celém baltském pobřeží. O dva dny později se vedení gdaňských loděnic rozhodlo vyhovět požadavkům svých zaměstnanců (zvýšení mezd o 1500 zlotých a kompenzace za zvýšené ceny potravin). Většina členů stávkového výboru hlasovala pro ukončení stávky. Nicméně, jiným stávkujícím závodům vyhověno nebylo, proto se rozhodnutí gdaňských loďařů setkal s kritikou. V reakci na to v gdaňských loděnicích vznikl Mezipodnikový stávkový výbor (Międzyzakładowy Komitet Strajkowy, MKS), do jehož čela se postavil Lech Wałęsa. Výbor se rozhodl vést rozhovory s představiteli státu jménem všech stávkujících. Jestliže 17. srpna Mezipodnikový stávkový výbor sdružoval 21 závodů, 20. srpna to bylo již 304 závodů. Jeho delegace předložila gdaňskému vojvodovi seznam 21 požadavků.⁵⁶² Jako první byl uveden požadavek povolit nezávislý odborový svaz. Další se týkaly ekonomických otázek, sociální oblasti a dodržování lidských práv: propuštění politických vězňů, znovupřijetí studentů vyloučených za své přesvědčení,

⁵⁶⁰ Holzer, Jerzy: „Solidarność“ 1980–1981, s. 90–94.

⁵⁶¹ AP w Krakowie, fond: Archiwum Komitetu Krakowskiego PZPR, Informacje bieżące dot. sytuacji społeczno-politycznej i nastrojów wśród ludności woj. krakowskiego, sign. 91/VII/45, Informacja o sytuacji produkcji i społecznej w Kombinacie HiL, Kraków, 15. 8. 1980, f. 17.

⁵⁶² Sowa, L. A.: Wielka Historia Polski, s. 282.

zaručení práva na stávku apod.⁵⁶³ Třetí požadavek se týkal církve: „*Požadujeme dodržování svobody slova, tisku a publikování, zaručené Ústavou PLR, a zanechání represí nezávislých vydavatelství. Zároveň žádáme o přístup do sdělovacích prostředků pro představitele všech vyznání.*“⁵⁶⁴

Rozhodnost, s jakou se polští dělníci přihlásili o svá práva, osvětlují sociologické průzkumy z konce 70. let. Ty upozorňují na jejich vyšší sebedůvěru a nižší pocit strachu (v porovnání s jinými sociálními skupinami a to i ve srovnání s jejich kolegy např. z USA). Naopak pro inteligenci ve stejném období byla typická nižší sebedůvěra a více pocítovala obavy a strach.⁵⁶⁵ Stávky v červenci a srpnu jsou svým způsobem paradoxní, byli to vlastně dělníci vychovaní režimem, kdo se proti němu vzepřeli. To režim jim stále opakoval, že jsou důležití, že jsou povoláni k velkým věcem, takže to vzali vážně.⁵⁶⁶

A co církve? Primas Wyszyński přistupoval k vlně stávek velmi rezervovaně. Poslal sice do Gdaňska svého poradce, Romualda Kukułowicze,⁵⁶⁷ jeho přítomnost však nepřinesla větší efekt. Kardinál Wyszyński se zřejmě obával manipulování církve v politickém boji mezi jednotlivými frakcemi PSDS. Důvodem jeho poměrně chladného přístupu mohla být i jistá nedůvěra k dělnickému prostředí, později se totiž „rolnické“ Solidaritě dostane mnohem vřelejšího přijetí.⁵⁶⁸ Kněží v terénu (nejčastěji z farností, na jejichž území se nacházel příslušný stávkující podnik) byli v situaci, kdy byli často vtaženi do víru dění z důvodu samotné příslušnosti ke kněžskému stavu. Dělníci, kteří se zapojili do okupační stávky, se chtěli sami od sebe zúčastnit nedělní mše (první neděle připadla na 17. 8.) a přišli tedy o ni požádat. Chtělo by se říci, když nemůže přijít církev k dělníkovi, musí přijít dělník k církvi. Dejme nyní slovo jednomu z účastníků událostí - mladému, tehdy úplně neznámému třiatřicetiletému knězi, který pocházel z venkova, s dělnickým prostředím žádné větší zkušenosti neměl a do Varšavské hutě se dostal víceméně náhodně – P. Jerzemu Popiełuszkovi.⁵⁶⁹ „*Před poslední srpnovou nedělí přišla k mému biskupovi*

⁵⁶³ Holzer, Jerzy: „Solidarność“ 1980 – 1981. Geneza i historia, s. 92–93.

⁵⁶⁴ Żądania strajkujących zakładów pracy i przedsiębiorstw reprezentowanych przez Międzyzakładowy Komitet Strajkowy z Siedzibą w Stoczni Gdańskiej, In: Drzycimski, Andrzej – Skutnik, Tadeusz (edd.): Zapis wydarzeń. Gdańsk – Sierpień 1980. Dokumenty, Warszawa 1999, s. 31–32.

⁵⁶⁵ Koralewicz, Jadwiga: Autorytaryzm, lęk, konformizm. Analiza społeczeństwa polskiego końca lat siedemdziesiątych. Wrocław 1987, s. 224.

⁵⁶⁶ Przewodnia siła narodu. O robotnikach w PRL z historykami Stanisławem Jankowiakiem i Łukaszem Kamińskim rozmawia Barbara Polak. In: Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej, č. 5, červen 2001, s. 5–23.

⁵⁶⁷ Zieliński, Zygmunt: Kościół w Polsce (1944–2002). Radom 2003, s. 283.

⁵⁶⁸ Żaryn, J.: Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce, s. 434 an.

⁵⁶⁹ Jerzy Popiełuszko (1947–1984) – katolický kněz. Prošel bohosloveckou jednotkou v Bartoszycích (1966–1968), od roku 1980 působil ve farnosti sv. Stanislava Kostky ve Varšavě, od srpna 1980 působil mezi hutníky. Každý měsíc sloužil tzv. mše za vlast, které byly velice populární. Ve svých kázáních často zmiňoval požadavek legalizace Solidarity a problematiku lidských práv. Shromažďovali se kolem něho

[jedná se o varšavského arcibiskupa kardinála Stefana Wyszyńskiego – pozn. aut.] *delegace dělníků z největšího podniku ve městě [Huta Warszawa, Varšavská huť – pozn. aut.] s prosbou, aby poslal nějakého kněze sloužit mši do továrny. Padlo to na mě. Do konce života nezapomenu na ten den a tu mši. Šel jsem tam se strašnou trémou. Situace sama o sobě byla pro mě úplně nová. Co tam bude? Jak mě přijmou? Budu mít kde sloužit? Kdo bude číst a zpívat? Dnes tyhle otázky mohou znít naivně, ale tím jsem se trápil cestou do fabriky. A tehdy jsem u brány prožil první velké překvapení. Stál tam hustý zástup lidí – plakali, ale zároveň se usmívali. A tleskali. Myslel jsem si, že za mnou jde někdo důležitý. Ale to byl potlesk na uvítanou pro kněze, který poprvé v historii tohoto podniku prošel jeho branou. Tehdy mě napadlo – potlesk pro církev, která přes třicet let vytrvale bušila na brány továren.“* Počáteční obavy se ukázaly jako nepotřebné – dělníci připravili oltář s křížem i provizorní zpovědníci. „Ukázalo se, že zpívat také dovedou, mnohem lépe než v některých kostelích.“⁵⁷⁰

V podobné situaci, ale již od poloviny srpna, se ocitl kněz Hilary Jastak⁵⁷¹ z Gdyně na baltském pobřeží. K němu 16. srpna přišla delegace stávkujících loďařů (kterou částečně tvořili jeho farníci) s prosbou, aby pro ně v neděli 17. srpna sloužil mši. P. Jastak souhlasil a odsloužil danou neděli mše hned dvě – v přístavu a v loděnicích. V proneseném kázání podpořil dělníky v jejich úsilí a vyjádřil jim svou morální podporu: „*Všechny právní normy jsou na Vaší straně, na straně Vašeho postoje a Vašich oprávněných požadavků.*“ Uvedl, že si velice váží toho, že může být mezi těmi, kteří „*rozhodně, důstojně a klidně bráníte pravdu a nezrušitelná lidská práva.*“⁵⁷² Do Loděnic Pařížské komuny v Gdyni přišel P. Jastak i následující den, kdy odsloužil mši za oběti prosince 1970. Na mši zavítalo i mnoho lidí z města. Celkem se účast odhadovala na 12 tisíc lidí.⁵⁷³ Podobnou roli jako P. Jastak v Gdyni sehrál P. Henryk Jankowski v Gdaňsku. Ten sloužil mše v gdaňských loděnicích, byl totiž farářem při kostele sv. Brigity a loděnice se nacházely na území jeho

protirežimně smýšlející dělníci, umělci i intelektuálové. Státní moc ho obviňovala z protistátní činnosti, byl šikanován a neustále sledován SB. Dne 19. 10. 1984 unesen tajnou policií, zbit, svázán a hozen do přehrad, jeho tělo se našlo až 30. října. V červnu 2010 beatifikován. Strasz, Małgorzata: Ks. Jerzy Popiełuszko. In: Skórzyński, Jan (red.): *Opozycja w PRL (1956–89)*, II. díl, Warszawa 2002, s. 261–263.

⁵⁷⁰ Sochoń, Jan (ed.): Ks. Jerzy Popiełuszko. *Dotknięcie Boga. Myśli, modlitwy, wywiady*. Warszawa 2000, s. 88 – 89. Rozhovor s P. Jerzym Popiełuszkem přetištěn z: *Ład Boży*, č. 9, č. 1983, Włocławek.

⁵⁷¹ Hilary Jastak (1914–2000) – římskokatolický kněz. Do začátku německé okupace studoval teologii v Pelplině, po vysídlení ve Varšavě, kaplan AK, v roce 1950 vězněn, v 70. letech sloužil mše za dělníky zabité v prosinci 1970, podporoval opozici (mj. zaměstnal ve své farnosti disidenta Arkadiusze Rybického), v době stanného práva pomáhal postiženým rodinám, od roku 1984 v penzi.

⁵⁷² *Przemówienie i homilia ks. prałata dra H. Jastaka oraz modlitwa powszechna podczas mszy na terenie stoczni i portu gdyńskiego*. In: Drzycimski, Andrzej – Skutnik, Tadeusz (edd.): *Zapis wydarzeń*, s. 54 a 57.

⁵⁷³ Informacja Komitetu Strajkowego Stoczni im. Komuny Paryskiej w Gdyni o mszach odprawianych przez ks. prałata Hilarego Jastaka. In: Drzycimski, Andrzej – Skutnik, Tadeusz (edd.): *Zapis wydarzeń*, s. 88–89.

farnosti. P. Jankowski vydal 20. srpna prohlášení ke všem zaměstnancům loděnic a ostatních podniků v Gdaňsku, ve kterém informoval, že v případě potřeby ho mohou kdykoliv kontaktovat.⁵⁷⁴

Jan Pavel II. svůj postoj vyjádřil již 20. 8. v dopise primasovi Wyszyńskému, se kterým se ale širší veřejnost mohla seznámit až ke konci srpna, neboť cenzura neumožnila *Tygodniku Powszechnému* ho uveřejnit.⁵⁷⁵ Papež vyjádřil své přání, aby polský episkopát mohl znovu pomoci polskému národu „v jeho nelehkém úsilí o chléb вездеjší, sociální spravedlnost a zajištění jeho neporušitelných práv na vlastní život a rozvoj.“⁵⁷⁶

Gdaňský biskup Lech Kaczmarek (s jehož podporou sloužili kněží z jeho diecéze mše v podnicích) vydal jako první představitel polské církevní hierarchie oficiální prohlášení (23. 8.), ve kterém se vyjádřil ke stávající situaci. Biskup Kaczmarek dělníky podpořil, jejich požadavky označil za správné, ale varoval před projevy nenávisti a „*nepromyšlenými kroky*“, které by mohly vést k prolití krve. Vzpomínky na situaci z prosince 1970 byly tady ještě stále živé. Vyjádření uzavírala věta: „*Požadujte, ale usilujte, nakolik to na Vás závisí, o rychlé ukončení stávek a velice smutných chvil, které tady prožívá celé naše baltské pobřeží.*“⁵⁷⁷

Kardinál Stefan Wyszyński se poprvé ke stávající situaci vyjádřil 17. 8. v kázání při mši ve Vambeřicích, kde právě pobýval. Zmínil, že je nutné méně si půjčovat a méně vyvážet „*a lépe uspokojovat potřeby národa – morální, sociální, náboženské, kulturní a ekonomické.*“ Za což si vysloužil ovace.⁵⁷⁸ Nejobsáhleji se k událostem vyjádřil při slavnostní mši v Čenstochové, na slavnosti Panny Marie Čenstochovské dne 26. srpna. Vyzýval k rozvaze, šetření, trpělivosti a hledání viny především u sebe. Požadoval svobodu pro církev v její práci. Zdůraznil, že je nutné „*respektovat právo člověka sdružovat se a zvláště právo zlepšovat se ve vlastním zaměstnání.*“ Vyzval všechny, aby plnili své povinnosti, k čemuž dodal: „*Ovšem, abychom mohli plnit své úkoly, je nezbytná národní, sociální, kulturní a hospodářská suverenity! [...] Ačkoliv dnes je situace taková, že národy spojené do bloků různými smlouvami plně suverénní nejsou, přesto hranici*

⁵⁷⁴ Komunikat ks. Henryka Jankowskiego do wszystkich pracowników. In: Drzycimski, A. – Skutnik, T. (edd.): Zapis wydarzeń, s. 141.

⁵⁷⁵ Odpis protokołu z pobytu delegacji Komitetu strajkowego Stoczni im Komuny Paryskiej w Gdyni. In: Drzycimski, A. – Skutnik, T. (edd.): Zapis wydarzeń, s. 394.

⁵⁷⁶ Raina, Peter (ed.): Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989, 3. díl (1975–1989), s. 160.

⁵⁷⁷ Prohlášení bylo na biskupovo přání čteno ve všech farnostech diecéze v neděli 24. 8. 1980. Odpis z kurendy Gdaňské Kurii Biskupiej. Orędzie biskupa gdańskiego w związku z wydarzeniami na Wybrzeżu, Gdańsk. In: Drzycimski, Andrzej – Skutnik, Tadeusz (edd.): Zapis wydarzeń, s. 225–226.

⁵⁷⁸ Fragmenty autoryzowanego kazania Stefana kard. Wyszyńskiego w Wambierzycach. In: Drzycimski, A. – Skutnik, T. (edd.): Zapis wydarzeń. Gdańsk – Sierpień 1980. Dokumenty, s. 51 – 52.

*těchto smluv tvoří zodpovědnost za vlastní národ, za jeho práva a tedy i právo na suverenitu.*⁵⁷⁹ Režim se rozhodl kardinálovo kázání (bez jeho souhlasu) otisknout ve svých periodikách, ale samozřejmě ne v plném znění. Cenzoři škrtili protirežimní pasáže a ostatní poupravili tak, aby vynikly úryvky, které zdůrazňovaly klid, rozvahu a volání po plnění vlastních povinností.⁵⁸⁰ Celkové vyznění kázání tak spíše mělo připomínat článek ze stranického deníku *Trybuna Ludu*, který vyšel o několik dní dříve pod názvem „Potřebujeme klid a rozvahu.“⁵⁸¹

Obyvatelé Polska si pro sebe fakt otištění Wyszyńskiego kázání v oficiálních periodikách (dosud cosi nevídaného) interpretovali jako splnění třetího z 21 gdaňských požadavků a text vzali za bernou minci. A zareagovali značně rozhořčeně. Například dělníci z Leninovy hutě v Krakově se měli, jak zaznamenal autor denní zprávy, mj. nechat slyšet: „*Primas se dohodl s Gierkem, který ho přemluvil.*“, „*Kolik za to asi Wyszyński dostal?*“⁵⁸² Šokování a zklamání obsahem kázání nebyli pouze sami dělníci. P. Jastak poslal (po delegaci tvořené členy Stávkového výboru z Gdyně) primasovi Wyszyńskému dopis do Varšavy, ve kterém se mu snažil vysvětlit celkovou situaci. Velice pozitivně se vyjádřil o stávkujících dělnících, současně však neskrýval své výčitky: „*Dělníci a ostatní skupiny věřících několikrát dokázali svoji věrnost a oddanost katolické církvi [...] a nyní je církevní hierarchie opustila a dokonce je napomíná. [...] Může snad v této situaci polský episkopát pasivně sledovat dělníky, kteří se důstojně a klidně upomínají o práva, která jim přísluší?*“ Zmínil také, že všechny kněze na baltském pobřeží kázání postavilo do obtížné situace.⁵⁸³ Hned na druhý den (27. 8.) tisková kancelář polského episkopátu uvedla věci na pravou míru⁵⁸⁴ a dala pokyn přečíst autorizovaný text ve všech farnostech na území Polska.

Režimu přitom velice záleželo na tom, aby získal primase pro roli vyjednávače. E. Gierek ho o to sám prosil 22. srpna. Strana a vláda si již od roku 1970 uvědomovala, že církev dokáže mít velký vliv na zklidnění emocí ve společnosti, proto si snažila získat Wyszyńskiego na svou stranu. Při setkání s Gierkem mu primas navrhoval, aby sám I.

⁵⁷⁹ Tekst autoryzowany. Kazanie podczas sumy w uroczystość Matki Bożej Częstochowskiej. Stefan Kardynał Wyszyński, Prymas Polski, Jasna Góra, 26. 08. 1980. In: Drzycimski, A. – Skutnik, T. (edd.): Zapis wydarzeń, s. 308–318.

⁵⁸⁰ Paczkowski, A.: Pół wieku dziejów Polski, s. 465.

⁵⁸¹ Potrzeba pokoju i rozwagi, *Trybuna Ludu*, 23. – 24. 8. 1980. Viz: Drzycimski, A. – Skutnik, T. (edd.): Zapis wydarzeń, s. 226–228.

⁵⁸² AP w Krakowie, fond: Komitet Krakowski PZPR w Krakowie, sign. 29/2382/471; Informacja o sytuacji społeczno – politycznej w Kombinacie HiL, Kraków, 28. 8. 1980, f. 387.

⁵⁸³ Memoriał ks. Hilarego Jastaka dla Jego Eminencji Księdza Stefana Kardynała Wyszyńskiego Prymasa Polski, Gdynia, 27. 08. 1980. In: Drzycimski, A. – Skutnik, T. (edd.): Zapis wydarzeń, s. 399–399.

⁵⁸⁴ Informacja Sekretariatu Episkopatu Polski z 27. 08. 1980 r. o ocenzeniu kazania Prymasa Polski, Warszawa, 27. 08. 1980, tamtéž, s. 308.

tajemník jel situaci do Gdańska urovnat, k čemuž, jak víme, nedošlo. Sám Wyszyński si velice dobře uvědomoval možná nebezpečí stávající situace, protože se měl Gierka otázat: „*A co naši sousedi?*“ Týden od vzniku Nezávislých samosprávných odborů „Solidarita“ se primas setkal s Lechem Wałęsou. Kardinál Wyszyński mu sdělil několik doporučení. Předně, aby nechtěli splnit své požadavky hned, ale dávkovali je postupně. Solidarita se dle jeho názoru měla snažit nepřetržitě fungovat minimálně 3–4 roky, protože pak bude pro komunisty těžší hnutí zničit. Doporučoval také jednat se sovětským velvyslanectvím v otázce legalizace odborů.⁵⁸⁵

Pojednávat o postoji církve k Solidaritě je úkol obtížný. Předně církev byla značně rozmanitá. Již na výše uvedených příkladech, týkajících se téměř výlučně reakce duchovních a pouze za srpen roku 1980, vidíme, že se nedá hovořit o jejím jednotném postoji. Jednomyslní nebyli ostatně ani sami biskupové. Jeden z nich stávkující odsoudil, jiní chtěli dělníky podpořit.⁵⁸⁶ Polští biskupové se k srpnovým stávkám vyjádřili dne 27. srpna, kdy nepokoje označili za projev „*mnohaleté nespokojenosti, která vyplývá z chyb, ke kterým došlo.*“ Vybízeli ke klidu, vyrovnanosti a rychlému řešení problémů. Nepřímo se zmínili i o nebezpečí případného zásahu zvenčí, kterého se obávala řada Poláků: „*Poláci se musí spolu domluvit a vyjasnit si své problémy ve vlastním domě.*“ Současně však mluvili „*o nezrušitelných právech národa,*“ která dále vyjmenovali. Ačkoliv byla formulována jiným jazykem než 21 požadavků, znamenalo to podporu stávkujících. Místo požadavku zrušení cenzury se mluví „*o právu na pravdu,*“ místo různě formulovaných sociálních požadavků je zmiňováno „*právo na náležitou odměnu za vykonanou práci*“ a není pominuto ani spolčovací právo.⁵⁸⁷

Pomíjím fakt, že církev neznamená pouze duchovenstvo. Celá problematika je navíc značně obtížena emocemi. Někteří (i historici) se domnívají, že církev je třeba obhajovat za každou cenu. Příkladem takového myšlení je práce Andrzeje Micewského, která se právě věnuje vztahům církve a Solidarity, jádro práce tvoří převážně období od roku 1981. Micewski například neváhá tvrdit, že Solidarita by nebyla rozpuštěna (vyhlášením stanného práva 13. 12. 1981), kdyby více naslouchala primasovi Glempovi. Ten se stal nástupcem primase Wyszyńskiego, který 28. května 1981 zemřel.⁵⁸⁸

⁵⁸⁵ Żaryn, J.: „Błogosławie Was i Wasze poczynania.“ In: Biuletyn IPN, č. 4, květen 2001, s. 23–33.

⁵⁸⁶ Tamtéž. Jan Żaryn čerpal z informací Ministerstva vnitra, církevní záznamy k dispozici nejsou.

⁵⁸⁷ Komunikat z posiedzenia Rady Głównej Episkopatu Polski, Warszawa, 27. 08. 1980. In: Drzycimski, A. – Skutnik, T. (edd.): Zapis wydarzeń, s. 295–297.

⁵⁸⁸ Micewski, A.: Kościół wobec „Solidarności” i stanu wojennego. Paris 1987, s. 36.

Osmdesátá léta jsou obdobím, kdy stát usiluje získat církve na svou stranu, protože bylo pro něj lepší ustoupit církvi, než čelit jejímu spojení s opozicí (a případně s dělníky). To vedlo k určitým sporům uvnitř polské církevní hierarchie. Kardinál Glemp se totiž po rozpuštění Solidarity domníval, že pokračovat v úsilí o její obnovení je předem odsouzeno k neúspěchu a snažil se o dohodu se státem pouze jménem církve. Je známo, že s tím nesouhlasili například arcibiskupové Ignacy Tokarczuk a Henryk Gulbanowicz, kteří Solidaritu podporovali.⁵⁸⁹

Pro ilustraci uvedu příklad, který názorně přibližuje Glemповu strategii a ukazuje, jak mnoho se v 80. letech kněz, kolem kterého se navíc shromažďovali disidenti, mohl v názoru na Solidaritu (a potažmo na přístup církve k režimu) lišit od svého přímého nadřízeného primase Glempe. Není žádné tajemství, že P. Jerzy Popiełuszko si ve svém deníku (vydán poprvé v Paříži ke konci 80. let) zaznamenal svůj rozhovor s kardinálem Glempem. Ten na něj zřejmě naléhal, aby zanechal své protirežimní činnosti: „[...] u vrátnice jsem potkal otce primase. Vešli jsme do pokoje. To co jsem uslyšel, překonalo i mé nejhorší očekávání. Je pravda, že primas mohl být rozčilen, protože musel kvůli mně psát dopis Jaruzelskému, což ho stálo hodně úsilí. Jeho výčitky mě úplně ochromily. SB se ke mně při výslechu chovala líc. [...]“⁵⁹⁰ Není pochyb, že sám Glemp byl pod velkým tlakem ministerstva vnitra. Jistý nepokoj ovšem budí výpovědi kardinála Józefa Glempe z roku 2010, kdy se například o osobě P. Popiełuszka vyjádřil, že „se sám cpal do mučednictví.“⁵⁹¹ Tehdejší kancléř varšavského arcibiskupství Zdisław Król své postoje z 80. let v roce 2004 vnímal takto: „Dnes rádi utíkáme od toho, co jsme tehdy dělali. Ale my jsme ho [J. Popiełuszka – pozn. aut.] přece někdy napadali, aniž bychom měli pravdu. Neměli jsme odvahu, kterou měl on. [...] Mnohokrát jsem chodil na Úřad pro církevní záležitosti a tam mi říkali: „Víte, my vám stavbu toho kostela nepovolíme, protože P. Popiełuszko řekl to a to a P. Małkowski to a to [...]“.“ Tehdy, aniž bychom vedli jakoukoliv hru, jsme ho opravdu chtěli umírnit.⁵⁹²

⁵⁸⁹ Wróg numer jeden. O stosunkach państwo – Kościół w okresie PRL z Antonim Dudkiem rozmawia Barbara Polak. In: Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej, č. 4, květen 2001, s. 5–21.

⁵⁹⁰ Popiełuszko, Jerzy: Zapiski 1980–1984, Paris 1985, s. 47–48.

⁵⁹¹ Kardinál Józef Glemp. Mój bilans. Rozmawiają Andrzej Stankiewicz i Piotr Śmiłowicz. *Newsweek Polska*, 6. 6. 2010, s. 20. Ještě rozhodněji primas Glemp zasáhl v případě P. Stanisława Małkowského, kterému v listopadu 1984 zakázal kázat, s poukazem na jeho „radikalismus“, na území celé varšavské arcidiecéze. Zákaz odvolal v červnu 1989. Płużańska, Zofia: Ks. Stanisław Małkowski. In: Skórzyński, Jan (red.): *Opozycja w PRL (1956–89)*, II. díl, Warszawa 2002., s. 218–219.

⁵⁹² Zdisław Król [krul] se později stal postulátorem beatifikačního procesu P. Popiełuszka; To on miał rację. O księdzu Jerzym Popiełuszce, jego posłudze i męczeńskiej śmierci z ks. infułatem Zdzisławem Królem, ks. prałatem Janem Sikorskim i Januszem Kotańskim rozmawiają Barbara Polak i Jan M. Ruman. In: *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, č. 10, 2004, s. 9–30.

Různé pohledy uvnitř samotné církve na vztah k Solidaritě (opakuji, že kvůli zjednodušení se věnuji pouze duchovenstvu) ilustruje i fakt, že v této otázce se stoprocentně neshodl Jan Pavel II. ani s kardinálem Wyszyńským (částečně), ani s jeho nástupcem (velkou měrou). Jedna ze stranických analýz z roku 1987 hovoří o tom, že Glemp už nad Solidaritou zlomil hůl, ale papež ne.⁵⁹³ Jan Pavel II. měl k dělníkům blíže než jiní možná i z důvodu osobní zkušenosti, neboť za druhé světové války v dělnických profesích pracoval. Jako hlas na podporu Solidarity byla interpretována i jeho v pořadí druhá encyklika *Laborem exercens*, která byla zveřejněna v září 1981, u příležitosti 90 let od encykliky *Rerum novarum*. V encyklice *Laborem exercens* je jedna kapitola věnována přímo otázce odborů. Ty jsou zde označeny za „*stoupence boje za sociální spravedlnost a za zákonitá práva pracujících podle různých povolání*.“ Objevuje se tu však varování před jejich politizací. Zmíněna byla i problematika stávky, která byla označena za krajní, nicméně možný prostředek: „*Pracující musí mít v této souvislosti zajištěné právo na stávku, bez osobních trestních sankcí za účast na ní*.“⁵⁹⁴ Pro Solidaritu byla encyklika velmi důležitá a není tedy náhoda, že její polský text redakce polské edice *L'Osservatore Romano* přivezla na I. sjezd Solidarity do Gdaňska.⁵⁹⁵

V polské historické literatuře se první papežova návštěva v Polsku často dává do souvislosti se vznikem Solidarity. Neuvádí se ale proč, což by ukazovalo, že autoři těchto tvrzení vnímají souvislost pouze v psychologické a duchovní úrovni. Na základě předchozího výzkumu si však dovoluji formulovat tezi o konkrétních spojitostech těchto událostí. V letech 1978–1980 byla církev dvakrát vpuštěna do dosud zapovězených médií, tj. do rádia a televize. V prvním případě se jednalo o slavnostní inauguraci Jana Pavla II., v druhém o přenosy mší z papežovy návštěvy. Kvalita ani přístup sice nebyly nejlepší, ale obyvatelé PLR viděli, že je to možné. Není proto náhoda, že v tzv. 21 požadavcích se objevil postulát zpřístupnit média církvím všech vyznání. Návštěva také znamenala vstup církve do veřejných prostor, kam ani v Polsku náboženství nesmělo. Setkání s papežem ukázala lidem, že je možné se modlit na veřejných prostranstvích v davu.⁵⁹⁶ Například během stávky v Leninových loděních každý den běžně probíhaly modlitby na továrním

⁵⁹³ Citováno na základě: Dudek, A.: *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990*, Kraków 2009, 5. vyd., s. 82.

⁵⁹⁴ Jan Pavel II.: *Laborem exercens*. Encyklika Jana Pavla II. o lidské práci ze 14. září 1981, Praha 1996, s. 51–52. Jedna část je navíc pojmenována „Solidarita pracujících.“

⁵⁹⁵ Boniecki, Adam – Kolenda-Zaleska, Katarzyna: *Zrozumieć papieża. Rozmowy o encyklikach*. Kraków 2003, s. 30.

⁵⁹⁶ Jedna z pamětnic vzpomíná, že pro ni byl při papežově návštěvě velký zážitek to, že jí poprvé bylo dovoleno modlit se spolu s ostatními na veřejném prostranství. Różycka, Iwona: *Wagary*. In: Klimara, Andrzej (red.): *Powroty do domu*. Wadowice 2004, s. 53–54.

dvoře za účasti většiny stávkujících. Vedla je Bożena Rybicka (z uskupení Hnutí Mladé Polsko, RMP), pozdější sekretářka Lecha Wałęsy.⁵⁹⁷ Zástupci církve a státu hlavně před návštěvou museli spolu z organizačních důvodů vést řadu jednání, ve kterých měli zástupci církve o trochu lepší pozici než dříve. Získané dovednosti se později hodily zvláště v případě zasedání tzv. Smíšené komise. Zajímavým fenoménem jsou petice, které sepsovali v některých závodech před návštěvou (hojně na Slezsku a na jihu Polska), ve kterých zaměstnanci žádali vedení o udělení volna s tím, že se chtějí zúčastnit setkání s papežem. Domnívám se, že to mohlo usnadnit pozdější organizování nezávislých odborů, protože při sbírání podpisů se zaměstnanci stmelili a poznali vzájemně své názory a odhodlání. Uvedená teze by ale vyžadovala podrobnější analýzu.⁵⁹⁸ Před návštěvou se při své hladovce jménem dělníků přihlásil se svými požadavky Kazimierz Świtoń z opozičního uskupení Svobodný odborový svaz (WZZ), kdy ve svém prohlášení odmítl být pouhou pracovní silou. O degradaci člověka prací bude později mluvit Jan Pavel II. v Nowé Hutě a ve své druhé encyklice.

Srpen 1980 tak završil trnitou cestu sbližování církve a dělnického prostředí v Polsku.

⁵⁹⁷ Friszke, A.: *Opozycja polityczna w PRL 1945 – 1980*, s. 508.

⁵⁹⁸ Zajímavou otázkou je, zda vznikly nezávislé odbory dříve v závodech, které sbíraly podpisy pod petice, či ne.

Závěr

Výše popisované události let 1978–1980 uvedly do pohyb řadu změn ve společnosti, které se později plně projeví v 80. letech. Z výše popisovaných reakcí na zvolení krakovského kardinála papežem z prostředí, která nebyla spokojena s poválečným vývojem, jasně vyplývá frustrace představitelů církve, opozice a často i řadových občanů (bouřlivá reakce obyvatel Krakova). Návštěva papeže v Polsku sama o sobě nebyla novým nápadem. Pavel VI. vyjádřil přání navštívit Polsko již v roce 1966, kdy římskokatolická církev v Polsku slavila výročí tisíc let od christianizace polského státu. Ve chvíli, kdy se papežem stal Polák Karol Wojtyła, komunisté nemohli tak snadno odmítnout jednat o jeho návštěvě v Polsku. Vzhledem ke skutečnosti, že Edward Gierek se dostal k moci po prosincovém masakru z roku 1970, celá jeho dekáda je poznamenána snahou ustupovat společnosti ve chvílích mimořádného nátlaku. Ke konci 70. let (po neúspěšném zvýšení cen v roce 1976) je navíc stále zřejmější slabost vládnoucích představitelů. Gierek tedy byl nucen s návštěvou papeže souhlasit (ačkoli rada Moskvy byla opačná) – předně se bál odporu svých vlastních obyvatel a poškození vlastní reputace na Západě, která byla nezbytná pro jeho hospodářskou politiku založenou na půjčkách.

Před návštěvou byla církev poměrně úspěšná v jednáních s představiteli státu, ačkoliv se jí nepodařilo prosadit setkání v Piekarach Śląských. A to i přesto, že lokální společnost vyvinula velký odpor proti zamítavému stanovisku režimu. Strana sice dosáhla přesunu původního termínu návštěvy z května na červen, nakonec šlo ale pouze o téměř kosmetickou úpravu, protože církev prostě posunula oslavy spojené s výročím úmrtí sv. Stanislava na červen. Navíc získala delší návštěvu, než o jakou původně usilovala.

Různá setkání s papežem ukázala i na specifika daného regionu – v Nowém Targu jevílo obyvatelstvo tohoto, převážně zemědělského regionu, velký zájem o setkání, současně však téměř chybí transparenty s protirežimním akcentem (kromě jednoho případu s nápisem „*My chceme Boha*“, což je ale citát z náboženské písně), na rozdíl od setkání ve velkých městech, která byla vítanou příležitostí pro opoziční aktivisty na sebe upozornit, byť pouze prostřednictvím transparentů (a to nejen s ohledem na přítomné novináře). V průběhu návštěvy sice polevily represe vůči disidentům, týkalo se to ale hlavně známějších aktivistů, jak naznačuje případ gdaňské mládeže soustředěné kolem časopisu *Bratniak*, které setkání s papežem nebylo vůbec umožněno. V některých případech politická policie nezasahovala, protože se bála dekonspirace svých agentů, nebo se obávala

reakce shromážděného davu. Rozhodně však ani v průběhu návštěvy nepolevil dohled SB nad vytipovanými disidenty, o jejichž příjezdu se jednotlivé III. odbory SB vzájemně informovaly.

Státní aparát se snažil různými způsoby omezit účast obyvatel, nicméně se jasně ukázalo, že strana se často nemohla spolehnout ani na loajálnost vlastních členů.

Návštěva byla velkým emocionálním zážitkem, nicméně jejím efektem byly i naprosto konkrétní důsledky na vzájemné vztahy církve a státu.

Ukázalo se, že strana už neměla značné části polské společnosti co nabídnout – pro mládež nebyly stávající zpolitizované organizace lákavé, zvyšovala se poptávka po samizdatových titulech jako reakce na zpolitizovaný tisk a zájem o historii a přednášky v rámci bytových seminářů, které se často konaly i v církevních prostorách. Opozice organizovala vlastní slavnosti a manifestace (3. května, 11. listopadu) často spojené se mší jako protipól zprofanovaných prvomájových průvodů. V srpnu 1980 se od strany, která si říkala dělnická, odvrátili dělníci. Církev dokázala vejít do různých prostředí (často díky velké otevřenosti některých svých představitelů) a pracovat s nimi. Řada kněží měla velké osobní charisma, které kontrastovalo se stranickými představiteli.

V tu dobu dále pokračovalo sbližování církve a opozičních kruhů, byť někteří disidenti se za katolíky nepovažovali, což ale v žádném případě neznamená, že by byli automaticky proticírkevní. Karol Wojtyła byl jako kardinál i později jako papež všeobecně dobře přijímán disidentskými kruhy. Platí to pro Polsko i Československo. Zajímavé by bylo srovnání reakcí disentu v NDR či v Maďarsku. Významná byla pro polskou opoziční scénu první encyklika Jana Pavla II. *Redemptor hominis*, kde se vyjádřil k problematice lidských práv (publikoval ji sice *Tygodnik Powszechny*, ale vyšla také v samizdatu). Pozornost, kterou Jan Pavel II. při návštěvě (ale i dříve jako kardinál), věnoval dělníkům, byla důležitým mezníkem ve vzájemném sbližování dělnických vrstev a církve v Polsku. Spojenectví spolu uzavřely teprve v srpnu 1980, ačkoliv cestu k němu provázela řada nedorozumění.

Celkově církev vchází do 80. let značně posílená, sebevědomější a ještě s větší autoritou v očích společnosti. Nicméně v 80. letech je evidentní, že v některých otázkách (opětovná legalizace Solidarity, aktivity některých kněží, vztah k režimu) se značně rozcházejí názory jednotlivých představitelů církve mezi sebou. Je proto téměř nemožné popsat celostně problematiku vztahu církve k Solidaritě.

Na předchozích stránkách jsem se snažila soustředit na ty reakce církve a společnosti, kterým zatím nebyla věnována v polské historiografii velká pozornost. Dosud

se největší zájem soustřeďoval hlavně na reakce vyšších představitelů PSDS. Je evidentní, že určitý liberalismus polských komunistů nevyplýval z liberálního založení jejich představitelů, ale byl výsledkem tlaku, který vyvíjela společnost (a církev) na stát. Do prosince 1981 společnost zkouší, kolik jí režim může povolit. O to větší byl šok způsobený vyhlášením stanného práva 13. prosince 1981.

Seznam zkratek

AGH – Akademia Górniczo-Hutniczo, Hutnicko-báňská akademie
abp – arcybiskup, arcibiskup
aj. – a jiné
AK – Armia Krajowa, Domáci armáda
AP – Archiwum Państwowe, Státní archiv
apod. – a podobně
atd. – a tak dále
BOR – Biuro Ochrony Rządu, Úřad pro ochranu vlád
brig. – brigádní
d/s – do spraw (Urząd d/s Wyznań, Úřad pro církevní záležitosti)
dot. – dotyczący, týkající se
ed. – editor
edd. – editoři
f. – folio
gen. – generál
ChSS – Chrześcijańskie Stowarzyszenie Społeczne, Křesťansko-sociální sdružení
IPN – Instytut Pamięci Narodowej, Ústav paměti národa
KC PZPR – Komitet Centralny Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej, viz ÚV PSDS
KIK – Klub Inteligencji Katolickiej, Klub katolické inteligence
kol. – kolektiv
ks. – ksiądz, pater (označení římskokatolického kněze)
KSS KOR – Komitet Samoobrony Społecznej Komitet Obrony Robotników, Výbor pro sociální sebeobranu – Výbor na obranu dělníků
KUL – Katolicki Uniwersytet Lubelski, Katolická univerzita v Lublinu
KW PZPR – Komitet Wojewódzki PZPR, Wojvodský výbor PSDS
KW MO – Komitet Wojewódzki Milicji Obywatelskiej, Wojvodská správa Občanské milice
mj. – mimo jiné
MKS – Międzyzakładowy Komitet Strajkowy, Mezipodnikový stávkový výbor
MO – Milicja Obywatelska, Občanská milice
MSW – Ministerstwo spraw wewnętrznych, Ministerstvo vnitra
MV – Ministerstwo vnitra

např. – například

NZPS – Nowotarskie zakłady przemysłu skórzanego, Nowotarské kožedělné závody

OBOP – Ośrodek Badań Opinii Publicznej, Centrum pro výzkum veřejného mínění

ORMO – Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej, Dobrovolnická záloha Občanské milice

P. – Pater, označení římskokatolické kněze

PDS – Polská dělnická strana (polsky Polska Partia Robotnicza, PPR)

plk. – plukovník

PLR – Polská lidová republika

PRL – Polska Rzeczpospolita Ludowa, viz PLR

PSDS – Polská sjednocená dělnická strana viz PZPR

PZPR – Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, viz PSDS

RMP – Ruch Młodej Polski, Hnutí Mladé Polsko

ROPCiO – Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela, Hnutí na obranu lidských a občanských práv

SB – Służba Bezpieczeństwa, Bezpečnostní služba

sign. – signatura

SKS – Studencki Komitet Solidarności, Studentský výbor solidarity

TKN – Towarzystwo Kursów Naukowych, Společnost pro pořádání vědeckých kurzů

TP – Tygodnik Powszechny

TS – tajný spolupracovník

TW- tajny współpracownik, viz TS

tzv. – takzvaný

ÚV PSDS – Ústřední výbor Polské sjednocené dělnické strany, viz KC PZPR

WOP – Wojska Ochrony Pogranicza, Vojenská pohraniční stráž

WZZ – Wolne Związki Zawodowe, Svobodný odborový svaz

ZOMO – Zmotoryzowane Odwody Milicji Obywatelskie, Mechanizované jednotky Občanské milice

Bibliografie

Prameny

a) Archivní

Archiwum Główne Ruchu Światło – Życie w Lublinie, fond: Ruch Światło- Życie

Archiwum Główne Ruchu Światło–Życie w Lublinie, fond: Ks. Franciszek Blachnicki

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział IPN w Krakowie, fond: Komenda Wojewódzka Milicji Obywatelskiej w Tarnowie

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział IPN w Krakowie, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Nowym Sączu

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Oddział IPN w Krakowie, fond: Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Krakowie

Archiwum Państwowe w Krakowie, fond: Komitet Krakowski PZPR w Krakowie

Archiwum Państwowe w Krakowie, fond: Urząd Miasta Krakowa, Wydział d/s Wyznań

Archiwum Prowincji OO. Dominikanów w Krakowie

b) Edice a statistiky

Adamczuk, Lucjan – **Zdaniewicz**, Witold (red.): *Kościół katolicki w Polsce. 1918–1990. Rocznik statystyczny*. Warszawa 1991.

Císařovská, Blanka – **Prečan**, Vilém (edd.): *Charta 77: Dokumenty 1977-1989, I. svazek*, Praha 2007.

Dokumenty Konwersatorium „Doświadczenie i Przyszłość“. Jak z tego wyjść? (opracowanie wyników ankiety). Paris 1980.

Drzycimski, Andrzej – **Skutnik**, Tadeusz (edd.): *Zapis wydarzeń. Gdańsk – Sierpień 1980. Dokumenty*. Warszawa 1999.

Eisler, Jerzy (ed.): *Czerwiec 1976 w materiałach archiwalnych*. Warszawa 2001.

Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin (edd.): *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW*. Warszawa 2005.

Raina, Peter (ed.): *Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945–1989*, 3. dół (1975–1989), Poznań 1996

Szuba, Ada – Szuba, Zdzisław (edd.): *Pielgrzymka do Ojczyzny. Przemówienia i homilie Ojca świętego Jana Pawła II*. Warszawa 1982.

c) Tisk

I. Dobový

Bratniak. Pismo Ruchu Młodej Polski [samizdat], 1979–1980

Gazeta Południowa, 1978

Głos Niezależny miesięcznik społeczno-polityczny [samizdat], 1978–1979

Głos. Independent socio-political monthly magazine. Special edition. [samizdat], 1979.

Komunikat KSS „KOR“. Biuletyn Informacyjny [samizdat], 1978–1979

Myśl Społeczna, 1978

Opinia. Pismo Ruchu Obrony Praw Człowieka i Obywatela [samizdat], 1978–1979

Polityka, 1978 – 1979.

Słowo Powszechne, 1978 - 1979

Spotkania. Niezależne Pismo Młodych Katolików, [samizdat], 1979

Trybuna Ludu. Organ Komitetu Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. 1978–1979

Tygodnik Powszechny. Katolickie pismo społeczno-kulturalne, 1978–1980

Za i przeciw, 1978

II. Ostatní

Newsweek Polska, 6. 6. 2010

Lidové noviny, 28. 8. 2010

d) Memoárové literatura a deníky

Barcik, Joanna – Chrzanowski, Grzegorz (red.): *Jeśli Bóg jest... Księga pamiątkowa na siedemdziesiąte urodziny Ojca Profesora Jana Andrzeja Kłoczowskiego OP*. Kraków 2007.

Friszke, Andrzej – Paczkowski, Andrzej (edd.): *Niepokorni – Rozmowy o Komitecie Obrony Robotników*. Kraków 2008

Kijowska, Kazimiera – Błoński, Jan (edd.): *Kijowski, Andrzej: Dziennik 1978-1985*. Kraków 1999.

- Kisielewski**, Stefan: *Dzienniki. Pisma wybrane*. Warszawa 1996.
- Klimara**, Andrzej (red.): *Powroty do domu*. Wadowice 2004.
- Popiełuszko**, Jerzy: *Zapiski 1980–1984*. Paris 1985.
- Rakowski**, Mieczysław Franciszek: *Dzienniki polityczne (1979–1981)*. Warszawa 2004.
- Rakowski**, Mieczysław Franciszek: *Dzienniki polityczne. 1976–1978*. Warszawa 2002.
- Rolicki**, Janusz: *Edward Gierek: przerwana dekada. Wywiad – rzeka*. Warszawa 1990.
- Samolej**, Kazimierz (ed.): *Jan Paweł II w Nowym Targu. Wizyta Ojca Świętego w relacji dra Józefa Grzybka*, 2. wyd., Nowy Targ 2007.
- Skwarnicki**, Marek (ed.): *Jan Paweł II. Pozdrawiam i błogosławię. Listy prywatne papieża*. Warszawa 2005
- Sochoń**, Jan (ed.): *Ks. Jerzy Popiełuszko. Dotknięcie Boga. Myśli, modlitwy, wywiady*. Warszawa 2000.
- Tyrmand**, Leopold: *Dziennik 1954*. Warszawa 2009.

Faktografické přehledy, soupisy a biografické slovníky

- Mołdawa**, Tomasz: *Ludzie władzy (1944–1991). Władze państwowe i polityczne Polski według stanu na dzień 28 II 1991*. Warszawa 1991.
- Skórzyński**, Jan (red.) *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny (1956–89)*, I. díł, Warszawa 2002.
- Skórzyński**, Jan (red.): *Opozycja w PRL. Słownik biograficzny (1956–89)*, II. díł, Warszawa 2002.
- Fik**, Marta: *Kultura Polska po Jałcie. Kronika lat 1944–1981*. London 1989.
- Frazik**, Wojciech a kol.: *Ludzie безпеiki województwa krakowskiego. Informator personalny*. Kraków 2007.

Literatura

- Anusz**, Anna – **Anusz**, Andrzej: *Samotnie wśród wiernych. Kościół wobec przemian politycznych w Polsce (1944 – 1994)*. Warszawa, 1994
- Balík**, Stanislav – **Hanuš**, Jiří: *Katolická církev v Československu (1945–1989)*. Brno 2007.
- Bogaczyk**, Wojciech: *Problematyka religijna w prasie wychodzącej poza zasięgiem cenzury w latach 1976-1980*. Lublin, 1989.

- Boniecki, Adam – Kolenda-Zaleska, Katarzyna:** *Zrozumieć papieża. Rozmowy o encyklikach.* Kraków 2003
- Bukowski, Władimir:** *Moskiewski proces. Dysydent v archiwach Kremļa,* přel. J. Darczewska a kol. Warszawa 1998
- Chinciński, Tomasz:** *Cena za uratowanie Tygodnika.* In: *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, č. 2, 2004, s. 54-57.
- Derewenda, Robert:** *Dzieło wiary. Historia Ruchu Światło-Życie (1950-1985).* Kraków 2010.
- Dudek, Antoni – Gryz, Ryszard:** *Komuniści i Kościół w Polsce (1945 – 1989).* Kraków 2003.
- Dudek, Antoni:** *Lawirowanie. Ekipa Gierka wobec Kościoła katolickiego (1971-1978).* In: *Więź*, č. 7, červenec 1999, s. 125-152.
- Dudek, Antoni:** *Reglamentowana rewolucja. Rozkład dyktatury komunistycznej w Polsce 1988–1990,* 5. vyd, Kraków 2009.
- Eisler, Jerzy:** *Marzec 1968. Geneza. Przebieg. Konsekwencje.* Warszawa 1991
- Eisler, Jerzy:** *Rok 1970.* In: Paczkowski, Andrzej (red.): *Centrum władzy w Polsce 1948 – 1970.* Warszawa 2003, s. 247–294.
- Franzen, August:** *Malé dějiny církve,* přel. B. Smékal, Praha 1995,
- Friszke, Andrzej – Zaremba, Marcin:** *Wokół pierwszej pielgrzymki,* In: *tíž* (edd.): *Wizyta Jana Pawła II w Polsce 1979. Dokumenty KC PZPR i MSW,* Warszawa 2005, s. 5–74.
- Friszke, Andrzej:** *Opozycja polityczna w PRL 1945 – 1980.* London 1994.
- Friszke, Andrzej:** *Polska Gierka.* Warszawa 1995.
- Gapiński, Bartołomiej:** *Sacrum i codzienność. Prośby o modlitwę nadsyłane do Kalwarii Zebrzydowskiej w latach 1965–1979.* Warszawa 2008.
- Głębocki, Henryk:** *Studencki Komitet Solidarności w Krakowie (1977-1980).* Warszawa 1994.
- Grajewski, Andrzej:** *Kompleks Judasza: Kościół zraniony: chrześcijanie w Europie Środkowo-Wschodniej między oporem a kolaboracją.* Poznań 1999.
- Grajewski, Andrzej:** *Przełamanie systemu. Społeczno-polityczne uwarunkowania pierwszej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski.* In: *Ethos. Kwartalnik Instytutu Jana Pawła II KUL/Lublin i Fundacji Jana Pawła II-Rzym*, č. 3-4, 2004, s. 34-50.
- Holzer, Jerzy:** *„Solidarność“ 1980 – 1981. Geneza i historia.* Paris 1984.
- Jan Pavel II.:** *Laborem exercens. Encyklika Jana Pavla II. o lidské práci ze 14. září 1981.* Praha 1996.

- Jan Pavel II.:** *Redemptor hominis. Encyklika Jana Pavla II. Vykupitel světa ze 4. března 1979*, přel. M. Kyrlová, Praha 1996.
- Jarkiewicz, Katarzyna:** *Duszpasterstwa Akademickie Krakowa po II wojnie światowej*. Kraków, 2004.
- Jarocki, Robert:** *Czerdzieści pięć lat w opozycji*. Kraków 1990.
- Kleiner, Juliusz (ed.):** *Słowacki, Juliusz: Dzieła wszystkie*, V. díł, Wrocław 1954.
- Kleiner, Juliusz (ed.):** *Słowacki, Juliusz: Dzieła wszystkie*, XII. díł, 1. část, Wrocław 1960.
- Koralewicz, Jadwiga:** *Autorytaryzm, lęk, konformizm. Analiza społeczeństwa polskiego końca lat siedemdziesiątych*. Wrocław 1987.
- Krzysztofowicz, Jacek:** *Beczka, nasz dom. Dominikańskie Duszpasterstwo Akademickie Beczka (1964-2004)*. Kraków 2004.
- Landau, Zbigniew – Roszkowski, Wojciech:** *Polityka gospodarcza II RP i PRL*. Warszawa 1995.
- Lasota, Marek:** *Donos na Wojtyłę. Karol Wojtyła w teczkach bezpieki*. Kraków 2006.
- Lasota, Marek:** *Habemus clavam*. In: *Precz z komuną*, Kraków 2009, s. 129-136.
- Lasota, Marek:** *Zabezpieczenie pobytu Jana Pawła II w Krakowie*. In: Musiał, Filip – Szarek, Jarosław (red.): *Operacja zniszczyć Kościół*, Kraków 2007, s. 135–159.
- Lipski, Jan Józef:** *KOR*. London 1983.
- Łysakowski, Piotr:** *Jak stałem się podmiotem*. In: *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, č. 4, duben 2005, s. 87-89.
- Micewski, Andrzej:** *Kardynał Wyszyński. Prymas i mąż stanu*. Paris 1982.
- Micewski, Andrzej:** *Kościół wobec „Solidarności” i stanu wojennego*. Paris 1987
- Michnik, Adam:** *Kościół, lewica, dialog*. Warszawa 1998.
- Musiał, Filip:** *Podręcznik bezpieki. Teoria pracy operacyjnej Służby bezpieczeństwa w świetle wydawnictw resortowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych PRL*. Kraków 2007.
- Namysło, Aleksandra – Kurpierz, Tomasz:** „Jestem od pana Janka“. In: *Biuletyn IPN*, č. 7, 2002, s. 43-48.
- Neja, Jarosław:** *Śląski casus WZZ*. In: *Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej*, č. 4, duben 2008, s. 8–21.
- Paczkowski, Andrzej:** *Strajki, bunty, manifestacje jako „polska droga“ przez socjalizm*, Poznań 2003.
- Paczkowski, Andrzej.:** *Pół wieku dziejów Polski (1939–1989)*. Warszawa 1995.
- Paczkowski, Andrzej:** *Wojna polsko-jaruzelska. Stan wojenny w Polsce*. Warszawa 2006.

Pawlicka, Katarzyna: *Polityka władz wobec Kościoła katolickiego (grudzień 1970–październik 1978)*. Warszawa 2004.

Podsiad, Antoni – **Szafrńska**, Amelia (edd.): *Pierwsze dni pontyfikatu Jana Pawła II*. Warszawa 1979.

Polski papież. O wpływie Jana Pawła II na zmianę oblicza Polski rozmawiają ks. Jan Sikorski, Antoni Dudek, Barbara Polak i Jan M. Ruman. In: Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej, č. 4, duben 2005, s. 3-25.

Przewodnia siła narodu. O robotnikach w PRL z historykami Stanisławem Jankowiakiem i Łukaszem Kamińskim rozmawia Barbara Polak. In: Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej, č. 5, červen 2001, s. 5–23.

Sasanka, Paweł: *Czerwiec 1976. Geneza. Przebieg.. Konsekwencje*. Warszawa 2006.

Sowa, Leon Andrzej: *Wielka Historia Polski. Od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej. (1945–2001)*. Kraków 2001.

Szopińska, Anna: *Ołtarz przeszedł przez nasze ręce*. In: Almanach Nowotarski, č. 8, 2004, s. 159-168.

To on miał rację. O księdzu Jerzym Popiełuszcze, jego posłudze i męczeńskiej śmierci z ks. infułatem Zdzisławem Królem, ks. prałatem Janem Sikorskim i Januszem Kotańskim rozmawiają Barbara Polak i Jan M. Ruman. In: Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej, č. 10, 2004, s. 9–30.

Urban, Jacek: „Do grobu św. Stanisława”. *Pierwsza wizyta apostolska Jana Pawła II w Polsce (1979)*, In: *Analecta Cracoviensia*, XXXVIII-XXXIX, 2006-2007, s. 569-583.

Waligóra, Grzegorz: *Ruch Obrony Praw Człowieka i Obywatela (1977-1981)*. Warszawa 2006.

Weigel, George: *Svědék naděje. Autorizovaný životopis Jana Pavla II.*, kol. překladatelů, Praha 2005.

Wróg numer jeden. O stosunkach państwo – Kościół w okresie PRL z Antonim Dudkiem rozmawia Barbara Polak. In: Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej, č. 4, květen 2001, s. 5–21.

Zaremba, Marcin: *Karol Wojtyła papieżem: problem towarzyszy z PZPR*, In: *Więź*, 10/2010, s. 91–107.

Zieliński, Zygmunt: *Kościół w Polsce (1944–2002)*, Radom 2003.

Żaryn, Jan: „Błogosławię Was i Wasze poczynania.” In: Biuletyn IPN, č. 4, květen 2001, s. 23–33.

Żaryn, Jan: *Dzieje Kościoła Katolickiego w Polsce (1944-1989)*. Warszawa, 2003.

Elektronické zdroje

Archiwum TNS OBOP. Archiwum raportów [online], Warszawa: TNS OBOP [cit. 2011-4-30], Dostępne na WWW: <<http://www.tnsglobal.pl/archive>>.

Non possumus: Strona poświęcona nauczaniu Stefana Kardynała Wyszyńskiego.

Warszawa: Instytut Prymasowski, [cit. 2011-1-5], Dostępne na WWW:

<<http://www.nonpossumus.pl/nauczanie/homilie.php>>.

Abstract

Church and society in the People's Republic of Poland (1978–1980)

Key words: People's Republic of Poland, Polish United Workers' Party, John Paul II, first Polish Papal visit, dissent, Roman Catholic Church, Solidarity

The diploma thesis deals with the problematical relations of the church and society in years 1978–1980 in People's Republic of Poland. The author describes reactions of the different parts of polish society to the election of Polish Cardinal Wojtyla as a Pope. Its natural consequence was his first visit of communist Poland. The visit was important impulse not only for Roman Catholic Church, but also for dissent and whole society. The author described the work of communist Security Service during the visit, attitude of Polish youth to Pope's visit, and strategies and tactics of communist regime to decrease the participation of Poles in the visit in general. The connection between the results of the event and the rise of the Trade Union Solidarity is discussed as well as the relation of Polish Church to the rising Solidarity. The diploma thesis research was based on an official and non-official press, archival documents and materials of communist Security Service etc.

Podsumowanie

Kościół i społeczeństwo w PRL (1978–1980)

Słowa-klucze: PRL, Kościół, społeczeństwo, PZPR, Jan Paweł II, pierwsza wizyta Papieża w Polsce, opozycja, Solidarność

W pracy przedstawiono stosunki Państwo - Kościół - społeczeństwo w latach 1978–1980. Szczególną uwagę zwrócono na reakcje różnych części społeczeństwa na wybór kardynała Karola Wojtyły Papieżem. Autorka bowiem, za kluczową postrzega rolę społeczeństwa w PRL. Poziom liberalizmu polskiego życia kulturalnego i religijnego (widoczny zwłaszcza w porównaniu z innymi krajami bloku wschodniego) nie był bynajmniej spowodowany liberalnością polskich rządzących, a został stopniowo wymuszony przez społeczeństwo. Właśnie na przełomie lat siedemdziesiątych i osiemdziesiątych społeczeństwo stopniowo sonduje, do jakich granic władze pozwolą mu się posunąć.

Autorka szczegółowo rozpatruje reakcję władzy, katolików prorządowych, opozycji oraz Kościoła na wybór Wojtyły Papieżem, w oparciu głównie o prasę oficjalną jak i drugoobiegową. W reakcjach Kościoła i opozycji można obserwować frustrację z powojennego biegu historii – często pojawia się sformułowanie, jakoby wybór polskiego kardynała był niejako nagrodą i sprawiedliwością dziejową. Z kolei reakcje funkcjonariuszy wyższego szczebla PZPR świadczą o ich lęku i świadomości konsekwencji tego wydarzenia. Opozycja przyjęła nowego Papieża bardzo życzliwie, co wzmocniła jeszcze pierwsza encyklika Jana Pawła II *Redemptor hominis*, opublikowana również w drugim obiegu.

Katolicy prorządowi z jednej strony chcieli pokazać swoje związki z Kościołem, z drugiej strony starali się trzymać linii politycznej partii rządzącej.

Naturalną konsekwencją wyboru krakowskiego arcybiskupa na Papieża była jego pierwsza wizyta w Polsce. Władze podjęły próby mające na celu zmniejszenie frekwencji oraz zainteresowania społeczeństwa wizytą. Starano się ograniczyć dostęp do środków transportu, stworzyć atmosferę strachu, wymuszać obecność w szkołach i zakładach pracy. Działania te odniosły różny skutek – niepowodzenie widoczne było na Podhalu, co pokazuje jak bezskutecznie indoktrynowano obszary wiejskie. Szczególną uwagę poświęcono postawom młodzieży. Autorka potwierdza tezę Andrzeja Grajewskiego, że pielgrzymka była inicjatywą młodego pokolenia. Władze komunistyczne bezskutecznie zabiegały o wyeliminowanie z programu wizyty spotkań Papieża z młodzieżą. W

Krakowie, któremu przy opisywaniu reakcji społeczeństwa poświęcono w pracy tej szczególną uwagę, młodzież przywitała Jana Pawła II z entuzjazmem. Władzom państwowym nie udało się odwieść Kościoła od zamiaru organizacji przemarszu młodzieży na Skalkę, gdzie miało miejsce spotkanie z Papieżem. Wizyta Papieża oznaczała mobilizację aparatu represji.

Szczególna rola przypadła Milicji Obywatelskiej, która w miarę coraz bardziej zaostrzającego się konfliktu starała się z jednej strony być gwarantem bezpieczeństwa, z drugiej zaś utrzymać swoją rolę represyjną wobec społeczeństwa. W okresie pielgrzymki tylko częściowo zelżały represje. Gorzej rysowała się bowiem sytuacja mniej znanych działaczy opozycyjnych, jak pokazuje przykład gdańskiego ugrupowania skupionego wokół pisma *Bratniak* (późniejszy Ruch Młodej Polski). Niepodejmowanie działań represyjnych było spowodowane naciskiem społeczeństwa oraz obecnością tłumu, nie wynikało ono z dobrej woli SB i MO. W pracy poruszono również kwestię uczestnictwa obywateli Czechosłowacji w pielgrzymce. Brał w niej udział m. in. ówczesny Prymas Czech kard. František Tomášek, uważnie obserwowany przez SB.

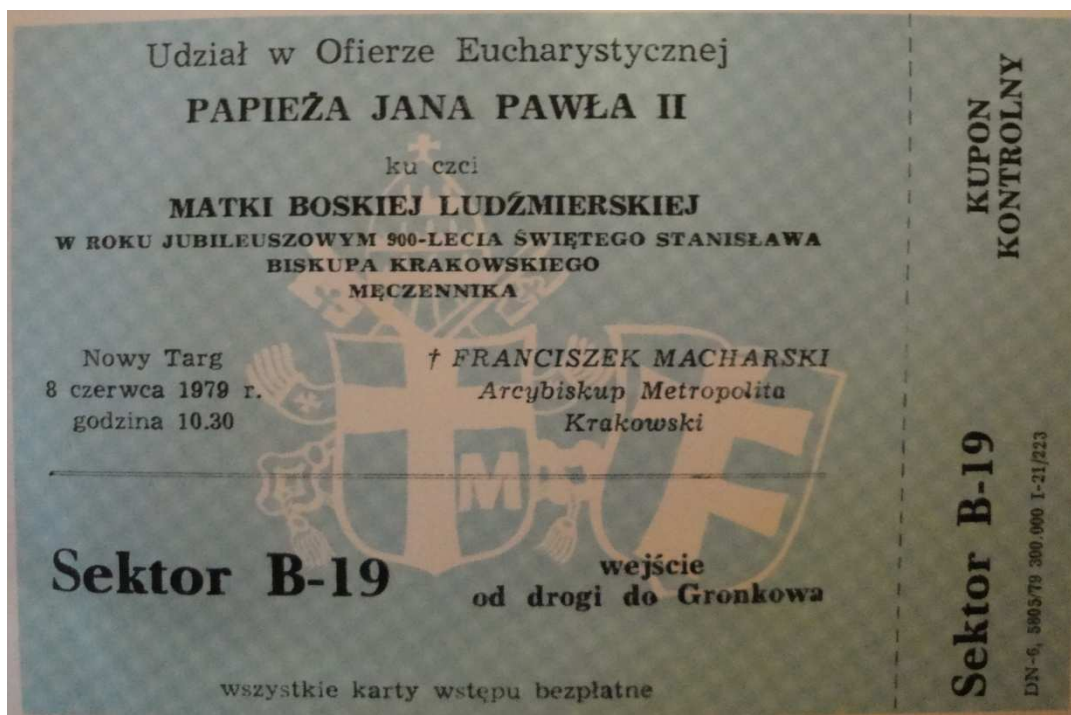
Autorka analizuje skutki papieskiej wizyty również w sferze psychologicznej (wzmocnienie, duchowe przeżycie itp.). Zwraca uwagę na jej konkretne konsekwencje (pozwolenie władz na procesję Bożego Ciała w Krakowie tzw. drogą królewską, zaprzestanie poboru alumnów, wzrost religijności, reaktywizacja Komisji Wspólnej i in.). Pod koniec autorka rozpatruje stosunek Kościoła do powstającej Solidarności. Kościół i środowiska robotnicze w różny sposób nawiązywały współpracę. Dopiero w sierpniu 1980 roku, pomimo wielu nieporozumień Kościół polski *de facto* zawarł sojusz ze środowiskiem robotniczym. Początkowo Kościół aktywnie nie włączał się w strajki lipcowo-sierpniowe. Jego udział w wydarzeniach został spowodowany oddolną inicjatywą, kiedy strajkujący robotnicy prosili o odprawienie mszy na terenie zakładów. Niełatwo określić stosunek Kościoła do powstającej Solidarności, ponieważ jego przedstawiciele zajmowali często różne stanowiska w kwestiach społeczno – politycznych. Zjawisko to nasila się szczególnie w latach osiemdziesiątych, w czasach podziemnej Solidarności.

Historiografia polska często łączy pierwszą wizytę Papieża i powstanie Solidarności nie zawsze wyjaśniając dlaczego. Autorka dochodzi do wniosku, że teza ta wydaje się słuszna i można rzeczywiście zaobserwować powiązanie tych wydarzeń. Trzeci z gdańskich postulatów w przekonaniu autorki wynikał z tego, że obywatele w latach 1978–1979 dwa razy mogli zobaczyć, że jest możliwe, żeby w oficjalnych mediach

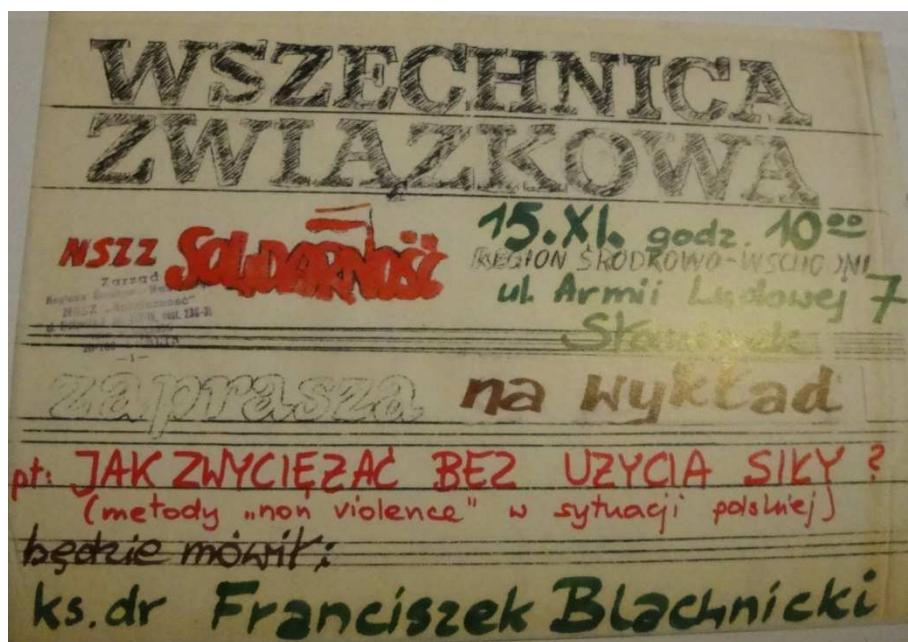
transmitowano msze. Petycja w sprawie udzielenia dnia wolnego przed pielgrzymką zmobilizowała środowiska robocze, co zdaniem autorki miało daleko idące skutki.

Praca została napisana na podstawie obszernej bazy źródłowej oraz literatury. Oprócz przeprowadzenia kwerendy źródłowej w Archiwum IPN oraz w Archiwum Państwowym w Krakowie, autorka starała się dotrzeć również do materiałów archiwów kościelnych. Biorąc pod uwagę, że archiwa diecezjalne są trudno dostępne, dla celów tej pracy wykorzystano źródła tylko z dwóch archiwów należących do instytucji kościelnych (Archiwum Prowincji OO. Dominikanów w Krakowie, Archiwum Główne Ruchu Światło-Życie w Lublinie). Materiały z instytucji centralnych (MSW, KC PZPR) dostępne są w edycji Marcina Zaremby i Andrzeja Friszke. Autorka pracowała z prasą oficjalną (*Trybuna Ludu*, *Słowo Powszechne*), katolicką (*Tygodnik Powszechny*) oraz drukami wychodzącymi poza zasięg cenzury (*Głos*, *Biuletyn Informacyjny*, *Opinia*, *Spotkania*, *Bratniak*). Autorka również często sięga do literatury wspomnieniowej i dzienników (dzienniki Stefana Kisielewskiego, Mieczysława F. Rakowskiego itp.).

Obrazová příloha

Obrazová příloha č. 1 Místenka na setkání s papežem v Nowém Targu, 8. 6. 1979, Archiwum Główne Ruchu Światło-Życie w Lublinie

Obrazová příloha č. 2 Ukázka spolupráce církve a Solidarity. Plakát zval na přednášku „Jak zvítězit bez použití síly (metody „non violence“ v polské situaci),“ kterou pronesl P. Franciszek Blachnicki pro členy Solidarity 15. 11. 1980. Archiwum Główne Ruchu Światło-Życie w Lublinie

Anotace

Autor: Ludmila Lambeinová

Fakulta: Filozofická

Katedra: Historie

Název magisterské diplomové práce: Církev a společnost v PLR v letech 1978–1980

Vedoucí magisterské diplomové práce: doc. PhDr. Karel Konečný, CSc.

Počet znaků: 272 057 bez mezer, 319 516 včetně mezer

Počet příloh: 1

Počet titulů použité literatury: 82

Klíčová slova: římskokatolická církev, společnost, PLR, opozice, papežova návštěva, Jan Pavel II., Solidarita, PSDS,

Práce je věnována vztahům církve a společnosti v Polské lidové republice v letech 1978–1980. Autorka nejdříve popisuje reakce jednotlivých složek společnosti na zvolení polského kardinála Wojtyły papežem a posléze věnuje svou pozornost jeho první návštěvě v Polsku. Jsou popsány strategie a taktiky režimu, role mládeže a působení bezpečnostních složek v průběhu papežovy návštěvy. Autorka se zaměřuje na konkrétní důsledky návštěvy. Závěrem je nastíněn vztah církve ke vznikajícímu hnutí Solidarita.